

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Bakalářská práce

2021

Natálie Šimůnková

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

**Mediální obraz Hadar Galron – současná izraelská
divadelní tvorba v českém kulturním prostředí**

Bakalářská práce

Autor práce: Natálie Šimůnková

Studijní program: Mediální a komunikační studia

Vedoucí práce: prof. MgA. David Jan Novotný

Rok obhajoby: 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne ...

Natálie Šimůnková

Bibliografický záznam

ŠIMŮNKOVÁ Natálie. *Mediální obraz Hadar Galron – současná izraelská divadelní tvorba v českém kulturním prostředí*. Praha, 2021. 70 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce prof. MgA. David Jan Novotný

Rozsah práce: 105 416 znaků

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá zájmem českých médií o židovskou/izraelskou kulturu na ukázce úspěchu divadelní režisérky Hadar Galron v České republice. Práce nejprve vysvětluje motivy a děje jejích divadelních děl, která jsou na první pohled pro českého diváka vzdálená. Do hloubky pojednává text o třech hrách Hadar Galron uvedených u nás: *Mikve*, *Tajemství* a *I LOVE MAMMA*, přičemž ústředním motivem všech her je vždy postavení žen v židovské společnosti, ortodoxní i sekulární. Přiblížení pomáhá i krátký exkurz do historie židovského divadla na území českých zemí, zkoumá fenomén jidiš divadla a izraelsko-české spolupráce v divadelním sektoru. Na příkladu zmíněných her jsou nalézány motivy, které se pro české publikum staly přenositelné a které ocenila tuzemská divadelní kritika. Práce komparuje ohlasy her v kulturní publicistice, přibližuje vztah Hadar Galron k českému prostředí a nalézá průsečíky česko-izraelské kultury na příkladu jejích her.

Abstract

The bachelor thesis deals with the interest of Czech media in Jewish/Israeli culture on the example of the success of the theatre director and scenarist Hadar Galron in the Czech Republic. Firstly, the work explains the motifs and plots of her theatrical works, which can be distant to the Czech audience at first glance. The text scrutinizes three of Galron's theatre pieces that have been showcased in the Czech Republic: *Mikvah*, *The Secrets*, and *I LOVE MAMMA*. The main theme of these plays is the position of women in Jewish society, orthodox and secular. The bachelor thesis provides an excursion to the history of Jewish themes in domestic theatre for a wider understanding of the problematic, The Czech theatre critics appreciated a few motifs, which appeared to be transferable for the Czech audience. The work compares the responses of these plays in cultural journalism, approaches the relationship of Hadar Galron to the Czech environment and finds the intersections of Czech-Israeli culture on the example of the three theatre pieces.

Klíčová slova

Hadar Galron, divadlo, divadelní kritika, kulturní publicistika, Židé, Izrael

Keywords

Hadar Galron, theatre, theatre critics, cultural journalism, Jews, Israel

Title/název práce

Media image of Hadar Galron – Contemporary Israeli Theatre Shaping The Czech Cultural Scene

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala agentuře DILIA za poskytnutí divadelních textů v době uzavřených divadel z důvodu koronavirových opatření a jmenovitě pak vedoucímu mé práce prof. MgA. Davidu Janu Novotnému za skvělou komunikaci v tomto období a jeho připomínky prohlubující mé poznatky.

Obsah

Úvod	2
1. Hadar Galron	4
1.1. Dílo	5
1.1.1. Mikve	5
1.1.1.1. Význam mikve podle halachy	6
1.1.1.2. Děj divadelní hry Mikve	8
1.1.1.3. Charakteristika dramatu	10
1.1.1.4. Téma ta	10
1.1.2. Tajemství	11
1.1.2.1. Ženy rabínkami	12
1.1.2.2. Děj divadelní hry Tajemství	15
1.1.2.3. Charakteristika dramatu	18
1.1.2.4. Téma ta	19
1.1.3. I LOVE MAMMA	20
1.1.3.1. Postavení ženy-matky v judaismu	21
1.1.3.2. Děj divadelní hry I LOVE MAMMA	23
1.1.3.3. Charakteristika dramatu	25
1.1.3.4. Téma ta	25
1.1.4. Ostatní hry Hadar Galron	26
1.2. Ohlasy her v českém prostředí	27
1.3. Vztah Hadar Galron k České republice	31
2. Židovská tematika v kulturním prostředí českých zemí	32
2.1. Starozákonní a mystické náměty	32
2.2. Jidiš divadlo	33
2.3. Emancipovaní a úspěšní židovští autoři	34
2.4. Šoa a komunistický režim	35
2.5. Izraelské divadlo u nás po roce 1989	38
3. Porovnání prvků české a židovské kultury z her Hadar Galron	39
3.1. Mateřství	40
3.2. Domácí násilí	41
3.3. Feminismus	43
3.4. Náboženství, tradice a zvyky	44
Závěr	46
Summary	49
Použitá literatura	50
Přílohy	62

Úvod

Herečka, komička, dramatička a režisérka Hadar Galron způsobila rozruch v ultraortodoxních kruzích v Izraeli svými divadelními hrami o postavení žen v judaismu. Příběh jejích hrdinek motivoval mnoho žen v tradičním náboženském světě ptát se, proč je jejich život tolik odlišný od toho mužského. Upuštěním od mnoha dogmat a vnitřní silou se sama Hadar Galron vymanila z předem naplánované budoucnosti v ultraortodoxní rodině. Rozbila tak tisíce let starou tradici a stala se světově známou dramatičkou. I přes četné negativní kritiky její první celovečerní divadelní hra Mikve získala v roce 2005 ocenění Izraelská hra roku a později jí otevřela dveře na jeviště po celém světě. Nikde ale neslavila takový úspěch jako v České republice.

V této bakalářské práci chci přiblížit důvod jejího úspěchu na tuzemské divadelní scéně a popsat provázanost izraelské a české kultury. Její práce si v roce 2008 všimlo Národní divadlo a uvedlo produkci hry Mikve. Inscenace zaregistrovala obrovský úspěch jak u diváků, tak u kritiky. Recenze k jejím hrám zůstaly pozitivní dodnes a Hadar Galron označuje Českou republiku za svůj druhý domov. V Česku do roku 2021 bylo uvedeno osm profesionálních inscenací jejích her, jednu dokonce sama režírovala a jednu napsala speciálně pro české publikum. Otázkou je, zda její vlídné přijetí ovlivnil i mediální prostor, kterému se Galron u nás těší, nebo zda můžeme úspěch jejích her vysvětlit na vztahu českého diváka k židovské tematice. Autorka ale ve svém díle vysoce převyšuje klasické česko-židovské historické nebo česko-izraelské politické náměty, její tvorba se především soustřeďuje na feministické divadlo, které u nás nezaznamenalo většího úspěchu.

Pracovala jsem s publicistickými články věnujícími se osobě Hadar Galron, s divadelními archivy a texty třech jejích her o ženských hrdinkách, které dosud byly v České republice představeny – Mikve, Tajemství a I LOVE MAMMA. Metodologii představuje komparace čtrnácti rozhovorů poskytnutých Hadar Galron a rozbor čtyřiceti třech divadelních recenzí v celonárodním i lokálním tisku v České republice. Odbornou literaturu jsem využila především při rozboru historie židovského/izraelského divadla na území České republiky, která je důležitá pro pochopení kontextu vztahů. Literatury jsem využívala i při popisu náboženských reálií, bez jejichž pochopení bychom nemohli vidět značný rozdíl mezi naší a izraelskou, ultraortodoxní společností. Podstatná část práce se věnuje feministické

interpretaci judaismu v kapitolách pojednávajících o hrách Hadar Galron. Ačkoliv je nám toto téma vzdálené, přináší do současné debaty důležité prohloubení znalostí o ženské emancipaci jak v historii náboženství, na kterém stojí dnešní postavení Evropy i přes jistý ateismus, tak i v umění nebo politice. Zasadovat informace do hlubších kontextů je podle mě novou výzvou kulturní žurnalistiky, abychom se dokázali orientovat v současném světě. Došlo k drobné změně záměru práce v případě kapitoly věnující se objasnění historie antisemitismu v českých zemích, protože jsem na toto téma nenarazila ani v ději her, ani v českých recenzích.

Hlavním motivem, proč jsem se zaměřila na tento námět v mé závěrečné práci, je moje záliba v izraelské kultuře a fakt, že se izraelská kultura těší u nás veliké podpoře, leč není zatím zpracován materiál pojednávající o divadelní tvorbě izraelských divadelníků na české kulturní scéně. Věřím, že spojení kultur vždy vede k obohacení národa. Zaměřit se na všechny představitele izraelského divadla by vzhledem k rozsahu práce nebylo možné, proto jsem si zvolila za představitelku Hadar Galron jako momentálně nejznámější a nejvíce zobrazovanou izraelskou divadelní autorku v médiích.

1. Hadar Galron

Hadar Galron se narodila roku 1970 v Londýně do ortodoxní židovské rodiny, původně se jménem Nurit Hadar. Otec rodiny pocházel z Maroka, matka zase z Polska. Když bylo Hadar třináct let, rozhodli se pro emigraci (aliju) do Izraele v rámci zákona o návratu, který umožňuje všem lidem s židovskými kořeny získat izraelské občanství. Hadar poté začala v Izraeli navštěvovat nábožensky zaměřenou školu a po dokončení střední školy se proti vůli svých rodičů rozhodla pracovat v armádě na základně v Kiryat Ekron,¹ kde sloužila jako asistentka a učitelka pracující s dětmi a ženami ze severní Afriky. Po dvou odsloužených letech si mohla díky finančnímu ohodnocení z armády dovolit započít studium herectví a dramaturgie na Telavivské univerzitě. Emigrace do Izraele byla pro studentku divadla klíčová, protože díky uvolněnějším poměrům v Tel Avivu mohla svobodně ve svém uměleckém vyjádření vyprávět své zkušenosti z ortodoxního Londýna a rodinného zázemí. Začala vystupovat profesionálně především se stand-up komediemi, kde trefně pojmenovávala problémy žen žijících v tradičních židovských domácnostech. Její vystoupení strhlo pozornost – i nežádanou, negativní od náboženských autorit. Přesto ale o sobě Hadar Galron tvrdí, že je věřící židovkou, jen se nerozhoduje pokaždé podle rabínských slov a dívá se na ortodoxní pravidla z větší perspektivy. Byla první věřící ženou, která se na profesionální úrovni odvážila zpochybnit postavení žen v židovském právu.² Tato odvaha k ní postupně dovedla další ženy, které se s jí svěřovaly se svými problémy v tradičním pojetí ženské úlohy. To, že ženská témata, kterým se věnuje ve svých hrách, jsou přenositelná i do jiných kultur, dokazuje mezinárodní úspěch její první celovečerní hry Mikve. Ze zkušeností žen čerpala i ve filmu Tajemství, ze kterého později vznikla divadelní hra. Slavila úspěch v Evropě i na americkém kontinentu, za svůj domov ale stále považuje Izrael, kde momentálně žije a vychovává tři děti. Věnuje se divadelní i filmové tvorbě, píše texty pro muzikály a spolupracuje s divadelními školami.

Olga Szymanská pro Pozitivní noviny popsala osobnost Hadar Galron na její tvorbu následovně: *„Patří k tvůrkyním, které vytvářejí zcela osobité specifikum izraelské národní divadelní kultury, jež nemá ve světě obdoby. Paradoxnost a kontroverznost jako základ*

---

¹BAR-ON, Ya'akov. Born Again with a Passion. *News1* [online]. Israel, 2. 4. 2011 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://www.news1.co.il/Archive/0024-D-58261-00.html>

²Passion Killer Written and Performed by Hadar Galron. *Theatre Ariel* [online]. Merion Station [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <http://www.theatreariel.org/live-from-israel-stagebill-1>

dramatičnosti současného světa je v její tvorbě nazírána z ženského principu.“³

1.1. Dílo

V práci se podrobně věnuji třem jejím hrám, které měly premiéru v České republice a zaznamenaly ohlas v médiích i mezi diváky. Jedná se o tematicky podobná díla, jejichž ústředním motivem je vždy určitá diskriminace žen v ortodoxním prostředí v Izraeli. Zatímco Mikve i Tajemství mají mnohem temnější směřování, I LOVE MAMMA je satirickou komedií, použitý humor je tu odlišujícím prvkem.

1.1.1. Mikve

Mikve je první celovečerní hrou Hadar Galron, která se věnuje osudům židovských ortodoxních žen a jejich tajemstvím. Galron vypráví příběhy skrz ženský nejintimnější rituál – koupel v očištné lázni, mikvi. Autorka vzpomíná, že hra se psala téměř sama,⁴ čerpala přitom totiž ze skutečných událostí.⁵ Premiéru hra měla v srpnu roku 2004 v telavivském divadle Beit Lessin. I přes svou jistou kontroverznost získala v Izraeli několik ocenění, mimo jiné cenu Hra roku 2005.⁶ Mikve se brzy dostala za hranice Izraele a dočkala se jedenácti inscenací v různých zemích.⁷ Nejdéle se hra udržela v repertoáru Národního divadla v Praze, kde ji diváci mohli sledovat celých devět sezón.⁸ Na českou divadelní scénu se hra poprvé dostala v roce 2008, kdy se jí ujal režisér Michal Dočekal a dramaturgyně Daria Ullrichová. Premiéru měla 4. a 5. prosince ve Stavovském divadle.⁹ Aby se uvedení mohlo uskutečnit, pomohl i úzký kontakt s izraelskými divadly (Ha Bima, Cameri) a příprava hostování českých umělců v Izraeli.¹⁰

Hlavním tématem díla je postavení židovské ženy v ortodoxní společnosti, které je

³SZYMANSKÁ, Olga. MIKVE. *Pozitivní noviny* [online]. 2004, 25. 12. 2008 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://www.pozitivni-noviny.cz/cz/clanek-2008120065>

⁴JACOBSON, Rivka. Hadar Galron in conversation with Rivka Jacobson. *Plays To See: International Theatre Reviews* [online]. 2016, 27. 12. 2017 [cit. 2021-4-27]. Dostupné z: <https://playstosee.com/hadar-galron-conversation-rivka-jacobson/>

⁵MARKOWITZ, Joel. An Interview with Playwright Hadar Galron on Mikveh. *Harold Green: Jewish Theatre Company* [online]. Toronto [cit. 2021-4-27]. Dostupné z: https://www.hgjewishtheatre.com/201718_Mikveh.html#more

⁶The Hanoch Levin Institute of Israeli Drama (NPO), Hadar Galron – Playwright, actress, screenwriter and comedienne. *Israeli Dramatists Website* [online] Tel Aviv. [cit. 2020-11-26]. Dostupné z: <http://dramaisrael.org/en/playwright/galron-hadar-2/>

⁷EBEN, Marek. Na plovárně Hadar Galron. *Česká televize: iVysílání* [online]. Praha: Česká televize, 21. 11. 2018 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1093836883-na-plovarne/218544160100021-na-plovarne-s-hadar-galron/bonusy/2>

⁸Národní divadlo [Stavovské divadlo] – Mikve: Hadar Galron. *I-DIVADLO.cz: činohra – alternativa - moderna* [online]. Thaleia [cit. 2021-4-27]. Dostupné z: <https://www.i-divadlo.cz/divadlo/narodni-divadlo/mikve>

⁹ULLRICHOVÁ, Daria a Ester ŽANTOVSKÁ. *Hadar Galron, Mikve: česká premiéra 4. a 5. prosince 2008 ve Stavovském divadle*. Praha: Národní divadlo, Program divadelní inscenace c2008, s. 5.

¹⁰ŽANTOVSKÁ, Kristina. Národní divadlo – sezóna 2008/2009: Rozhovor s Michalem Dočekalem. *Vltava rozhlas* [online]. Praha: Český rozhlas, 4. 3. 2008 [cit. 2020-12-01]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/narodni-divadlo-sezona-20082009-5113536>

vyobrazeno osmi ženskými postavami setkávajícími se v mikvi. Mikve v pojetí Hadar Galron symbolizuje prostor, kde lze dosáhnout nové formy ženské svobody.

1.1.1.1. Význam mikve podle halachy

Místo pro rituální očištnou lázeň je považováno za základ každé židovské komunity, ale mikve se začaly podle nálezů objevovat až v době 1. století před naším letopočtem jako součást synagog. Vliv na jejich stavbu měl hlavně nárůst zbožnosti a zájem o očišťování v rámci kultu.¹¹ Právě očišťování je základním smyslem mikve. Rabín Karol Efraim Sidon o ponořování (hebr. *tvila* (טבילה)) mluví jako o obnovování: „Každé ponoření do mikve je návratem do původního stavu stvoření, vystoupení z ní má charakter zrození, obnovení se v prapočátku. Rituální očista v mikve není ničím jiným než znovuzrozením, obnovením původní čisté existence.“¹²

Rituální způsobilost mikve podléhá spoustě předpisů a zákonů, které vycházejí hlavně z traktátu *Mikva'ot* v Mišně. Aby byla mikve vhodná k používání, musí obsahovat pramenitou nebo dešťovou vodu, která musí mít odtok i přítok.¹³ Traktát uvádí podmínku, aby mikve pojmla nejméně 762 litrů vody a dovolila tak dospělým úplné ponoření.

Ponoření do mikve obnovuje čistotu jak žen, tak mužů. V době jeruzalémského Chrámu využívali mikve především kněží¹⁴ po rituálním znečištění, zato v současné době navštěvují mikve zbožní muži výhradně před vysokými svátky (zejména Jom Kipur), popřípadě před šabatem, aby se mohli duchovně očistit.¹⁵ Muži i ženy se ponořují také v případě konverze k judaismu v její poslední části. Dále se v mikve umývají (košerují) některé druhy nádobí před používáním v ortodoxní židovské kuchyni.¹⁶ Přesto je ponořování doménou hlavně žen, aby zachovaly manželskou čistotu po menstruaci (hebr. *niduj*), po porodu nebo před svatbou. Dnes je často součástí mikve i kosmetický salón,¹⁷ což ještě rozšiřuje možnost využívat toto místo pro setkávání žen, kde můžou být nikým nerušené. Manželský život se nemůže odehrávat bez mikve, a to ani v izraelské sekulární

¹¹ONDŘEJČKOVÁ, Sylva. Úvod do judaismu: synagogy [přednáška]. Praha, 11.11.2020, In: MS Teams [online]. [cit. 2020-12-01]

¹²SIDON, Karol, Karel HVÍŽDALA a Viktor VONDRA. *Karol Efraim Sidon*. Praha: Galén, c2014. s. 53.

¹³ŽAHOUROVÁ, Ivana. MIKVE: fenomén židovské obřadnosti: Poznámky k nedávno objeveným lázním v ČR. Praha, 2010 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/29636> Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav etnologie. Vedoucí práce Jaroslava Krupková, s. 15.

¹⁴NEWMAN, Ja'akov, Gavri'el SIVAN, Leo PAVLÁT, Bedřich NOSEK a Daniel ZISS. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1992. Judaika. s. 117.

¹⁵ŽAHOUROVÁ, Ivana. *MIKVE: fenomén židovské obřadnosti: Poznámky k nedávno objeveným lázním v ČR.*, s. 16.

¹⁶POŠVAŘOVI, Josef a Jiřina. Mikve – židovská rituální lázeň. *Hotel Joseph 1699* [online]. Třebíč: Accomo, c2021 [cit. 2021-4-27]. Dostupné z: <https://joseph1699.cz/zajimavosti/mikve-zidovska-ritualni-lazen/>

¹⁷NEWMAN, Ja'akov, Gavri'el SIVAN, Leo PAVLÁT, Bedřich NOSEK a Daniel ZISS. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů.*, s. 117.

rodině, jelikož ortodoxní komunita má své zastoupení i v politice – ovlivňují a kontrolují život obyvatelstva v oblasti civilního práva.¹⁸

Pohlavní styk je tedy v době menstruace ženy zakázán¹⁹ a po skončení následuje sedm čistých dnů, kdy žena kontroluje, jestli nedochází k výtoku. Během celého procesu je zakázána jakákoliv intimita mezi manžely. Soubor náboženského práva týkající se ženské menstruace, a i označení pro ženu, která ji zrovna prožívá, se nazývá nidda (נידה). Soubor se vytvořil po zboření Chrámu a vyhnání Židů z jejich původní vlasti a společně s dalším náboženským právem tvořil záchranou síť pro lid bez země a vlády.²⁰ Postupně se ustalovala pravidla ponořování až do dnešní podoby. Žena by se neměla ponořovat před západem slunce, předchází mu teplá koupel doma, umytí vlasů, stříhání a odlakování nehtů, odstranění všech dekorací na těle, které by překážely styku celé plochy těla s vodou. Poté, co se žena nejméně třikrát ponoří, recituje požehnání: Požehnán budiž ten, kdo nám nařídil ponořování. „*V lázni se žena musí ponořit úplně – i celou hlavu a všechny vlasy, nic by nemělo plavat na hladině. A proto je tam s ní ta paní lázeňská, která to vidí a může jí říct, jestli se ponořila úplně nebo jestli potřebuje ještě jednou,*“ vysvětluje Yael Brunner ze Společnosti židovských žen České republiky.²¹

V případě svatby se dodržuje zvyk, kdy nevěsta před obřadem navštíví mikvi v doprovodu ostatních příbuzných, žen, zejména pak budoucí tchýně, která má zkontrolovat, že nevěsta je v pořádku a není například těhotná. Právě návštěva před svatbou by měla být první návštěvou mikve, kterou pak žena opakuje až do menopauzy. Speciální očištění se má provádět také po porodu – buď osmý den po narození chlapce, nebo patnáctý den po narození dívky.²²

Ačkoliv najdeme v některých částech rabínské talmudické literatury stopy po ženách, „*kteřé dokázaly uchopit patriarchální struktury určené k jejich podřízení a použít je naopak ke svému posílení, a to v rámci rabínského práva samotného,*“ jak říká

---

¹⁸DUBINOVÁ, Terezie. Mikve a nidda: pravidla menstruační čistoty v židovském náboženském právu. *Hadar Galron, Mikve: česká premiéra 4. a 5. prosince 2008 ve Stavovském divadle*. Praha: Národní divadlo, c2008. Program divadelní inscenace. s. 35.

¹⁹Lv 18,19: Nepřiblížíš se k ženě, abys odkryl její nahotu v období jejího krvácení, kdy je nečistá. Lv 20,18 rovněž uvádí: Kdyby někdo spal se ženou v období její nečistoty, odkryl její nahotu a obnažil zdroj jejího krvácení a ona by nechala odkryt zdroj svého krvácení, budou obavy obcování ze společenství svého lidu.

²⁰DUBINOVÁ, Terezie. Mikve a nidda: pravidla menstruační čistoty v židovském náboženském právu, s. 29.

²¹ŠUSTOVÁ, Jana. V době menstruace se ortodoxní židovské ženy mají vyvarovat fyzického kontaktu s manželem. *Témata Rozhlas: Šalom alejchem* [online]. Praha: Český rozhlas, c2021, 15. 11. 2020 [cit. 2021-4-27]. Dostupné z: <https://temata.rozhlas.cz/v-dobe-menstruace-se-ortodoxni-zidovske-zeny-maji-vyvarovat-fyzickeho-kontaktu-s-8360660>

²²ŽAHOUROVÁ, Ivana. MIKVE: fenomén židovské obřadnosti: Poznámky k nedávno objeveným lázním v ČR. Praha, 2010 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/29636> Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav etnologie. Vedoucí práce Jaroslava Krupková, s. 31.

feministická učenkyně Talmudu Judith Hauptman,²³ systém kontroly ženského těla byl vymyšlen a spravován výhradně muži. Žena je sice odpovědná za rituální čistotu rodiny, není ale jasně, nakolik je paní svého těla. Téměř zpředmětnění ženského těla a jeho přírodních funkcí v judaismu probíhalo až donedávna. „*Dnes je dodržování zákonů o menstruační čistotě jedním z nejdůležitějších bodů diskuse o transformaci judaismu z úhlu pohledu rovnoprávnosti obou pohlaví a do diskuse pomalu vstupují ženy,*“ míní Terezie Dubinová.²⁴ Otevírání tohoto tématu naznačuje, že pro ženu je dodržování zákona nidda stěžejní, ale už jí nestačí jen možnost využít tuto dobu pro čas k sebereflexi, odpočinku nebo se spokojit s příslibem, že po návratu z mikve se od manžela dočká pozornosti a náklonnosti, ale že se chce opravdu rozhodovat o svém těle.

Na konci musíme poznamenat, že tradice se velice liší u různých židovských komunit, najdeme rozdíly chápání rituální lázně mezi sefardskými a aškenázskými Židy, stejně jako musíme respektovat odlišnosti jiných komunit, například etiopských Židů.

1.1.1.2. Děj divadelní hry Mikve

Příběh začíná po nástupu Širy na pozici lázeňské do mikve, kterou vede již starší zkušená Šošana. Šošana si jejího nástupu váží, protože od chvíle, kdy za nejasných okolností přišla o minulou pomocnici Joči, je na vše sama. Návštěvnice mikve jsou trochu zdrženlivější, ale zároveň zvědavé, protože se povídá, že Šira není z okolí a ani z ortodoxní rodiny. Šira se hned po prvním setkání s návštěvnicemi – Hindi, postarší jízlivou manipulátorkou, Esti, důvěřivou matkou šesti dětí, Chedvou, manželkou vedoucího místní náboženské komunity, její němou dcerou Eliševou a Tehílou, nebohou nastávající nevěstou, začne postupně vyptávat na nepříliš příjemné věci. Poté, co se dozví, že její předchůdkyně spáchala v mikve sebevraždu, zajímá se dál například o to, proč má Chedva zakrytý monokl slunečními brýlemi nebo proč její dcera nemluví. Pokusy o navázání kontaktů ale přeruší Šošana a dramatický příchod nevěsty Tehíly. Ta naříká, že ještě není na svatbu a svatební noc připravena a prosí lázeňské, aby ji označily za nečistou a ona tak získala čas navíc. To Šošana rázně odmítne se slovy, že nebude porušovat micvu a že každá žena si tímto procesem musí projít. Šira se snaží Tehíle pomoci, ale nemá žádné pravomoci. Šošana ji poučí, že jsou jen lázeňské, nic míň, ale ani nic víc, nejsou sociální pracovnice a nemají právo se do problémů svých zákaznic plést. Na konci dne se Šira nabídne, že mikve uklidí

²³DUBINOVÁ, Terezie. Židovské menstruační zákony. *Oheladom* [online]. 25. 3. 2011 [cit. 2021-4-27]. Dostupné z: <http://www.oheladom.cz/2011/puvodni-clanky/zidovske-menstruacni-zakony/>

²⁴DUBINOVÁ, Terezie. Mikve a nidda: pravidla menstruační čistoty v židovském náboženském právu. *Hadar Galron, Mikve: česká premiéra 4. a 5. prosince 2008 ve Stavovském divadle*. Praha: Národní divadlo, c2008. Program divadelní inscenace, s. 33.

a Šošana odchází dřív domů. Ve skutečnosti ale Šira využije prázdnou mikvi k ponoření a odříkání příkázání.

Uběhne měsíc a do mikve se vrací ženy, Hindi Šošaně promlouvá do duše a tvrdí jí, že Šira v mikve přespává a má problémy v manželství. Zároveň se baví o Šošanině utajované dceři, které ona posílá peníze na studium. Poprvé do lázně volá sekulární žena Miki a vyptává se na podrobnosti. Šira mezitím k nevoli vrchní lázeňské ponořuje Esti a Chedvu, u které si všimne modřin po celém jejím těle. V čekárně se objeví i Tehíla, která je zlomena zkušeností ze své svatební noci. Šošana ji ale uchláholí slovy, že to dříve nebo později přijít muselo a že si nemá stěžovat. Šira má pochopení více, protože si stejně jako Tehíla prošla domluvenou svatbou. Mezitím přijde Miki, která je v Mikve poprvé a zatím jen vyzvídá, co vlastně bude muset podstoupit. Do mikve přišla kvůli svému manželovi, který se jí odmítá dotknout, dokud nebude očištěna. Při Chedvině odchodu se Šira dozví, že ji bije její manžel, který je vysoce postavený a kandiduje do zastupitelstva. Ona to sice odmítá, ale její dcera horečně přikyvuje, když se Šira zeptá. Šošana začíná věřit slovům Hindi, že ji tu Šira chce nahradit a rozhodne se, že přijde na to, proč tu přespává. V noci se dostane s Širou do konfliktu a ta jí vysvětlí, že se domů vracet nechce, protože se bojí, že by znovu otěhotněla. Nechce to znova podstupovat, protože má za sebou dva samovolné potraty a rabín jí nedovolí antikoncepci. Šošana ji nazve vzpurnou ženou, jelikož se odpírá svému manželovi a jejich vztah je na bodu mrazu. Šira se dozvídá o tragickém příběhu Joči, která se po otěhotnění radši utopila, protože věděla, že porod ji zabije a na potrat jít nemohla.

V dalším měsíci se vrací Miki, aby se ponořila, ale je zaskočena, že si musí odlakovat nehty a odlíčit se. Najednou do mikve vběhne Eliševa a snaží se ženám něco povědět, Šira pochopí, že je Chedva v ohrožení a rozhodne se ji zachránit. Šošana s ní nesouhlasí a místo pomoci vytáčí číslo manžela Chedvy, aby se mu omluvila ze chování své pomocnice a popřála mu mnoho štěstí ve volbách. Bojí se o své místo, protože svůj plat musí dávat své dceři, o které její manžel neví. Tehíla a Miki se seznamují a navzájem se ponořují, protože ani jedna lázeňská nemá čas. Tehíla se svěří, že muž, kterého milovala a kterého si nemohla vzít, bude mít za měsíc svatbu. Mezitím Esti a Hindi vyprávějí Šošaně pomluvy, které o Šire kolují. Vypráví, že její manžel má silný vliv na komunitu a že Šira se neponořuje kvůli němu, ale kvůli svému milenci. Šira se vrátí a vyčte ženám, že se nestaraly o Chedvu, která je očividně týraná svým manželem. Ohlašuje, že ji u sebe nechá, dokud se věci neuklidní.

Uběhne dalších třicet dní a k Šíře se v mikve už nechová nikdo přátelsky, Esti ji dokonce nazve cizoložnicí. Chedvu nikdo měsíc neviděl a do voleb zbývá jeden den. V mikve se postupně sejdou všechny ženy, Miki se naučila dodržovat pravidla, zatímco Tehíla se zdá rozrušena a prosí, aby se zase ponořily společně. Po odmítnutí se odebere do mikve, kde se obleče do obřadního pláště a začne se modlit. Do čekárny vstoupí Chedva s Eliševou, které musely uprchnout z úkrytu, protože jim vyhrožovala mravnostní hlídka. Ukáže se, že je mravnostní hlídka sledovala až do mikve a žádá, aby ji opustily. Ženy se začínají bát, ale Šíra zamkne dveře a klíč si schová. Chedva Šošane vyčítá, že jí nepomohla. Mezi ženami vznikne náhlé pouto sounáležitosti a svěří se se svými tajemstvími. Hindí prozradí, že už je po menopauze, ale do mikve chodí, aby nezklamala svého muže, že mu zvládla porodit jenom jednoho syna, který ke všemu ještě není jeho, ale ze spermabanky. Mravnostní hlídka na ně doléhá, ale ony si pomalu uvědomují, že mají svůj hlas. Už se nebojí být nazvány vzpurnými ženami a vyhnány z obce, protože našly svou sílu. Šošana pochopí, že slepě uvěřila, že se nesmí stýkat ani s vlastní dcerou, která byla z obce vyhnána. Postupně obvolávají ostatní ženy a zvou je do mikve. Poslední scéna končí, když Eliševa najde v mikve utonulou Tehílu, která se ze smutku mezitím zavraždila.

1.1.1.3. Charakteristika dramatu

Mikve je rozdělena do dvou dějství a osmi scén, které se odehrávají v prostorách rituální lázně a čekárny. Součástí jsou i citáty z Tóry. Text je vystaven tradičně, dochází ke konfliktu mezi lázeňskými a následně ke zvratu děje, když Šíra ponořuje Chedvu. Příběh se posouvá dál po příchodu Chedvy a Eliševy zpátky do mikve a končí tragicky, když je objeveno nehybné tělo Tehíly.

Objevuje se dialog i polylog, dochází k různým konfrontacím i intimním scénám jen jedné ženy.

1.1.1.4. Témata

V příběhu dochází ke střetu různých světů – ortodoxního a sekulárního, mladého a starého, světa mnohonásobné matky a matky s jediným dítětem. Hlavním tématem je osud Chedvy, která je doma týrána svým manželem, ale ostatní před tím zavírají oči. Domácí násilí sune děj dopředu, ale ve hře se neobjevuje ani jedna mužská postava.²⁵ Vyústěním příběhu je spojení žen a jejich odhodlání, že když budou držet spolu, tak jsou silnější. Objevuje se

---

²⁵ZAMAZALOVÁ, Kateřina. *Hadar Galron: Mikve Kritický ohlas v České republice*. Praha, 2020 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: https://d11.cuni.cz/pluginfile.php/940251/mod_resource/content/2/zamazalova_mikve_galron_RP.pdf Ročníková práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, katedra divadelní vědy, Vedoucí práce Petr Christov, s. 7.

odpor k tradičnímu pojetí světa ortodoxních věřících, kdy žena nerozhoduje o svém těle. Sřtět pozorujeme mezi Šošanou, která ctí příkazy („*Nepoznáš zákona a nepoznáš soudce! Kdo si myslíš, že seš, že můžeš sama rozhodovat o tak zásadních věcech? Chceš děti... nechceš děti... Dokud tě Bůh obdařuje, musíš být pokorná a vděčná...*”²⁶) a Širou, která se nechce smřít s osudem „chodící dělohy“. Tehíla se nedokáže smřít se svým osudem a vyrovnat se se svou frustrací z domluvené svatby.

Za zmínku stojí také symbolika jmen použitých ve hře Šošana – lilie, Tehíla – píseň, Šíra – zpěv. Esti, tedy Ester, v hebrejštině znamená hvězda a jméno nosila také královna Ester, Achašverošova žena. Dalšími postavami jsou Elíševa, překládána jako Boží přísaha, jméno Chedva symbolizuje radost, pohodu, její osud ve hře je však zcela opačný. Jméno Hindí pochází z jidiš a může symbolizovat laň.

1.1.2. Tajemství

Hra Tajemství je po Mikvi a I LOVE MAMMA třetím počinem Hadar Galron, který se dočkal své české premiéry. Tajemství vypráví příběh o ambicích mladých žen v ortodoxním prostředí Izraele v roce 1996, o touze vymanit se z předem naplánované budoucnosti. Jedná se znovu o příběh inspirovaný skutečným zážitkem z okolí Hadar Galron, který prvně vepsala do scénáře stejnojmenného filmu uvedeném společně s režisérem Avim Neshereem na filmovém festivalu v Torontu v roce 2007. Premiéra divadelní hry se odehrála v divadle Beit Lessin v Tel Avivu v říjnu 2017²⁷ a byla režírována Kfirem Azulayem. O Tajemství ihned projevil zájem divadlo v Mladé Boleslavi, které inscenovalo i hru Mikve po dobu dvou let. Hadar Galron přijela osobně do České republiky, aby se zpracování sama účastnila.²⁸ Českou premiéru měla hra v červnu roku 2018 a na jevišti se udržela přes rok. Dramaturgii měla na starosti Lenka Smřčková a Petr Mikeska.²⁹

Scénář zpracovává otázku ženského rabínství, která vstoupila do debaty koncem minulého století. Hra se skrze lásku mezi dvěma ženami zabývá také mystickým směrem judaismu, kabalou.

²⁶ULLRICOVÁ, Daria a Ester ŽANTOVSKÁ. *Hadar Galron, Mikve: česká premiéra 4. a 5. prosince 2008 ve Stavovském divadle*. Praha: Národní divadlo, Program divadelní inscenace c2008, s. 111.

²⁷New Play THE SECRETS from Beit Lessin Theatre. *Broadway World Israel* [online]. New York: Broadwayworld.com. c2021, 25. 10. 2017 [cit. 2021-01-26]. Dostupné z: <https://www.broadwayworld.com/israel/article/New-Play-THE-SECRETS-Running-at-Beit-Lessin-Theatre-20171025>

²⁸The Hanoch Levin Institute of Israeli Drama (NPO). News: New productions of plays by Hadar Galron, *Israeli Dramatists Website* [online]. Tel Aviv. [cit. 2021-01-26]. Dostupné z: <http://dramaisrael.org/en/new-productions-of-plays-by-hadar-galron/>

²⁹ŠUBRT, Pavel. Divadlo završilo sezónu premiérou hry Tajemství. *Statutární mesto Mladá Boleslav – oficiální stránky* [online]. Mladá Boleslav, 15. 6. 2018 [cit. 2021-01-26]. Dostupné z: <https://mb-net.cz/divadlo-završilo-sezonu-premierou-hry-tajemstvi/d-58907/p1=948>

1.1.2.1. Ženy rabínkami

Postavení ženy v ortodoxním judaismu je definované již v první knize Mojžíšově. Pokud vycházíme z nové pramenné teorie při vzniku Tóry, potkávají se při redigování Genesis tři prameny – J, E a P, jejichž sekvence jsou řazeny podle historie vzniku. Domnělý redaktor Písma svatého vnímal všechny prameny jako sakrální texty a nedovolil si v nich škrtnat, tudíž můžeme pozorovat opakování některých událostí. Ohledně stvoření člověka se potkávají dva prameny, mladší pramen P deklaruje stvoření muže a ženy současně: „*A stvořiv Bůh toho člověka se svou pečeti jako svou podobu, stvořil je muže a ženu.*“³⁰ Zatímco druhý pramen J, historicky starší, popisuje vznik první ženy Evy z žebra Adamova: „*Ze žebra, jež z toho člověka vzal, zbudoval Hospodin, Bůh, člověku družku a přivedl ji k tomu člověku.*“³¹ Pro otázku ženského rabinátu je potřeba znát slova Boží adresovaná Evě, poté co s Adamem ochutnali plod poznání v zahradě Eden. Bůh zde říká: „*Rozmnožím tvou bolest a tvé těhotenství, s bolestí budeš rodit děti, avšak touha tvá po muži tě neopustí a on tě bude ovládat!*“³² Žena je od této doby vnímána jako patřící muži. Rozpracování Genesis a jeho výkladu se věnovali dále židovští učenci v Midraši (Berešit Raba³³) a Talmudu. Jako Talmud je chápán „*autoritativní celek židovského zákona a tradice,*“ který „*obsahuje učení Mišny (tj. ústního zákona, který byl zapsán a kodifikován kolem roku 200 občanského letopočtu) a opakování nebo doplnění Mišny v Gemaře (tj. komentářích k mišnickému kánonu, které byly zaznamenány v době od 3. do 6. století občanského letopočtu.)*“³⁴ Smysl midrašů je v homiletických výkladech ke knize Genesis, které nám mají odvozovat a vykládat smysl skrytý v biblických textech.

Oba posvátné texty mají společné to, že byly psány muži, což dohromady s faktem, že tradiční, ortodoxní judaismus vychází z přesvědčení, že Tóra je neměnná a věčná a nelze ji ovlivňovat, nenaznačuje přijetí ženy jako hodné rabinátu. Většina ortodoxních rabínů striktně odmítá vyšší studium žen a za naplnění ženského života považují fungující domov, rodinu a děti. Neznamená to však, že by ženami v judaismu bylo opovrhováno nebo že by žena neměla žádná práva. Její hodnota je nezastupitelná, ale pro své povinnosti v chodu domácnosti již nemá čas na své vlastní studium a nemá takové náboženské povinnosti jako

³⁰SIDON, Karol Efraim. Chamiša chumšej Tora: im ha-haftarot. Praha: Sefer, 2012, Gen 1, 27.

³¹Tamtéž, Gen 2, 22.

³²Tamtéž, Gen 3, 16.

³³Berešit Raba se přímo věnuje první knize Mojžíšově a podle badatelů vznikala v období od 2. do 6. století našeho letopočtu, Slovník pojmů z edice Judaica [online]. [cit. 2021-01-22]. Dostupné z: https://www.p3k.cz/odkazy/slovnicek_judaika_p3k.pdf, s. 1.

³⁴NEWMAN, Ja'akov, Gavri'el SIVAN, Leo PAVLÁT, Bedřich NOSEK a Daniel ZISS. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a terminů*. Praha: Sefer, 1992. Judaika, s. 221.

muž.³⁵ Ženy nemohou být vyvolány k četbě Tóry ani se účastnit společně s muži bohoslužby. Navzdory roli žen v domácnosti najdeme ve starobylých pramenech tradici hrdinek – rádkyní i vladařek lidu. Pramátky a prorokyně – Sára, Rebeka, Miriam, Debora či Chulda se nepopíratelně vepsaly do židovského vývoje. I ve středověku známe ženy, které měly menší komunitní role a mohly vést bohoslužbu pro ostatní ženy mimo synagogy, které byly určeny mužům. Na ženské kantorky (chazanit) ale po konci středověku společnost zapomněla.

Musíme uvést, že neexistuje jednotný směr judaismu. Toto náboženství se vyvíjelo postupně v různé směry ovlivněné různými vnějšími vlivy. Podle archeologických vykopávek přináší sefardské židovské prostředí jako první samostatnou ženskou galerii, po dobytí Granady v roce 1492 ale vliv Židů na Pyrenejském ostrově končí.³⁶ Judaismus v Evropě začíná procházet větší změnou v 18. století, kdy se rozpadaly jeho tradiční hodnoty a začaly sílit hlasy po rovnoprávnosti v důsledku osvícenství. Pro hnutí prosazující v židovském prostředí tuto změnu se vžilo označení *haskala*,³⁷ jehož zastánci požadovali intelektuální obnovu a sociální transformaci. Hnutí se dále zabývalo politickým statutem Židů a jejich vztahem k evropské kultuře, vymezovalo se však vůči stoprocentní akulturaci a nevěnovalo se plnému ženskému zrovnoprávnění.³⁸

Z osvícenské filozofie později vzniká jako reakce na proměnu společnosti proud reformního judaismu. Reformní judaismus kromě zaměření na individualitu věřícího nebo požadavku na změnu jazyka bohoslužeb už klade důraz na emancipaci žen, na které je pohlíženo jako na rovné mužům a mohou se například počítat do *minjanu*.³⁹ V otázce vyššího vzdělávání žen ale tehdejší společnost stále postupovala opatrně. Ženám nejsou ukládané stejné povinnosti jako mužům – nejsou tak povinny zplodit dítě, ale ani nemají povinnost přikázání studia Tóry. Dívky mohly být vzdělávány jen do věku náboženské dospělosti, tedy *bat micva*, oproti chlapcům, kteří studovali i dále základy judaismu a hebrejštinu ve školách zvaných *chedery*⁴⁰ a poté *ješivy*.⁴¹ Pro dívky tedy neexistoval žádný

³⁵ZOUFALÁ, Marcela. *Judaismus a ženy v Izraeli*. V Praze: Karolinum, 2012, s. 48.

³⁶ONDŘEJČKOVÁ, Sylva. Úvod do judaismu: synagogy [přednáška]. Praha, 11.11.2020, In: MS Teams [online]. [cit. 2020-01-27]

³⁷Haskala, výraz pocházející z hebrejského slova *sechel* (rozum), viz BRUMLIK, Micha. *Judaismus*. Praha: Grada, 2012, s. 12.

³⁸PAVLOVSKÁ, Zuzana. *Haskala a její vliv na postavení žen ve společnosti se zaměřením na střední a východní Evropu* [online]. Praha, 2019 [cit. 2021-01-21]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zp/detail/130745/?lang=en>. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakulta. Vedoucí práce Bedřich Nosek, s. 122.

³⁹*Minjan*: doslova "počet" je modlitební minimum deseti dospělých tradičně mužů (starších věku třinácti let) bez něhož společenství nesmí konat žádnou veřejnou pobožnost., viz NEWMAN, Ja'akov, Gavri'el SIVAN, Leo PAVLÁT, Bedřich NOSEK a Daniel ZISS. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1992. Judaika, s. 117.

⁴⁰*Cheder* – doslova „místnost“ – náboženská základní škola k výuce Tóry a základů judaismu., viz *Judaismus od A do Z*, s. 59.

formalizovaný systém židovského vzdělání. Ženám se dostávalo vzdělání pouze v nežidovských školách, kde hrozila sekularizace a asimilace, nebo doma, kde se kladl důraz na roli ženy v domácnosti a rodině. Až po první světové válce zakládá Sarah Schenirer v Polsku systém škol Bais Ya'akov pro dívky, inspirovaná neo-ortodoxií.⁴² V takových institucích bylo židovským dívkám předáváno ortodoxní vzdělání a z Evropy se dále školy šířily napříč Severní Amerikou a mandátním územím Palestina.

Vzdělávání žen přerušila tragédie druhé světové války, ale ještě předtím se stala Regina Jonas první rabínkou v historii, i když na to svět přišel až se skoro padesátiletým zpožděním. Regina Jonas se stala rabínkou v roce 1935 v Německu, nenajde však rabinát, který by mohla ordinovat a roku 1942 je se svou matkou deportována do Terezína a později je zavražděna v koncentračním táboře v Osvětimi.⁴³ Dlouhé mlčení o první rabince dává do souvislostí novinářka Elisa Klapheck která ve své knize *Fraulein Rabbiner Jonas: The Story of the First Woman Rabbi* zmiňuje mlčení v kontextu holokaustu jako hlubokého traumatu, o kterém se nemluvilo.

Štafetu Evropy jako centra vzdělanosti židovského obyvatelstva převzal americký kontinent, kde ženy postupně začínaly procházet rabínským vzděláváním, nakonec se jim ale nedostalo smichy.⁴⁴ Až druhá vlna feminismu v 60. a 70. letech 20. století dokázala pohnout zkosnatěným systémem a v roce 1972 byla vysvěcena Sally Jane Priesand jako první rabínka reformního judaismu. Otevřely se dveře k náboženskému vzdělání žen hlavně v Americe, kde převládl směr judaismu reformního. V nově vzniklém státě Izrael byla situace komplikovanější, stále zde přetrvával a přetrvává velký vliv ortodoxních politických a náboženských sil.

Ve směru konzervativním, který stojí na pomezí reformního a ortodoxního a hledá střední cestu, se tvrdě zažitě principy začínaly také měnit. Jeho revoluční počínání sahá až do 30. let 19. století, kdy dovoloval sedět mužům a ženám dohromady při bohoslužbě, předběhl tímto tedy i reformní směr. První ordinovanou rabínkou konzervativního směru se stala Američanka Amy Eilberg v roce 1985. V Izraeli ale konzervativní judaismus ženy dlouhou dobu nevysvěcoval, což byl například důvod pro Namah Kelman, která přešla

---

⁴¹Ješiva – doslova „zasedání“ je škola vyššího židovského vzdělání, určená ke studiu Talmudu, viz *Judaismus od A do Z*, s. 67.

⁴²WEISSMAN, Deborah a Lauren B. GRANITE. Bais Ya'akov Schools. *Jewish Women: A Comprehensive Historical Encyclopedia* [online]. Brookline: Jewish Women's Archive, 2021 [cit. 2021-4-27]. Dostupné z: <https://jwa.org/encyclopedia/article/bais-yaakov-schools>

⁴³ZOUFALÁ, Marcela. *Judaismus a ženy v Izraeli*. V Praze: Karolinum, 2012, s. 57.

⁴⁴Smicha – prohlášení rabínem, které mohl udělit jen již uznáný rabín – tato tradice sahala až k Mošemu, *Slovník pojmů z edice Judaica* [online]. [cit. 2021-01-22]. Dostupné z: https://www.p3k.cz/odkazy/slovnicek_judaika_p3k.pdf, s. 8.

k reformnímu judaismu, aby se stala první rabínkou v Izraeli.

Oficiální ortodoxní a ultraortodoxní asociace běžně ženy neordinují, v modernější větvi ortodoxie se ale již objevují hlasy, které podporují vzdělávání žen jako rabínek. Sara Hurwitz z New Yorku je považována za první ortodoxní rabínku veřejně ordinovanou v roce 2009, její přínos je ale ještě hlubší – založila Ješivu Maharat, první otevřenou ortodoxní ješivu, která vysvěcuje ženy v Severní Americe. Za první ortodoxní rabínku v Izraeli je považována Mimi Feigelson, která v roce 1994 přijala smichu od svého učitele rabína Šlomo Carlebacha, ale po dobu následujících sedmi let o tom mlčela. Více se v ortodoxním judaismu ale mluví o pozici žen například jako právniček u ortodoxních soudů nebo v představenstvu ortodoxních synagog. Meesh Hammer-Kossoy a Rahel Berkovits jsou prvními ortodoxními ordinovanými rabínkami v roce 2015 v Izraeli, přesto jejich titul tradiční rabínské organizace neuznávají.

Tradiční ortodoxní judaismus naráží na problém také při titulování rabínek. Zatímco anglický výraz rabbi se používá pro ženy přijímající rabínskou ordinaci, hebrejské gramatické paralely k názvu mohou zahrnovat rabbu (רבה) – ženskou paralelu s rav (רב) – nebo rabbanit (רבנית). Titul rabbanit nebo rebecin v jidiš ale v historii používaly manželky rabínů, ne rabínky. Například již zmíněná Sara Hurwitz byla původně vysvěcena titulem maharat (מהרת) – manhiga hilkhait rukhanit Toranit, což je hebrejská zkratka, překládána jako spirituální vůdkyně, ale následně začala používat titul rabba.

Dnes několik modernějších ortodoxních a všechny neortodoxní ješivy poskytují vzdělání i ženám, tyto školy jsou nazývány midraši nebo semináři. V současné době již existuje v Izraeli studium pro rabínky (například Beit Midrash Har-El, Beit Morasha nebo Ha'Midrasha Be'Oranim). Studium, které bylo dříve vyhrazeno pouze mužům, je nyní, vyjma velmi tradičních komunit, umožněno všem ženám, bude však ještě trvat, než (pokud někdy) se stane ženský rabinát obecně přijímaným jevem i v ultraortodoxním prostředí.

1.1.2.2. Děj divadelní hry Tajemství

Tajemství vypráví osud mladé židovské dívky Naomi, dcery rabína, která si po matčině smrti vybojuje možnost studia v midraše pro dívky v Safedu, ve městě známým mystickým učením a kabalou. Školu vede ambiciózní rabanit Dvori a předává tak svým žákyním náboženské vzdělání. Naomi je bystrá a velice soustředěná na vzdělání na úkor svých citů, čímž se liší od svých nových spolužaček. Setkává se se Sheinou, která zoufale hledá ženicha, Miri, dívkou, která přešla čerstvě na víru a hledá v ní spasení svého temného života, a s Michelle – extrovertní, rebelující dívkou vychovanou v Evropě. Rabín Heiss,

otec Naomi, by ji na seminář nikdy nepřivedl, sdílí ale se svou dcerou smutek po zemřelé manželce a ví, že aby byla Naomi znovu šťastná, musí studovat. Dvori mu slíbí, že se Naomi nic nestane a že až seminář dokončí, vrátí se domů a provdá se za svého domluveného snoubence Michaela, vzdělaného a zajištěného muže, který ale nepřiměřeně vzhlíží k otci Naomi.

Hned po příjezdu Naomi zažije konflikt s Michelle, která ji nařkne, že aby ona mohla být přijata, musí Michelle studium opustit. Rabanit Naomi uklidní, že ona není ten důvod a že Michelle musí vyhodit, protože neplní své povinnosti a nezvládá studium. Poslední kapkou bylo Michellino pozvání mladého muzikanta Jankiho na hodinu Talmudu. Naomi se ale za ni přimluví a Dvori souhlasí, že Michelle dá poslední šanci, pokud bude Naomi její chevrutou, tedy že s ní bude studovat ve dvojici.

I přes Naomino snažení ale ve dvojici dojde k hádce, protože dívky jsou na první pohled rozdílné a nesdílejí stejný přístup k životu. Naomi musí rabanit přiznat, že chce studovat sama a že na její školu přišla z jednoho konkrétního důvodu – chce se stát rabínkou v rámci tajného projektu Dvori. Dožaduje se přijetí do projektu, slíbí, že přemluví i svého otce a že chce svůj titul rabínky přinést do svatby s Michaelem jako věno. Dvori pochopí, že Naomi je velice cílevědomá, ale trvá na svém požadavku, aby se dál učila s Michelle. Naomi se tedy rozhodne vytrvat.

Mezitím Sheina stále hledá vhodného partnera a Miri je spasena (alespoň v jejích očích), protože Rabi Šabtaj jí dovolil dokončit tikkun⁴⁵ a ona se tím pádem stala čistou a košer židovskou ženou a její předchozí hříchy jako promiskuita nebo braní návykových látek jsou smazány. Michelle požádá později o tikkun Naomi. Svěří se jí s traumatickou zkušeností ze svého života, kdy ji obtěžoval rabi ve Francii. Naomi je Michelle líto, přesvědčuje ji, že to nebyla její vina, ale nechce se do kabalistických praktik pouštět a místo toho ji nabídne studium jako vysvobození. Mezi dívkami vznikne přátelství a Naomi tak v očích rabanit Dvori zvládne její požadavek a ta jí předá dokumenty potřebné pro vstup studentky do jejího programu rabínek. O všem se dozví Michelle a cítí se zneužita, ale Naomi ji ujistí, že ji společné studium opravdu bavilo a nechce o Michelle jako o kamarádku přijít. Před Naomi tak stojí poslední překážky, a to podpis jejího otce na dokumentech a svolení jejího snoubence Michaela – s tím se jí Michelle pokusí pomoci. Naomi na schůzce s Michaelem vypráví o programu a snaží ho přesvědčit, ale jeho pohled

---

⁴⁵Hebrejský název tikkun symbolizuje nápravu našeho vztahu ke Stvořiteli a nápravu a hledání kořenu duše. V kontextu hry Tajemství se jedná o sepsání speciální modlitby a žádání o pomoc Stvořitele nebo patrona duše. Termín se zrodil v luriánské kabale, tedy v učení Jichaka Luriho – Ha'Ariho Hakadoshe.

na ženský rabinát je velice tradiční a svým způsobem se mu vysmívá. Uprostřed jejich rozhovoru vejde Michelle s muzikantem Jankim a přidají se k páru. Michaelovi je to velice nepříjemné a odejde pryč bez Naomi.

Naomi je líto, jak večer dopadl, a tak se rozhodne se očistit v mikvi i přesto, že ještě není vdaná a správně by ji tedy neměla používat. Michelle ji zde najde a chce se očistit společně s ní. Naomi se jí svěří, že k Michaelovi necítí to, co by nejspíš měla. Michelle ji utěšuje a pak se obě dívky v mikvi vášnivě políbí.

Dívky ze semináře odjíždějí na Pesach. Ráno před odjezdem hledá Naomi Michelle, která měla jet na svátky k nim. Nikdo ji ale neviděl, a tak Naomi odjíždí sama.

Po Pesachu se studentky setkávají znovu ve škole. Miri vypráví příběh, jak čekala doma na matku, která ale nepřišla, takže se rozhodla zapít prášky litry vína a zachránil ji až příchod matky s jejím přítelem, který jí zavolal záchranku. Přejde Naomi a je vidět, že je zklamaná a ztracená ohledně toho, co se stalo mezi ní a Michelle. Michelle tvrdí, že to nic neznamenalo a že to nebyl důvod proč společně nestrávily svátky. Naomi je víc a víc zmatená a nedokáže přestat myslet na Michelle a rozhodne se najít tikkun, který by je tohoto hříchu zbavil. Na její plán přijde Dvori a výrazně ji varuje, aby se do kabalistických praktik nepouštěla, protože jinak by jí nemohla dopřát vzdělání rabínky, což by poté, co se Naomi vrátila z prázdnin s podpisem svého otce, byla veliká škoda. O tikkunu se ale dozvedí i ostatní dívky a požadují po Naomi, aby jim také očistila duši. Naomi odmítne. Rozhodne se ale, že tikkun s Michelle dokončí další den večer na hrobu Ha'ariho Hakadoshe.⁴⁶

Při rituálu Naomi není schopna uzavřít nápravu. Dojde jí, že to, co udělaly nebylo špatné ani zakázané, protože nemůžou litovat své lásky. Tikkun nedokončí a vrací se zpět do školy, na hřbitově je ale pozoruje Miri, která vše popíše Dvori. Kromě Dvori se o noční akci postupně dozvídá celé město a rabanit nemá jinou možnost než Naomi s Michelle vykázat ze semináře. Pro Naomi si přijíždí její otec a Michael. Ukáže se, že Rabi Hess nikdy nesouhlasil, aby se Naomi stala rabínkou a ta tedy jeho podpis padělala. Naomi se odmítá vzdát svého snu, nechce být ve svém životě jen manželkou rabína a řekne Michaelovi, že si ho brát nechce. Hess a Michael odcházejí bez ní.

Michelle se připravuje na cestu domů do Francie, předtím ji ještě navštíví Janki a předá jí nabídku k sňatku. Poté se Michelle setká s Naomi, která ji chce přesvědčit, aby zůstala s ní

---

⁴⁶Ha'ari Hakadosh – Jicchak Luria – byl rabínem v 16. století, po studiu Tóry se začal vzdělávat kabalistickou knihou Zohar. Právě v Safedu studoval u Mošeho ben Jacoba Cordovera, největšího kabalisty té doby, a později zde vyvinul svůj vlastní kabalistický systém.

v Safedu. Básní, že si pronajmou společný byt. Michelle ale vidí věci realisticky a myslí si, že si právě Naomi zničila život. I přesto, že jí na Naomi velmi záleží, cítí, že by se měly obě vdát a přizná se, že si v životě přeje normální rodinu, normální domov. To se Naomi dotkne a s Michelle se ani nerozloučí.

Dvori se snaží Naomi pomoci, ale ta je v sobě ztracena. Dvori jí nabídne, že může zůstat u ní a že s ní bude rozvíjet její mimořádný intelekt, ale jen pod podmínkou, že se vdá za Michaela. Dvori vysvětluje, že lidé nikdy nepřijmou ženu jako duchovní vůdkyni, pokud nebude vdaná. Naomi to velice bolí, ale ví, že nezbývá jiná možnost. Děj končí její svatbou, kdy je jako plačící nevěsta předvedena k Michaelovi. Po cestě si všimne Michelle, která má pokrývku hlavy, tudíž je vdaná. Michelle poprosí Naomi o odpuštění, ta ale striktně odmítne.

1.1.2.3. Charakteristika dramatu

Hra je rozdělena do dvou dějství a má dohromady šestnáct scén. Většina příběhu probíhá v budově semináře, kde scéna utváří pokoj dívek, studovnu (bejt midraš) a pracovnu Dvori, jednou se děj odehrává také před budovou. Dále postavy navštíví kavárnu, mikvi a hřbitov. Poslední scénou je svatba, která se též odehrává mimo seminář. V momentu ke konci druhého dějství je celá scéna světelně rozdělena na dva prostory, prolínají se tedy dva příběhy na jednom jevišti.

Objevuje se několik zpívaných žalmů na konci nebo na začátku scény, jmenovány jsou Vehi She'amda⁴⁷ na konci šesté scény před setkáním Naomi s Michaellem, Žalm 130, který je součástí sbírky Shir Ha Ma'alot⁴⁸ a je ve hře použit před společným koupáním v mikvi Michelle a Naomi, před šabatovým dnem je zpívána píseň Eshet Hayil⁴⁹ a ke konci zazní Žalm 63⁵⁰ po nedokončeném rituálu na hřbitově.

Příběh prochází delším časovým úsekem, ale není jasně vymezen. Drama je vystavěno tradičně a směřuje ke katastrofě, tedy podlehnutí hrdinky vnějším tlakům a její bolesti. Vrcholem dramatu a základním konfliktem je políbení Michelle a Naomi.

Objevuje se převážně dialog, dále polylog, Naomi je na konci deváté scény konfrontována svými představami a využívá monolog.

⁴⁷Píseň pochází z pesachové hagady, je součástí rituálu u sederové večeře. Vypráví historii izraelského lidu a jejich přežití díky Bohu a soudržnosti.

⁴⁸Žalm 130 z Knihy Žalmů – jedná se o modlitbu kajícího člověka, který prosí za odpuštění hříchů. Přednáší se ze strany trpícího člověka.

⁴⁹Z Knihy Přísloví, Kapitola 31, známá šabatová píseň, podle historiků ji v 17. století využívali kabalisté, kteří považovali šabat za příležitost mystického spojení s božstvím. Je to píseň o odvaze ženy a její zpěv dnes je příležitostí, jak ocenit ženy v domácnosti.

⁵⁰Žalm 63 v Knize Žalmů, recitováno Davidem, který prosí o Boží přítomnost a cítí se opuštěný a pronásledován.

1.1.2.4. Témata

Jedním z hlavních témat je touha vymanit se z předem naplánovaného života, kterou znatelně cítíme při sledování jednání Naomi. Dívka se chce prosadit v „mužském světě“ a ve společnosti, která jí ale nedává na výběr. Svou touhu sdílí s rabanit Dvori, která ale už díky svým zkušenostem ví, že aby dosáhla svých cílů, musí v životě dělat kompromisy navzdory své nelibosti. Sama rabimu Hessovi, otci Naomi, říká: „*Není to jednoduché vid'te? Vychovávat takovou dceru ve společnosti, ve které se pořád věří, že vzdělání je pro dívky zbytečnost.*“⁵¹ Naomi kompromisy odmítá a viní na konci všechny okolo sebe: „*Vy po mě chcete, abych žila ve lži. V bolesti... v hanbě!*“⁵² poté, co odmítne vdát se za Michaela.

Dalším rozvíjeným příběhem je náklonnost dvou dívek, která vyvrcholí polibkem v mikvi. Ani jedna se nedokáže plně vyrovnat s tímto „hříchem“. Zatímco Michelle ale zážitek umí potlačit, pro Naomi je velmi bolestivé pokračovat dál ve svém životě s nově nabytými emocemi. Vnímá chování Michelle jako zradu.

Narážíme na několik kabalistických termínů a postav, Michelle sama vyhledává příběh rabiho Šimona ben Azaje a Dvori poté dívkám zmiňuje i postavu rabiho Akivy.⁵³ Dívky pak rituál tikkunu provádí na hrobě dalšího kabalisty Ha'ariho Hakadoshe. Motiv očistění se tu objevuje vícekrát, nejprve v kontextu Miri, která se nechá očistit rabínem po svém předchozím životě, dále vidíme i využití mikve pro očistění.

Prohlubujícím prvkem tématu jsou i zde jména – Naomi je jméno ženské postavy z Bible, tchyně Rut. Jméno znamená „přívětivost“, která se projevila právě v povaze Naomi. Ta poskytla útočiště ženě svého syna – Rut z Moavu. Moavští byli považováni za nepřátele Židů, kvůli jejich původu ze vztahu, který je Židům zakázán. Naomi jako biblická postava sdílí s Naomi Hadar Galron podobnou „závislost“ na mužích – tím, že Naomi v knize Rut zemřeli synové i manžel, stala se širuje menachot – bezvýznamnou, zapomenutou, což symbolizuje, jak je postavení ženy definováno postavením jejího manžela.⁵⁴ Po změně života ale nachází svou sílu a dostává se do popředí příběhu, stejně jako Naomi v semináři, kdy konečně nechává vyniknout své zapálení pro studium.

---

⁵¹GALRON, Hadar, KÁBRTOVÁ, Denisa, ed. *Tajemství* [text divadelní hry]. Mladá Boleslav, 2017, s. 5.

⁵²Tamtéž, s. 57.

⁵³Jedná se o pokus čtyř židovských učenců, kteří se pokusili vstoupit do sféry mystické kontempace, dozvídáme se o něm v Talmudu, Chagiga 14b: *Čtyři vstoupili do pardesu: Ben Azaj, Ben Zoma, Acher a rabi Akiva. Rabi Akiva jim řekl: Až přijдете ke kamenům z čistého mramoru, neříkejte, že je to vodní hladina (a vy nemůžete projít). [...] Ben Azajna hlédal a zemřel. [...] Ben Zoma nahlédal a ztratil rozum. [...] Acher přerval kořeny (tj. opustil judaismus). Rabi Akiva vyšel nezraněn.*

⁵⁴DUBINOVÁ, Terezie. *Ženy v Bibli, ženy dnes: sborník přednášek z cyklu Terezie Dubinové, PhD. ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze leden 2007–leden 2008*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2008, s. 164.

Hadar Galron používá jména Michelle a Michael pro postavy, které mají (nebo mají mít) s Naomi intimní vztah, vykresluje je ale jako protikladně působící síly. V překladu je jméno spojeno s tím, kdo je blízko Bohu. Michelle na konci příběhu, podobně jako biblická Míkal, i přestože disponuje odvahou, není aktivní silou a můžeme je obě považovat za ty, které byly brány a dávány mužům.

Jméno Miriam, tedy Miri v divadelní hře, má několik výkladů – je překládáno jako „hořkost“, „voda“, „rebelství“ nebo „vyvýšení“. Svůj předobraz může mít Miri také v Bibli, v postavě Mirjam, která se stala obětí hněvu Hospodina za pomlouvání,⁵⁵ i přestože mluvila pravdu, mluvila proti svému bratrovi Mojžíšovi, stejně jako Miri mluvila proti Michelle a Naomi.

I jméno Deborah – Dvori je zmíněno ve Starém Zákoně. Deborah byla prorokyně, soudkyně a bojovnice. Odvážná žena, která bez ohledu na manžela či syny dokázala vést lid – v podobnosti s rabanit Dvori se tedy jednalo o akceschopnou, individuální ženu. Deborah v překladu zní „včela“.

1.1.3. I LOVE MAMMA

Hra I LOVE MAMMA je na rozdíl od předchozích příběhů složena z jednotlivých scén tragikomického charakteru. Jakkoliv je rozdílná forma, téma zůstává stejné – ženy. Konkrétně se hra věnuje podobám mateřství spojeným s výchovou v ortodoxním i sekulárním židovském prostředí. Scénář vznikl v roce 2010 jako výsledek spolupráce Hadar Galron se studenty třetího ročníku divadelní školy Beit Zvi v Izraeli.⁵⁶ Po prvním přepracování scénáře hru performoval profesionální soubor v rámci ortodoxní komunity. Další úprava proběhla po projevení zájmu dramaturgického vedení Městských divadel pražských. Dne 17. 3. 2018 se uskutečnila premiéra upravené původní satirické komedie v Divadle ABC a v režii Petra Svojtky, který s Jiřím Janků a Hadar Galron spolupracovali na nové podobě scénáře přímo pro české publikum.⁵⁷ Hadar Galron se premiérou osobně účastnila a netají se tím, že i tato hra vychází z osobních zkušeností nebo zkušeností v jejím okolí. Autorka v odlehčené, ironické divadelní hře I LOVE MAMMA prostřednictvím mezigeneračních rozhovorů upozorňuje především na tlak na dnešní ženy, aby se staly matkami.

⁵⁵DUBINOVÁ, Terezie. *Ženy v Bibli, ženy dnes: sborník přednášek z cyklu Terezie Dubinové, PhD. ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze leden 2007–leden 2008*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2008, s. 91.

⁵⁶The Hanoah Levin Institute of Israeli Drama (NPO). News: New productions of plays by Hadar Galron, *Israeli Dramatists Website* [online]. Tel Aviv. [cit. 2021-01-26]. Dostupné z: <http://dramaisrael.org/en/new-productions-of-plays-by-hadar-galron/>

⁵⁷SOPROVÁ, Jana. Hadar Galron: Mateřství je věc univerzální. *Scena.cz: Rozhovory* [online]. Praha, 9.4.2018 [cit. 2021-04-23]. Dostupné z: <http://www.scena.cz/index.php?d=1&o=1&c=32795&r=3>

1.1.3.1. Postavení ženy-matky v judaismu

I přestože je judaismus stejně jako ostatní monoteistická náboženství založen patriarchálně, matka by měla mít v rodinném židovském životě výlučné postavení. Židovská matka je dodnes podle halachického ustanovení zárukou, že židovský rod bude pokračovat a nevymře. Otázkou je nakolik to dělá z ženy výjimečnou nebo naopak nakolik jí to bere další svobodné rozhodnutí. Základní příkaz židovské víry představuje ורבופרו (pru u-rvu) neboli *plod'te a množte se* z Gen. 1, 28,⁵⁸ žena je pak tou, kdo formuje budoucí generace a je zodpovědná za předání židovské výchovy. Důležitost předání tradice dokazuje míra pozornosti, která je v rabínské literatuře věnována rituálům při početí, těhotenství a porodu. Zejména akt porodu kromě halachických zákonů doprovází i značný počet zvyků, lišících se samozřejmě podle komunity věřících. Vznik nového života je smyslem manželství, v otázce potratu halacha ale myslí prvotně na život rodičky. Těhotenství je povoleno přerušit, pokud se jedná o případy, ve kterých by byl ohrožen život matky – plod se stane duší podle tradice totiž až ve chvíli svého narození.⁵⁹ Pokud rodička při porodu dítěte zemře, je z tradičního pohledu poukazováno na její chyby při dodržování micvot, které jsou pro ženu povinné – je viněna ze zanedbání rodinné čistoty, neoddělování těsta při pečení sobotního chleba a opomíjení rozsvěcování šabatových svící.

Pokud je porod úspěšný, nastává období chránění ženy doprovázené její rituální nečistotou. Pohlaví dítěte určuje, jak dlouho bude žena nečistá, v případě chlapce je to sedm dnů, při narození dívky čeká matka čtrnáct dní. Své období nečistoty ukončuje rituálním potopením v mikvi. Výchova dítěte se výrazně rozchází v pozdějším věku, chlapec se stává v den svých třináctých narozenin zavázaným k plnění náboženských závazků. Bar micva má kořeny ve 13. století a je hojně slaveným rituálem, po tomto obřadu následuje kiduš – oslava dospělého syna. Dívka dosahuje své náboženské dospělosti ve věku dvanácti let a jednoho dne, tento rituál je ale značně mladší než bar micva. První ceremonie bat micva v pravém slova smyslu byla vykonána v roce 1922 dcerou rabína Mordechaje Kaplana Judithou Kaplan Eisenstein.⁶⁰ Bat micva plní hlavně svou symbolickou funkci, protože dívka je již předtím vzdělávána matkou v příkázáních (micvot) povinných pro každou židovskou ženu. Žena je osvobozena od určitých příkázání, protože se od ní očekává především plnění role mateřské a ne náboženské. Judaismus její roli nezlehčuje, ale právě naopak klade silný důraz na rodinné zázemí a výchovu, protože domov je centrem života.

⁵⁸NOSEK, Bedřich a Pavla DAMOHORSKÁ. *Židovské tradice a zvyky*. Vydání druhé, upravené a doplněné. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 83.

⁵⁹Tamtéž, s. 18.

⁶⁰Tamtéž, s. 62.

Obětavost a přehnaná starostlivost židovské matky se staly terčem mnoha anekdot a karikatur, které časem prostoupily do stereotypu židovské matky. Původně se používalo označení „jidiše mama“, jež byla matkou schopnou zuřivé lásky i matkou nerespektující soukromí svých dětí. Zároveň ale byla ceněna pro svou vnitřní sílu a schopnost překonat jakékoliv problémy. Na síle získal stereotyp především v druhé polovině 20. století ve Spojených státech amerických. Ve 40. letech stereotyp pravděpodobně nevědomky znovuobjevila v Americe antropoložka Margaret Mead, jejíž studie představila židovskou ženu středního věku jako náruživě milující, avšak manipulativní a majetnickou.⁶¹ Genderový stereotyp ale podpořili později hlavně mužští židovští spisovatelé v USA, kteří tak popisovali poloautobiografické postavy matek v době nástupu televize.⁶² Televize byla ideální platformou pro popularizaci stereotypů ve společnosti, a tak došlo ke vzniku negativní konotace židovské matky v množství komediálních seriálů.

Dnes je židovská matka známá především vyšším počtem dětí. Z posledních demografických údajů z roku 2019 vyplývá, že průměrný počet dětí židovské ženy v Izraeli narůstá, momentálně jsou to tři děti na jednu matku.⁶³ Izrael se tak stal státem s nejvyšší mírou porodnosti mezi třiceti sedmi ekonomicky velmi rozvinutými státy světa (OECD), vymyká se také obecnému trendu, že starší a úspěšné ženy mají méně dětí. Tradičně je vysoká porodnost vysvětlována historií židovského obyvatelstva, jejich geopolitickou situací nebo rolí náboženství. Zohlednit by se měl také fakt, že Izrael je velmocí v umělém oplodnění a neplodnost ženy je zde brána jako veliké zklamání. Vysoká porodnost by mohla indikovat zákaz potratů nebo antikoncepce, obojí je ale Knessetem povoleno. Situace v ultraortodoxních rodinách je odlišná, ženy zde mívají v průměru sedm dětí.⁶⁴

Podle Orny Donath, feministické aktivistky a socioložky přednášející na Telavivské univerzitě, stojí za vysokou porodností také společenský tlak na ženy, aby se staly matkami. Bezdětnost je tabu a izraelská společnost není otevřena ani debatě ohledně žen litujících svého rozhodnutí být matkou. Ve své knize *Regretting Motherhood* Donath zkoumá postoje žen z různých prostředí k mateřství a dochází k závěru, že je nezbytné

---

⁶¹ZOUFALÁ, Marcela. *Judaism a ženy v Izraeli*. V Praze: Karolinum, 2012, s. 22.

⁶²HANT, Myrna. A History of Jewish Mothers on Television: Decoding the Tenacious Stereotype, *Journal of Interdisciplinary Feminist Thought*: Vol. 5: Iss. 1, Article 3. [online]. Los Angeles: University of California, 7.2011 [cit. 2021-04-23]. Dostupné z: <https://digitalcommons.salve.edu/jift/vol5/iss1/3>, s. 1-2.

⁶³Fertility rate, total (births per woman) - Israel. *The World Bank* [online]. Washington: The World Bank, c2021 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=IL>

⁶⁴Taub Center Staff. Why are there so many children in Israel? *Taub Center for Social Policy Studies in Israel* [online]. Jerusalem: Taub Center, 14. 2. 2019 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <http://taubcenter.org.il/why-are-there-so-many-children-in-israel/>

snížit stigma vystavěné kolem dobrovolné bezdětnosti. Bezdětné matky jsou podle ní odsouzeny společností a vnímány jako sebestředné.⁶⁵

1.1.3.2. Děj divadelní hry I LOVE MAMMA

Průvodcem příběhu je pětadvacetiletá Abigail, která dostane svou první velkou fotografickou zakázku – má nafotit fotografie na téma „Mateřství v dnešní době“. Jelikož má mnoho ženských příbuzných, rozhodne se je využít jako své fotomodely. Díky této práci se dostává do životních příběhů žen a poznává jejich problémy, které jsou s mateřstvím spojené.

Nejcitlivěji vnímá problém se svou ultraortodoxní matkou Ester (Eti), která se ale stala silně věřící až po porodu svého prvního dítěte v osmnácti letech. Nedokázala podstoupit potrat a dítě si nechala, což je společně s manželem přivedlo k silné víře, a později se stala matkou ještě dalších pěti dětí. Postupem času ale už nedokáže rozlišovat mezi světem reálným a náboženským, odmítá se například srovnat s tím, že bere léky na deprese a také s tím, že její nejstarší dcera Abigail stále není vdaná a nectí židovské zvyky tak pečlivě jako ona. Právě rozkol v pojetí náboženství vykrytalizuje v prudkou hádku mezi matkou a dcerou, která končí odchodem Abigail z domu. Ta hledá útěchu nejdříve u své babičky Simchy, která vychovala pět dcer a jednoho syna, vystupuje jako vzor matky, ale postupně se v příběhu dozvídáme, že ani ona nebyla perfektní rodič, protože takový zkrátka neexistuje. Všechny postavy si k ní ale chodí pro radu, nejčastěji pro tu mateřskou, protože ani nemá cenu cokoliv před Simchou skrývat, má totiž nadpřirozenou schopnost vycítit, kdy je žena v očekávání dítěte. To se potvrdí i u Abigail, která se nakonec ocitne v nechtěném těhotenství, není ani vdaná – její vztah ortodoxní rodiče neschvalují.

Další konflikt probíhá mezi Simchou a její dcerou Noe, která se snaží zalepit rozpadající se manželství dětmi. Nakonec se ale zasekne v nekonečném kolotoči práce a následné péče o tři děti. „*Ne že bych toho litovala – moje děti jsou světlo mého života. Ale z jejich matky se stala unavená troska,*“⁶⁶ stěžuje si. Nenaráží ani na podporu manžela Dantona, který chodí domů pozdě a nezapojuje se do pomoci s výchovou. Ani jejich intimní život nefunguje, tak se nakonec Danton s Noe rozvede. To jí její matka nikdy nepřestane vyčítat, i přesto, že i Simchu opustili dokonce dva manželé. Přízná se, že nechce, aby její dcera dělala stejné chyby jako ona kdysi, Noa se ale již nechce stylizovat do role matky v domácnosti a chce

⁶⁵BRONZLITE, Sarah. When women don't want to be mothers: Interview with Orna Donath. *The Jewish Chronicle* [online]. London. 24.12.2016 [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: <https://www.thejc.com/lifestyle/features/when-women-don-t-want-to-be-mothers-1.147930>

⁶⁶GALRON, Hadar a Ester ŽANTOVSKÁ. *I LOVE MAMMA: Komédie o současném mateřství*. [text divadelní hry] Praha: Dilia, 2017, s. 19.

zase začít žít podle sebe.

Jiný problém řeší nejstarší dcera Talli, má také tři děti, v domácnosti však je její manžel. Ona se rozhodla dát přednost kariéře a je velmi úspěšnou právníčkou u velké firmy. Pro svou neustálou zaneprázdněnost ale ztrácí se svými dětmi kontakt a nedokáže se jim věnovat tak, jak cítí, že by měla. Když si své potomky jede jednou vyzvednout od své matky, Simcha upozorní na zdraví Talliny nejstarší dcery Almy. Alma se propadá do anorexie, Tali ale nemá v poslední době moc času ji sledovat, a tak neví, jak může situaci zvrátit. Posedlost kariérou se přelévá i do jejího manželství, kdy její muž Ami tvrdí, že Talli tráví více času se svým šéfem než s ním. Talli si samotný problém uvědomuje, nedokáže se ale vzdát svých pracovních úspěchů.

Kariéru má pěkně rozjetou i dcera Lea, oční lékařka. Po deseti letech se jí rozpadl vztah a tím zanevřela na muže, moc by si ale přála dítě. V rodině se cítí špatně, protože je jediná, která nemůže ukazovat všem ostatním fotky svých dětí. Lea si ale tvrdě stojí za názorem, že manžela nepotřebuje a rozhodne se využít služeb spermabanky. Nesetká se s pochopením Simchy, ale ví, že dělá správnou věc a při prvním ultrazvuku je nadšená. Radost ale nevydrží dlouho, protože Lea spontánně potratí. Čím dál tím víc na sobě vnímá břímě být matkou, připadá jí ale, že se už nikdy nedostane z pozice svobodné, bezdětné ženy.

Nejmladší dcera Riki je Simchyn benjamínek a Riki si často ke své matce chodí pro radu. Riki se stará o své první plánované dítě, půlročního syna Daniela, má ale pocit, že porodem ztratila zdravý rozum a že se o dítě nedokáže postarat. Chce vše zvládnout, upadá ale do deprese. Její manžel Roni slouží v armádě, a i když Riki miluje, nedokáže být s ní doma často. Riki tak bojuje každý den sama se sebou: *„Včera to bylo úplně snadné, vstát a postarat se o Daniela. Co se to se mnou děje? Mám toho tolik na práci...“*⁶⁷

Poslední matkou je Simchyna snacha Ella, herečka, ze které si často dělají ostatní matky legraci kvůli jejímu nižšímu intelektu. Ella počne nechtěně s manželem Gideonem dítě, těhotenství se ale snaží skrýt a podstoupit potrat. Gidi ji však přesvědčí, že by si dítě měli nechat. Pro Ellu to znamená rozloučení se s kariérou herečky, dá ale svému manželovi za pravdu. Její názor se během těhotenství mění a ona už se nemůže dočkat své dcerky. Její devítiměsíční čekání je protkáno komickými příběhy, které Ella zažívá v rámci hormonální změny ve svém těle, zapomíná například na zkoušky v divadle.

---

⁶⁷GALRON, Hadar a Ester ŽANTOVSKÁ. *I LOVE MAMMA: Komédie o současném mateřství*. [text divadelní hry] Praha: Dilia, 2017, s. 24.

Devět měsíců trvá i doba, který Abigail má na nafocení své výstavy. Postupné představování všech žen vede právě ke slavnostnímu odhalení fotografií. Na události ale někdo chybí – nedostavila se matka Abigail Ester, jež nepřišla kvůli neshodám se svou dcerou v náboženských a vztahových otázkách. Nepřišla ani Simcha – ta leží v kómatu v nemocnici po úrazu. Až v téhle náročné situaci se všichni uvědomí, že Simcha nějakým způsobem vychovávala potomky v rodině a že bez její pomoci by každá z matek svoje mateřství prožívala mnohem hůře. V průběhu výstavy se Elle projeví kontrakce a přivede na svět dcerku s pomocí lékařky Ley, pro kterou je bolestivé vidět radost z narozeného dítěte okolo sebe a nemožnost ji prožít sama. Po úspěšném porodu přichází na jeviště Ester ostatním oznámit, že Simcha právě zemřela.

1.1.3.3. Charakteristika dramatu

Hra I LOVE MAMMA je vystavěna formou skečů – scén, které představují typicky jeden příběh mateřství symbolizovaný jednou postavou, všechny postavy ale zároveň vystupují i v příbězích ostatních dle potřeby. Herečky často dotvářejí celou scénu příběhů pomocí kulis, hlasů nebo pohybem. Postava muže je hrána jedním hercem, role jsou od sebe rozpoznatelné kostýmem. Ve hře je patrná autorčina inspirace žánrem stand-up comedy. Hra má dohromady dvaadvacet scén, které nejsou rozděleny přestávkou. Scéna je jednoduchá a představuje domovy postav, ordinaci i prostor vernisáže.

Příběh je vyprávěn během devíti měsíců, od početí po porod dítěte. Inscenaci tvoří sled jednotlivých situací, které ale dohromady směřují k pointě a tragickému závěru. Přestože není zachována plynulost příběhu, drama vystavěno je a začíná důkladnou expozicí. Konflikt se odehrává jak uvnitř postav, tak v dialozích, náhlou událostí je předzvěst smrti Simchy, kterou ale divák již tuší od Abigail, která funguje v celém dramatu jako vypravěčka a k některým událostem se vrací retrospektivně.

Objevují se zpívané pasáže, které vyprávějí části příběhu. Abigail i další postavy pracují s publikem, mluví k němu, vysvětlují. Zaznamenáme dialog, polylog i monolog.

Žánrově bychom zařadili I LOVE MAMMA do tragikomedie, hra obsahuje četné narážky, ironii, ale spěje ke katastrofě. Vyznění ale není jen tragické – smrt nejstarší členky rodiny přichází ve stejnou chvíli jako narození nového potomka.

1.1.3.4. Témata

Mezi hlavní linkou popisující mateřství prosvítají závažná témata dnešní doby, která jsou zvláště v izraelské společnosti tabuizovaná. Každá z postav žije svým způsobem

nenaplněný život. Nejtragičtěji se jeví postava Riki, která trpí poporodní psychózou a nedokáže milovat své chtěné dítě, v jejím případě dochází k depresím a halucinacím. Vyčítá si, že je špatná matka a nechce se svými trablemi obtěžovat manžela. I v její roli se ale najdou komické momenty, například když kvůli problémům s kojením navštíví poradnu, kde je k jejímu překvapení místo laktační poradkyně laktační poradce, a ještě k tomu Arab. Narážka je zde silně spojena s prostředím, kde hra vznikla, nejví se však urážlivě.

Postavy Abigail, Lea, Ester se setkávají s potratem, i když každá v jiné perspektivě. U Ester je zamýšlený potrat spouštěčem silného náboženského přesvědčení, že žena má mít co nejvíce dětí, aby se naplnil boží příkaz množte se. V tomto radikalizovaném pohledu dochází ke střetu s vlastní dcerou Abigail, která sní o životě v lásce s možností věnovat se i kariéře. V případě Ley dochází k traumatickému zážitku potratu, čímž se ještě více vzdálí od perfektního obrazu židovské ženy. Její fanatické shánění dárce spermatu pak komicky popisuje, co všechno je ochotna podstoupit pro vyhovění standardům společnosti. Rozpracovaným tématem je i milostný život, Hadar Galron se nevyhýbá sexuální narážkám a scénám, i když jsou spíše naznačovány. Manželská krize nakonec vede k ukončení manželství mezi Noe a Dotanem, kdysi dokonalým párem.

Progresivnost hry se odráží i v postavě Almy, dcery Talli, která trpí anorexií. Když se s ní snaží Talli promluvit, Alma problém nevidí: „*Blbost! Nejím už několik měsíců! A pořád jsem tlustá, přišerně TLUSTÁ!*“⁶⁸ Z příběhu se dozvídáme, že jedním z důvodů může být přehnaná ambicióznost matky v kariéře právničky. Téma sice není tak hluboce popsáno, je ale důležitým dílkem do obrazu celé rodiny a dodává podnět k zamyšlení, jak by se v takové situaci zachovala perfektní matka.

Škála témat hry je obrovská, snaží se pojmut co nejvíce aspektů mateřství, kde většina působí revolučně, naráží ale i na již stokrát vyslovené stereotypy.

1.1.4. Ostatní hry Hadar Galron

Před celovečerními hrami se Hadar Galron ve svých studentských letech strávených v Tel Avivu věnovala převážně satirickému divadlu společně se svou spolužačkou Noyou Shuster. Jednalo se o fenomén, kdy se dvě ženy pocházející z ultraortodoxní komunity vyjadřovaly k postavení žen v tradičním židovském společenství. Vytvářely dohromady stand-up komediální výstupy, ve kterých Galron pokračovala i po rozpadu dvojice.

---

⁶⁸GALRON, Hadar a Ester ŽANTOVSKÁ. *I LOVE MAMMA: Komédie o současném mateřství*. [text divadelní hry] Praha: Dilia, 2017, s. 25.

Vystupovala se svými one-woman shows *Passion Killer* a *Pulsa*. Hru *Passion Killer* vytvořila společně se svým švagrem Aharonem Feuersteinem a zabývá se v ní osudy biblických žen jako jsou Eva, Ester, Tamara nebo Rahav.⁶⁹

Pulsa, která se byla velmi kritická k židovské ortodoxii, rozvířila diskusi mezi ortodoxními i sekulárními Židy, a tím Galron otevřela dveře k první celovečerní divadelní hře. Hry si všimla ředitelka divadla Beit Lessin v Tel Avivu, která tak dala šanci ke vzniku hry *Mikve*. Po obrovském úspěchu hry jak v Izraeli, tak v zahraničí, přišla autorka s komedií *I LOVE MAMMA*. Tématem třetího celovečerního dramatického textu s názvem *Musrara* je izraelské protestní hnutí Černí panterři, kde se autorka poprvé věnovala mužským charakterům a vybočila zde ze své tradiční perspektivy.

Galron pokračovala přepracováním *Tajemství* z původně filmového scénáře na divadelní prkna. Jejím zatím posledním autorským divadelním počinem je hra *Moje první židovské Vánoce*, kterou sepsala přímo pro liberecké divadlo FX. *Šaldy*, premiéra se má uskutečnit v roce 2021 a příběh vypráví o osudech českých židovských rodin ve dvacátém století.⁷⁰ Režie se ujal Petr Svojtka (režiroval již hru *I LOVE MAMMA* v Divadle ABC).

V divadle spolupracovala také s Jacobem Buchanem na scénáři k monodramatu *Whistle*, ve kterém ji čeští diváci mohli vidět poprvé i v roli herečky. Zhostila se role Tammy, dcery přeživších holokaustu, která hledá v životě po rodinné tragédii lásku a přijetí.⁷¹ Další herecký výkon předvedla ve filmu *Bruriah* sepsaný Avrahanem Kushnirem, který čerpal z legendy o vzdělané ženě rabína. Galron se zde představila jako hlavní hrdinka *Bruriah*, moderní ortodoxní žena pojmenovaná právě po učednici, pátrající v talmudské literatuře. Filmovému řemeslu přinesla i spoluautorství na televizním seriálu *Horman*, kde s Anat Barzilai a Gadi Taubem vypráví a představuje fenomén kultů a život v polygammním svazku.

Mezi její muzikálové počiny řadíme představení *Kribo and co*, *The Fakulty* a *Beam of Light*.

1.2. Ohlasy her v českém prostředí

O skutečnosti, že témata, kterým se Hadar Galron ve svých dílech věnuje, jsou u českého

---

⁶⁹WOJAKOVSKI, Nadine. Telling her story: Secrets of London-born playwright, actress, director and comedienne Hadar Galron. *The Jerusalem Post* [online]. Jerusalem, 14.1.2018 [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: <https://www.jpost.com/israel-news/culture/telling-her-story-534732>

⁷⁰Moje první židovské Vánoce – Hadar Galron. *Šaldovo divadlo* [online]. Liberec, 2015 [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: <https://www.saldovo-divadlo.cz/program/detail-predstaveni/r/-moje-prvni-zidovske-vanoce>

⁷¹Hadar Galron se vrací s představením *Whistle*. *Vehyshanectví Státu Izrael v České republice* [online]. Praha, 12.9.2019 [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: <https://embassies.gov.il/Praha/NewsAndEvents/Pages/Hadar-Galron-se-vraci-s-predstavenim-Whistle.aspx>

diváka oblíbená, svědčí nejen její letitá spolupráce s českými divadly, ale také značný mediální prostor, který se jejím počínům v České republice věnoval. Dramatička zde nenarážela na nesouhlasné názory kritiků z ultraortodoxního židovského prostředí, které zažívala v Izraeli, naopak i židovské obce v České republice pořádaly představení jejích děl a zvaly diváky skrz své sociální sítě. K návštěvě her vyzvaly například Židovské obce v Praze a v Olomouci.⁷²

V roce 2008 vznikl překlad hry Mikve do českého jazyka a začala tím spolupráce trvající dodnes. O text ke hře Mikve si lze v překladu Ester Žantovské požádat na stránkách agentury DILIA, najdeme zde i texty her Tajemství v překladu Denisy Kábrtové a I LOVE MAMMA opět od Ester Žantovské.⁷³

Mikve v repertoáru Národního divadla měla v českém prostředí vesměs pozitivní ohlas, publikum neodradila ani její feministická konotace. Autorka přijela na její premiéru, k této události s ní pořídil rozhovor Jaroslav Doleček pro Vltava rozhlas⁷⁴ a zpovídala ji také Jana Soprová pro Divadelní noviny.⁷⁵ Jana Soprová, dlouholetá pozorovatelka její tvorby, později hru i recenzovala. Pro Vltava rozhlas uvedla, že dílo je jedinečné „svým jazykem, propojením dramatických momentů s humorem, lyriky a hravosti s psychologicky výraznými dialogy.“⁷⁶ Hru recenzovala například i Jana Machalická pro Lidové noviny, kde vyzdvihla propracovanou psychologii postav.⁷⁷ Jan Kerbr pro iDnes.cz ocenil právě feministický patos hry a výkon českých hereček.⁷⁸ Hře se věnovaly také Hospodářské noviny,⁷⁹ kulturní portál A2⁸⁰ a další především kulturní a pražské redakce. Za zmínku stojí rozhovor i recenze zveřejněné ve věstníku Roš Chodeš Federace židovských obcí v České republice, rozhovor vedený Alicí Marxovou se věnuje stejným tématům jako

---

⁷²Divadlo v Mladé Boleslavi odehraje hru izraelské dramatičky. In: *Židovská obec v Praze* [online]. Praha, 12.6.2018 [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: [https://www.kehilaprag.cz/cs/novinky/divadlo-v-mlade-boleslavi-odehraje-hru-izraelske-dramaticky-a-dny-izovske-kultury-olomouc-2011/](https://www.kehilaprag.cz/cs/novinky/divadlo-v-mlade-boleslavi-odehraje-hru-izraelske-dramaticky-a-dny-izovske-kultury-olomouc-2011)

⁷³Galron, Hadar (ISR). In: *Dilia.cz* [online]. Praha [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: <https://www.dilia.cz/index.php/3d/item/11479-galron-hadar>

⁷⁴DOLEČEK, Jaroslav. Mikve – Hadar Galron. *Vltava rozhlas* [online]. Praha: Český rozhlas, 3. 12. 2008 [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/mikve-hadar-galron-5132751>

⁷⁵SOPROVÁ, Jana. *Nejlepší očištnou lázní je moře... Divadelní noviny* [online]. Praha, 22.2.2009, 2009(03) [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20160313201825/http://host.divadlo.cz/noviny/clanek.asp?id=18567>

⁷⁶SOPROVÁ, Jana. Mikve (recenze). *Vltava rozhlas* [online]. Praha: Český rozhlas, 9.12.2008 [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/hadar-galron-mikve-recenze-5125761>

⁷⁷MACHALICKÁ, Jana. Mikve se nebojí emocí. *Lidové noviny*. Praha: MAFRA, 11.12.2008, s. 15.

⁷⁸KERBR, Jan. Dámy z Mikve obstály na výbornou. *Mladá fronta Dnes*. Praha: MAFRA, 31.12. 2009, s. 8.

⁷⁹ČECHOVSKÁ, Magdalena. *Hospodářské noviny*. Praha: Economia, 10.12.2008, s. 12.

⁸⁰VLČKOVÁ, Olga. Mikve – příspěvek k feministickému divadlu. *A2* [online]. Praha, 2009, (03) [cit. 2021-04-19]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2009/3/mikve-prispevek-k-feministickemu-divadlu>

v ostatních periodikách, ale ve větší hloubce.⁸¹ Z větší perspektivy se na hru dívala Tereza Marečková, jež okomentovala pozitivně vyzářující ženskou energii ze hry, zručnou práci s motivy a schopnost hry vyvolat u diváka soucit. *Dokumentární vhled do řádu každodenního života izraelských žen, který hra nabízí, je pozoruhodný. A také to, jak moc se na naše poměry zdá být nepředstavitelný,*⁸² poznamenala Marečková, čímž přiznala schopnost hry spojovat odlišné kultury. Právě pozitivní reakce a obliba Mikve vedla k vlně rozhovorů s autorkou Hadar Galron a zaměření se na její tvorbu. Nutno dodat, že českým recenzentům často vadila přemíra emocí v závěru hry i zbytečná melodramatičnost.⁸³ Hru převzalo později Městské divadlo Mladá Boleslav, Divadlo F.X. Šaldy v Liberci, Východočeské divadlo v Pardubicích a Městské divadlo Zlín, představení si ve všech divadlech uchovalo svou mediální sílu a návštěvnost. Hadar Galron osobně přijela na premiéru nebo jednu z repríz do každého města a ve všech případech se konala minimálně jedna doprovodná akce, které se autorka zúčastnila. Mladá Boleslav zařadila premiéru Mikve a besedu s autorkou do programu Dnů Izraele.

Kulturní akce navštěvovala Hadar Galron častěji, festival amatérského divadla Jiráskův Hronov navštívila s rodinou v roce 2012, kde s hrou Mikve vystupoval amatérský Divadelní spolek Kroměříž, Galron zde poskytla jeden z prvních rozhovorů Janě Soprové.⁸⁴ Na návštěvě v roce 2015 po premiéře v mladoboleslavském divadle se setkala s novinářem Martinem Weissem.⁸⁵ Teprve o tři roky později, roku 2018, když se Městskému divadlu v Mladé Boleslavi povedlo získat práva ke hře Tajemství, podnikla izraelská dramaticka delší cestu do České republiky na premiéru své hry I LOVE MAMMA a také, aby tu zrežirovala hru Tajemství. Galron již byla žádanou hostkou rozhovorů v českých médiích – s Terezou Willoughby si povídala na Seznam.cz,⁸⁶ s Alenou Rokosovou na

---

⁸¹MARXOVÁ, Alice. Mikve ve Stavovském: Česká premiéra hry Hadar Galronové. *Roš Chodeš: Věstník židovských náboženských obcí v Českých zemích a na Slovensku* [online]. Praha: Federace židovských obcí, 2009, únor 2009, 71(1) [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.fzo.cz/wp-content/uploads/ros-chodes-2009-01.pdf>, s. 7-8.

⁸²MAREČKOVÁ, Tereza. *Slovo a obraz na scéně: generační příspěvek k současné dramaturgii*. Praha: KANT, 2010. Disk (Akademie múzických umění v Praze), s. 173.

⁸³ZAMAZALOVÁ, Kateřina. *Hadar Galron: Mikve: Kritický ohlas v České republice* [online]. Praha, 2020 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/940251/mod_resource/content/2/zamazalova_mikve_galron_RP.pdf. Ročníková práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy Katedra divadelní vědy. Vedoucí práce Petr Chistov, s. 10.

⁸⁴SOPROVÁ, Jana. S Hadar Galron získal Jiráskův Hronov na světovosti. *Jiráskův Hronov* [online]. Hronov: Kulturní a informační středisko Hronov, 10. 8. 2012 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <http://www.jiraskuvhronov.cz/jh/clanky.php?id=6610>

⁸⁵WEISS, Martin. Hadar Galron: Po premiéře Mikve jsem se bála, že mě zastřelí. *Mladoboleslavský deník* [online]. Mladá Boleslav: Vltava Labe Media, 18. 10. 2015 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: https://boleslavsky.denik.cz/kultura_region/hadar-galron-po-premiere-mikve-jsem-se-bala-ze-me-zastreli-20151018.html

⁸⁶WILLOUGHBY, Tereza. Žena má v ortodoxní společnosti stejná práva jako manželova peněženka, říká Hadar Galron. *Seznam Zprávy* [online]. Praha: Seznam.cz, 28. 7. 2018 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zena-ma-v-ortodoxni-spolecnosti-stejna-prava-jako-manzelova-penezenka-rika-performerka-hadar-galron-52787>

Vltava rozhlas,⁸⁷ poměrně rozsáhlý rozhovor vedla s Vladimírem Hulcem a Janou Sprovou z Divadelních novin,⁸⁸ přijala pozvání do pořadu Marka Ebena Na plovárně⁸⁹ a vystoupila také v pořadu Výzvy Adama Junka na Seznam.cz.⁹⁰ Objevila se i v časopise Marianne,⁹¹ kde s Galron mluvila Ladka Bauerová. Šárka Šváblová ji zpovídala zase v Divadelních novinách,⁹² kulturní portál Scena.cz přinesl opět rozhovor veden Janou Sprovou.⁹³ V roce 2018 patřila společně s Davidem Grossmanem a Asafem Gavronem k hostům festivalu Svět knihy, v roce 2019 a 2020 se vydala do České republiky jako režisérka a herečka monodramatu Whistle.

Rozhovory a pozvánky na její představení jako by však překryly recenze a kritiky Tajemství, hry, která byla naprosto výjimečná skutečností, že ji režiovala sama autorka. Tajemství bylo médiu reflektováno nejméně, v celostátních médiích vyšly pouze dva texty, první od Jiřího Senohrábka na Novinkách.cz⁹⁴ a druhý od Jiřího Landy pro měsíčník Týden.⁹⁵ O hře I LOVE MAMMA píše Jana Paterová pro Divadelní noviny⁹⁶ nebo Šárka Šváblová pro časopisy Týden⁹⁷ a Instinkt.⁹⁸

Hrám i samotné autorce byl věnován podstatný mediální prostor i ve formách rozhovorů, média často vyzdvihovala osobní příběh Hadar Galron a srovnávala české a izraelské prostředí. Na celkovém počtu publicistických textů je vidět převaha pozornosti na první zrežirování Mikve ve Stavovském divadle, což je dáno skutečností, že se hra udržela na repertoáru deset let a byla průlomová. I přes jasnou dominanci stavovské Mikve vzbudily

⁸⁷ROKOSOVÁ, Alena. Autorka hry Mikve uvádí v Česku hru o mateřství. Jsou věci, ke kterým už nejsem tak kritická, říká Hadar Galron. *Vltava rozhlas* [online]. Praha: Český rozhlas, 21. 3. 2018 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/autorka-hry-mikve-uvadi-v-cesku-hru-o-materstvi-jsou-veci-ke-kterym-uz-nejsem-6941993>

⁸⁸HULEC, Vladimír – SOPROVÁ, Jana. Hadar Galron: Ba'al Šem Tov k broušení nikdy vodu nepotřebuje, *Divadelní noviny* [online]. Praha: Společnost pro Divadelní noviny, 21. 5. 2018 [cit. 2021-04-20]. Dostupné z: <https://www.divadelni-noviny.cz/hadar-galron-baal-sem-tov-k-brouseni-nikdy-vodu-nepotrebuje>

⁸⁹EBEN, Marek. Na plovárně Hadar Galron. *Česká televize: iVysílání* [online]. Praha: Česká televize, 21. 11. 2018 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1093836883-na-plovarne/218544160100021-na-plovarne-s-hadar-galron/bonusy/2>

⁹⁰JUNEK, Adam. Výzva: Hrozili mi zabitím. Tvrdili, že pracuji pro Satana, říká dramatička, která tepe do ortodoxních Židů. *Seznam Zprávy* [online]. Praha: Seznam.cz, 19. 3. 2018 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: [https://www.seznamzpravy.cz/clanek/hrozili-mi-zabitim-tvrdili-ze-pracuji-pro-satana-rika-dramaticka-ktera-tepe-do-ortodoxnich-zidu-](https://www.seznamzpravy.cz/clanek/hrozili-mi-zabitim-tvrdili-ze-pracuji-pro-satana-rika-dramaticka-ktera-tepe-do-ortodoxnich-zidu-43759#utm_content=ribbonnews&utm_term=hadar%20galron&utm_medium=hint&utm_source=search.seznam.cz)

[43759#utm_content=ribbonnews&utm_term=hadar%20galron&utm_medium=hint&utm_source=search.seznam.cz](https://www.seznamzpravy.cz/clanek/hrozili-mi-zabitim-tvrdili-ze-pracuji-pro-satana-rika-dramaticka-ktera-tepe-do-ortodoxnich-zidu-43759#utm_content=ribbonnews&utm_term=hadar%20galron&utm_medium=hint&utm_source=search.seznam.cz)

⁹¹BAUEROVÁ, Ladka. Divadlo je moje terapie. *Marianne*. Burda, 2018, 20(7), s. 56.

⁹²ŠVÁBOVÁ, Šárka. Kdy zanechají chodidla otisk? *Literární noviny: List pro kritické myšlení*. Praha: Litmedia, 5/2018, s. 14.

⁹³SOPROVÁ, Jana. Hadar Galron: Mateřství je věc univerzální. *Scena.cz: Rozhovory* [online]. Praha, 9.4.2018 [cit. 2021-04-23]. Dostupné z: <http://www.scena.cz/index.php?d=1&o=1&c=32795&r=3>

⁹⁴SENOHRÁBEK, Jiří. Boleslavské Tajemství hned vstupuje do divadelní historie. *Novinky.cz* [online]. Praha: Borgis, 22.6.2018 [cit. 2021-04-20]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/vase-zpravy/clanek/boleslavske-tajemstvi-hned-vstupuje-do-divadelni-historie-40195650>

⁹⁵LANDA, Jan. Tajemství židovské komunity. *Týden*. Praha: Empressa Media, č. 39/2019, s. 65.

⁹⁶PATEROVÁ, Jana. Divadelní stereotypy ženského údělu. *Divadelní noviny* [online]. Praha: Společnost pro Divadelní noviny, 16. 4. 2018 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://www.divadelni-noviny.cz/hadar-galron-i-love-mamma-recenze>

⁹⁷ŠVÁBOVÁ, Šárka. Prsa ven! *Týden*. Praha: Empressa Media, č. 14/2018, s. 79.

⁹⁸ŠVÁBOVÁ, Šárka. Batohy místo dětí. *Instinkt*. Praha: Empressa Media, č. 14/2018, s. 51.

zájem i další její režie, především pak v regionálním tisku.

1.3. Vztah Hadar Galron k České republice

Důležitým aspektem úspěchu her izraelské autorky je její vztah k českému divákovi. V analýze rozhovorů, které Hadar Galron poskytla tuzemským médiím, se často vyskytovala otázka ohledně jejího vnímání České republiky. Poprvé navštívila Prahu ještě před uvedením vlastních her, přijela při příležitosti obdržení čestného doktorátu na Karlově Univerzitě jejím tchánem profesorem Reuvenem Feuersteinem. O rok později ji kontaktoval Michal Dočekal z Národního divadla ohledně divadelní hry Mikve, jejíž premiéru později navštívila. Vrátila se znovu v roce 2012 na festival Jiráskův Hronov i díky tomu, že její prvotní zkušenost s českými lidmi a českou produkcí její hry byla velmi srdečná.⁹⁹ V Česku také viděla první mezinárodní představení své hry, a ačkoliv viděla později i jiné produkce, k České republice si vytvořila osobní vztah a považuje ji za svůj druhý domov. „*Já to cítím tak, že si Česká republika vybrala mě. Miluji tuto zemi a mám pocit, že zde lidé mým hrám rozumějí. Mikve se setkala s velkým úspěchem a I LOVE MAMMA prý publikum také dost baví. Ale mě to ani moc nepřekvapuje. Myslím, že český smysl pro humor je velmi blízký tomu našemu židovskému. Nebojíte si udělat legraci z čehokoliv, i kdyby tragédie číhala za dveřmi,*“ popsala Hadar Galron v rozhovoru pro časopis Marianne.¹⁰⁰ Dalším důvodem, proč navázala hlubší spolupráci s umělci v České republice jsou vztahy, které si vybuodovala především s režisérem Petrem Svojtkou a dramaturgem Jiřím Janků. Často v rozhovorech vzpomenula i českou náklonnost s lidovým tradicím a pověrám, které jí jsou spirituálně bližší než dogmatické náboženství. „*Lidé tu mají velkou víru v život a v lidi. Tady lidé věří v Boha, přestože nedodržují náboženské předpisy. U nás je to opačně – mnoho lidí žije podle náboženství, ale už nevěří v Boha, jen se bojí vystoupit z ortodoxní komunity,*“ vysvětlila v rozhovoru pro Mladou Frontu DNES.¹⁰¹

Osobně izraelská umělkyně viděla všechna profesionální zpracování svých her, vztah s českým divadelním prostředím se promítl také jejím režírováním hry Tajemství v Mladé Boleslavi a upravením scénáře ke komedii I LOVE MAMMA. Zatím posledním projektem je hra Moje první židovské Vánoce, které Hadar Galron píše speciálně pro české publikum

⁹⁹SOPROVÁ, Jana. S Hadar Galron získal Jiráskův Hronov na světovosti. *Jiráskův Hronov* [online]. Hronov: Kulturní a informační středisko Hronov, 10. 8. 2012 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <http://www.jiraskuvhronov.cz/jh/clanky.php?id=6610>

¹⁰⁰BAUEROVÁ, Ladka. Divadlo je moje terapie. *Marianne*. Burda, 2018, 20(7), s. 58.

¹⁰¹HAŠKOVÁ, Tereza. Slavná autorka přijela na svoji Mikve. *Mladá fronta Dnes: Zlínský kraj*. Zlín: MAFRA, 18. 8. 2012, s. 3.

a využívá v ní příběhy Čechů, kteří náhle po letech zjistili, že jejich předci byli Židé.

2. Židovská tematika v kulturním prostředí českých zemí

V této kapitole nastíním momenty společné česko-židovské historie, které vzájemně kulturně obohatily oba národy. Ačkoliv máme ve společné historii celou řadu autorů, kteří se věnovali židovské tematice v českém divadle, zaměřila jsem se hlavně na divadelní hry, které doputovaly do Českých zemí ze zahraničí. Tato linka navazuje na případ Hadar Galron, která se k českému prostředí dostala také „zvenčí“. Kapitola nemá za úkol popsat kompletní divadelní historii Čech a Izraele, spíše pak přiblížit fenomény, které možná připravily půdu pro úspěch Hadar Galron. Stejně jako jsem dlouze nevysvětlovala díla českých židovských autorů, nepředstavovala jsem ani tvorbu alternativních divadel, loutkařů nebo tanečníků, u kterých také najdeme společné česko-izraelské motivy, vymykají se však původnímu zaměření této práce.

2.1. Starozákonní a mystické náměty

Tradice židovského divadla pochází z oslav důležitých hebrejských svátků, především z oslav Purimu. Takzvaný purim špil se stal dramatickým ztvárněním událostí z knihy Ester, jako jistou obdobu můžeme v křesťanském světě vnímat pašijové hry. Hry se vyvíjely ve středověké Evropě od 15. století,¹⁰² v Praze se dochoval plakát k purim špílu z roku 1720.¹⁰³ Ortodoxní židovští učenci divadlo odsuzovali jako něco frivolního, pohanského, hluboká mystická a náboženská poutavost židovských příběhů však dala spontánně vzniknout dramaturgiím ve středověké Evropě, kde se rozvíjelo lidové umění dramatu, karnevalu a parodie. Amatérská lidová kvalita purim špílu zajišťovala schopnost inscenace být aktuální a trefně se vysmívat určitým trendům nebo skupinám obyvatel. Hlavní myšlenkou nejenom purimových divadel, ale i ostatních zdramatizovaných příběhů (Josef a jeho bratři, David a Goliáš, Ashashverosh), bylo osvobození od hrozícího zdecimování židovského národa. V českých zemích tematizoval židovské svátky například

¹⁰²BŘEŇOVÁ, Kateřina. Od svátku Purim k jidiš divadlu. *Disk: časopis pro studium dramatického umění*. Praha: Nakladatelství AMU, 2006(17), s. 108.

¹⁰³STARCK-ADLER, Astrid. Yiddish language and literature, with special focus on Prague. *Chatreššar* [online]. 11/2018, 2018(1) [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/104204/Astrid_Starck-Adler_37-81.pdf?sequence=1&isAllowed=y, s. 50.

František Voced'álek,¹⁰⁴ ve světě je patrně nejznámější pojetí La Hermosa Ester od Lope de Vegy a Esther Jeana Racina. Souběžně s uváděním původně hebrejských a jidiš her se pak v divadelních hrách evropských autorů posilovala stereotypizace postavy Žida.

Domníváme se, že někdy mezi 17. a 19. stoletím se v Evropě zrodila golemovská tradice a připoutala se k životu a kariéře jednoho z nejslavnějších pražských Židů – Rabiho Löwa.¹⁰⁵ V této době se mystický rabín Löw stal legendární a hlavní postavou židovského folklóru, který čerpá náměty z času židovského rozkvětu v době Rudolfa II. K této legendě měla přispět celá řada autorů, většinou židovských, kteří publikovali samostatně nebo ve sbornících. Sběratelem židovského folklóru u nás byl lékař a spisovatel Jiří Leopold Weisel, přímo golemovské tradici se věnoval Gustav Meyrink a H. Leivick, od nějž se námět dostává do představení jidiš divadel. Ve 30. letech 20. století námět proniká do Osvobozeného divadla dvojice Werich-Voskovec a jeho místo v populární kultuře je deklarováno v kultovním dvojdílném filmu *Císařův pekař – Pekařův císař*.

Ceněným dílem s mystickým příběhem je i hra *Dybuk* od židovského autora S. Anskyho, uvedena nejdřív v meziválečné Praze a později v roce 2010 izraelským divadelním spolkem ITIM Ensemble na jevišti Národního divadla.¹⁰⁶

2.2. Jidiš divadlo

Aškenázští Židé mezi sebou nemluvili hebrejsky, nýbrž jidiš, jazykem vzniklým ve středověku. Byl používán Židy žijícími především na území dnešního Německa, považuje se za směs němčiny a hebrejštiny s prvky dalších evropských jazyků.¹⁰⁷ Ačkoliv se v různých zemích lišilo pojetí tohoto jazyka, stal se velice brzy poznávacím znamením evropských Židů, později dostal nálepku jazyka nevzdělanců a žen. Nicméně po celé roky židovského divadla převládal nad národními jazyky a hebrejštinou. Oproti Polsku, Rusku nebo USA u nás neexistovalo divadlo přímo uvádějící divadelní hry v jidiš, komplikovanější národnostní situace dala místo toho vzniknout v roce 1888 Novému německému divadlu, které nabízelo uplatnění německy hovořícím Židům. Přesto ale

¹⁰⁴Mezi jeho hry patří například *Ester*, *Mojžiš*, *Nová komedie o Davidovi*, *Tobiáš* nebo *Nová komedie o Samsonovi*, viz JAKUBCOVÁ, Alena. *Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století: osobnosti a díla*. Praha, 2007. Česká divadelní encyklopedie, s. 636-638.

¹⁰⁵KIEVAL, Hillel J. Pursuing the Golem of Prague: Jewish Culture and the Invention of a Tradition. *Modern Judaism* [online]. Oxford: Oxford University Press, 1997, 17(1) [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/1396572, s.4.

¹⁰⁶Národní divadlo. Tisková zpráva k hostování izraelského souboru ITIM ENSEMBLE s inscenací DYBBUK. Tisková zpráva [online]. Praha, 7. 10. 2010 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://www.narodni-divadlo.cz/cs/pro-novinare/tiskove-zpravy/tz-k-hostovani-izraelskeho-souboru-itim-ensemble-s-inscenaci-dybbuk>

¹⁰⁷ŠTĚPKOVÁ, Tereza. Jidiš. *Holocaust.cz* [online]. Institut Tereziánské iniciativy a Židovské muzeum v Praze, 2001, 23. 7. 2018 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/zdroje/slovnicek-pojmu-z-judaismu/jidish/>

v pražské Café Savoy v letech 1911 a 1912 prezentovala skupina polských divadelníků jidiš inscenace. Jeden z herců, Yitzchak Lowy, narozen v ortodoxní rodině, se během svého pražského působení sprátelil s Franzem Kafkou. Kafku jidiš divadlo nesmírně okouzilo a pokusil se o překlady her do latinské abecedy. Židovskou mystiku poznal Franz Kafka také díky Jiřímu Mordechaji Langerovi, kabalistovi a příznivci chasidského hnutí, jeho vliv a jidiš divadlo zanechaly významné stopy v Kafkových dílech jako *Proměna*, *Proces* a *Zámek*.¹⁰⁸

Jidiš divadlo představovalo především hry Avroma Goldfadena, Avroma Mikhla Sharkanskyho, Yosefa Lataynera, Yakoba Gordina a Mikhla Vaykherta. Tradice divadla se vyvinula z purimových her, ve kterých většinou vystupovali amatérští herci. Důležitou roli představovala vedle satiry a improvizace také hudba, jež podtrhla melodičnost jidiš. Divadelní spolek působící Praze přijel ze Lvova, kde jidiš divadlo představovalo důležitý pojící prvek tamější židovské kultury, spojovalo asimilované, ultraortodoxní i sekulární Židy.¹⁰⁹ Na identitě českých umělců ale nezanechaly hry žádný převratný dojem, kapitola jidiš divadla jako by z naší historie zmizela. Důvodem může být atmosféra tehdejší Prahy, Židé se emancipovali a nechávali za sebou vše, co bylo jen trochu spojené se zdmi ghetta, velký počet konvertoval, Židé se integrovali do české společnosti nebo objevili myšlenky sionismu. Dobu jidiš divadla připomněla v roce 2014 inscenace Prague Shakespeare Company *AmeriKAfka*, která čerpá z Kafkova románu inspirovaným kočovnými herci z pražského Café Savoy.¹¹⁰ Většího zájmu se v českém prostředí dostalo také dramatisacím jidiš autorů Šoloma Alejchema¹¹¹ a Isaaca Bashevis Singera.

2.3. Emancipování a úspěšní židovští autoři

Představitelem emancipovaných Židů v Evropě byl sionista Theodor Herzl, který působil i jako dramatik. Několik jeho her bylo prezentováno i v Praze,¹¹² většina Herzlových her byly komedie vysmívající se tehdejší buržoazii. Dnes je za jádro jeho dramatické tvorby považováno *Nové ghetto*, kde Herzl nastiňuje problémy emancipace Židů a hrozbu

¹⁰⁸MASSINO, Guido. Franz Kafka's Vagabond Stars. In: *The Digital Yiddish Theatre Project* [online]. 2012, 24.10.2016 [cit. 2021-04-22]. Dostupné z: <https://web.uwm.edu/yiddish-stage/franz-kafkas-vagabond-stars#fnref-1>

¹⁰⁹SIKORSKA, Oksana, PAVLYSHYN, Yulia, ed. Gimpel's Theatre in Lviv: Its Role in the Jewish Community's Life and Its Place in the City's Cultural Space. *Lviv Interactive* [online]. Lviv: Center for Urban History [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: https://lia.lvivcenter.org/en/themes/?ci_themeid=86

¹¹⁰Kafka hraje na ukulele? Vyrazte do Ameriky. Nebo do Kolowratu. *ČT24* [online]. Praha: Česká televize, 18. 5. 2014 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1033629-kafka-hrajici-na-ukulele-vyrazte-do-ameriky-nebo-do-kolowratu>

¹¹¹Hru *Šumař na střeše* má v roce 2021 ve svém repertoáru Městské divadlo Mladá Boleslav a Těšínské divadlo.

¹¹²BALSAM, Mashav. Theodor Herzl: From the Theatre Stage to The Stage of Life. *All About Jewish Theatre* [online]. Israel: The Jewish Agency, 2003, 12. 7. 2010 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: https://web.archive.org/web/20100612225851/http://www.jewish-theatre.com/visitor/article_display.aspx?articleID=2033

vzrůstajícího antisemitismu. Židovské hry uvádělo již zmíněné Nové německé divadlo, jehož všichni ředitelé až do nacistické okupace pocházeli z židovských rodin. Větší podporu si hnutí v Československu získalo až po skončení první světové války. Hnutí u nás mělo spíše kulturní charakter a během konce 19. a začátku 20. století vzniklo několik sionistických spolků, které pořádaly kulturní akce, mezi nimi jmenujme nejaktivnější spolek Bar Kochba, zaměřený především na kulturní regeneraci židovského národa.¹¹³

Židovské divadelní spolky se jinde ve světě profesionalizovaly, v Moskvě roku 1917 vznikl spolek Habimah, který se za uměleckou svobodu přesunul v roce 1945 do Palestiny. Habimah hostoval v Praze dvakrát, poprvé v roce 1928 se hrou Dybuk a podruhé 1938 s inscenací Uriel d'Acosta, obě hry vzbudily zájem u židovských obyvatel i divadelních kritiků.¹¹⁴ Sionistickou tematiku přinášela na jeviště i divadla ve Spojených státech, Polsku nebo Velké Británii. V zahraničí se stala úspěšná divadelní hra *The Melting Pot* od dramatika Israela Zangwilla o osudech Židů v Rusku. Situace v Československu byla ale jazykově i národnostně odlišná, pramenící především ze snahy prezidenta T. G. Masaryka integrovat i ochránit Židy. V době před druhou světovou válkou tak v Československu působili spíše asimilovaní českožidovští nebo německožidovští autoři a nezaznamenala jsem nějakou signifikantní poptávku po hrách se sionistickou tematikou, která se popularizovala v zahraničí. Židovská kultura se ale rapidně sekularizovala a divadlo jako její součást začalo adaptovat nové motivy.

2.4. Šoa a komunistický režim

Kulturní vývoj v Evropě tragicky poznamenala hrůza holokaustu. Židovští umělci hromadně utíkali z Evropy před nacismem, nebyl tedy žádný prostor pro svobodné umění. Umělecké vyjádření bylo oproti tomu klíčové v terezínském ghettu, kde se sešli umělci různých národností a dokázali v nuzných podmínkách bez rekvizit, pódia a kostýmu stvořit nespočet divadelních představení. Inscenace *Poslední cyklista* zaznamenala největší úspěch a po skončení druhé světové války byla prezentována i v českých divadlech.¹¹⁵ Terezínské ghetto se stalo základnou, kde se setkali básníci, malíři a hudebníci z celé Evropy. Opera Victora Ullmanna *Císař z Atlantidy*, kterou na libreto napsal básník Peter Kien, se po

¹¹³ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé?: národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938*. 2., přeprac. vyd. Praha: Paseka, 2013, s. 222.

¹¹⁴VÁLEČKOVÁ, Sonia. *Ruské divadelní spolky působící v meziválečném Československu* [online]. Olomouc, 2017 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: https://theses.cz/id/77v00d/diplomov_prce_-_Sonia_Vle_kov_hotov.pdf. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Katedra slavistiky. Vedoucí práce Jitka Komendová, s. 35.

¹¹⁵Premiéru měla hra v roce 1961 v režii Darka Vostřela v pražském Rokoku.

skončení druhé světové války připojila k mezinárodnímu repertoáru.¹¹⁶ Výrazným úspěchem skončilo bádání Dr. Lisy Peschel, která díky rozhovorům s přeživšími z Terezína poskládala edici Divadelní texty z terezínského ghetta, kterou prezentovala ve světě i u nás, edice obsahuje průřez divadelních žánrů prezentovaných v Terezíně.¹¹⁷

Po skončení druhé světové války se v 50. letech dostává trauma holokaustu do umělecké tvorby a umělci se ho postupně snaží zpracovávat. Jedním z nejpůvodnějších a zároveň nejvěrnějších děl popisující osudy Židů se stal Deník Anny Frankové a jeho divadelní zpracování. Tematika šoa je vtisknuta do mnoha děl a dodnes se objevuje na divadelních jevištích.¹¹⁸

Než byli přeživší připraveni o svých zážitcích mluvit, v Československu se dramaticky změnila politická situace. Zatímco v nově vzniklém státě Izrael se v Tel Avivu tvořilo nové umělecké prostředí a v Americe židovští umělci pokračovali v budování Broadwaye, u nás se po vzoru Sovětského svazu distancujeme od Izraele a Spojených států amerických. Až do uvolnění v 60. letech je ojedinělým dílem zobrazující okrajově téma holokaustu divadelní hra Oblak a valčík Ferdinanda Peroutky, která se představila v Národním divadle 1947.¹¹⁹ V 60. letech 20. století začaly v Československu hromadně vycházet knihy o holokaustu od domácích i mezinárodních autorů, poprvé se také dramatizují Kafkovy romány, vrací se do Československa zpracování hry Oscara Wilda Salome v opeře od Richarda Strausse. Objevují se muzikály amerických židovských autorů, například Arthura Millera nebo Stephena Sondheima. Čistě židovskou tematiku najdeme v hudebním muzikálu Šumař na střeše, který měl premiéru v pražské Tylově divadle v únoru 1968. Do povědomí českých diváků se dostal i Neil Simon se svými komedii, Vstupte! byla například uvedena v roce 1974 v Divadle na Vinohradech. Československu se ale vyhnula první vlna izraelských autorů, Yehoshua Sobol nebo Ephraim Kishon nebyli českému publiku známí.

Na československá jeviště se tak nedostala většina úspěšných her jak ze Západu, tak ani například ze sousedního Polska, kde působil Tadeuzs Kantor, jeho hra Mrtvé třídy byla

---

¹¹⁶ADLER, Jeremy. WHAT WAS LOST? THE CZECH JEWISH COMMUNITY. *European Judaism: A Journal for the New Europe* [online]. London: Berghahn Books, 2005, 2005, 38(2) [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/41443754?seq=1>, s. 75.

¹¹⁷Theatre scripts from the heart of the Holocaust. *University of York* [online]. York, 24. 1. 2018 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://www.york.ac.uk/research/themes/theatre-from-holocaust/>

¹¹⁸Databázi her s tematikou holokaustu představuje web Holocaust Theater Catalog Národní nadace židovského divadla, dostupné z: <https://htc.miami.edu/>.

¹¹⁹HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016, s. 575.

uvedena až v roce 1992 v tehdejší pražském Labyrintu.¹²⁰ Hebrejské divadlo ale mezitím ztratilo vinou druhé světové války část identity, a tak mizí tradiční náboženské nebo folklorní motivy. Židovští dramatici sice naznačují svůj původ, mnohem více ale jejich díla slouží jako kritiky společnosti, nejvíce té americké.

Dědictvím takzvané československé nové vlny v 60. letech je zejména zobrazování hrůzy holokaustu ve filmu (Spalovač mrtvol, Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou) a svolání mezinárodní literární konference v květnu 1963 na zámek Liblice, kde se autoři přihlásili k odkazu Franze Kafky. Tento akt je považován za „počáteční výstřel komunistického reformního hnutí v Československu, který nakonec vyvrcholí Pražským jarem.“¹²¹ Oficiální pohled státu byl antiizraelský a antisionistický, toto chování ale bylo často kritizováno v disidentském prostředí – zde můžeme pozorovat základ mýtu o podobnosti malých národů Čechů a Izraelců, kde česká kulturní špička obdivovala schopnosti Izraele ubránit se nepřátelským vlivům z okolí. Izrael sice poprvé mohl založit tradici národního divadla, první roky samostatnosti však byly zatíženy tvrdým bojem o udržení státu. Studie Emanuela Levy dokládá, že v prvních dvacet pět letech existence Izraele repertoár izraelského divadla spočíval převážně v neizraelských (zahraničních) hrách, které jsou přeloženy a uvedeny v hebrejštině.¹²² Izraelské divadlo tak aspirovalo stát se součástí světové divadelní produkce než si primárně hledat svá témata. I několik Čechů s židovskými kořeny se vydává tvořit do Izraele, jmenovat můžeme třeba Pavla Fischla hebrejským jménem Gabriela Dagana. Kromě působení v emigraci se židovské náměty projevovaly i v samizdatu, doložit můžeme například hry Karola Efraima Sidona. Uvědomění si historické přítomnosti Židů lze pozorovat také na prohlášení Charty 77 ohledně kritiky devastace židovského kulturního dědictví.¹²³

Ačkoliv tedy české prostředí nebylo přátelské vůči umělcům židovského původu, ani zbytek světa se zatím tolik nezabýval tradičním hebrejským životem a témata věnující se autenticitě a jedinečnosti tohoto života se vracejí do kulturního prostředí postupně ve 20. století během upevňování pozice Izraele a uvědomování si identity židovských umělců.

¹²⁰VESELÁ, Tereza. *Tadeusz Kantor a Divadlo smrti* [online]. Praha, 2011 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zpp/detail/96033>. Bakalářská práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Katedra divadelní vědy. Vedoucí práce Jan Jiřík, s. 17.

¹²¹KALHOUSOVÁ, Irena. *Our Jews, Our Israel!: Origins of the Foreign Policy of Poland, the Czech Republic, and Hungary Towards Israel* [online]. London, 2019 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <http://etheses.lse.ac.uk/3954/>. Doktorandská práce. The London School of Economics and Political Science. Vedoucí práce Frederica Bicchí, s. 96.

¹²²LEVY, Emanuel. National and Imported Culture in Israel. *Sociological Focus* [online]. Wisconsin: Taylor & Francis, 1980, 1. 1980n. 1., 13(1) [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/20831142>

¹²³PREČAN, Vilém. *Charta 77 (1977-1989) - Od morální k demokratické revoluci: Dokumentace*. Scheinfeld: Čs. Dokumentační středisko nezávislé literatury, 1990, s. 363.

2.5. Izraelské divadlo u nás po roce 1989

Navázání skutečných diplomatických styků s Izraelem po sametové revoluci započalo novou kapitolu kulturního života českých diváků. Podepsáním takzvané kulturní dohody z roku 1991 došlo mezi Izraelem a ČSFR k oboustranné podpoře kulturního dialogu. Divadlo v Izraeli mělo v této době již upevněnou pozici a stalo se sebevědomým hráčem na nadnárodní divadelní scéně. Vývoj byl postupný, jelikož se izraelské divadlo vyvíjelo ve velice heterogenním prostředí a dlouho se pralo s dilematem, jestli má být pobočkou mezinárodní kultury nebo rozvíjet pouze svou národní tradici. Postupně se izraelské divadlo stávalo nejenom otevřenější různorodým tématům, ale také přátelštější vůči minoritním skupinám v Izraeli.

Židovští autoři se dále vrací ke své minulosti, ať už pomocí starých mystických příběhů nebo perzekucí, které jako národ zažili. Do popředí se dostávají i dosud nevyslyšené hlasy z LGBTQ komunity (*Under the Skin* Yonatana Calderona) nebo tematika izraelsko-palestinského konfliktu (*My Name is Rachel Corrie*). Populárním námětem je i politika a armáda. Koncem 20. století se úspěchu dočkaly také první izraelské divadelní autorky – především Miriam Kainy a Shulamit Lapid. Ženské dramatičky tíhly k většímu experimentování, abstrakci a vytváření nových hlasů, které hovořily o současných událostech.¹²⁴ Přesto hry těchto zakladatelek nové kulturní změny žádné naše divadlo neuvádělo. Na česká jeviště se dostaly hry *Happy End*¹²⁵ dramatičky Anat Gov, *Dybuk* choreografky Riny Yerushalmi a izraelská divadelnice Ruth Kanner se zastavila v Praze se svými třemi původními inscenacemi.¹²⁶

Uvedení původně izraelských divadelních her se v několika případech uskutečnilo díky česko-izraelské spolupráci na divadelním poli, v roce 2009 došlo k hostování souboru Národního divadla v izraelském divadle Cameri v Tel Avivu, o rok později přijelo telavivské divadlo do Čech.¹²⁷ Divadlo věnující se dlouhodobě pouze izraelským námětům v Čechách neexistuje, zdejší obecnost tak zná další hry z Izraele mnohdy jen díky jednorázovým, leč bohatým, kulturním akcím. Překlady několika izraelských dramát se dostaly na světlo v rámci projektu literární, divadelní a audiovizuální agentury DILIA, další představení byla dovezena na naše území během početných kulturních festivalů

¹²⁴ABRAMSON, Glenda. Hebrew Drama Comes of Age. *Israel Studies Bulletin* [online]. Philadelphia: Berghahn Books, 2000, 2000, 15(2) [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/41805431>, s. 5.

¹²⁵Hra byla uváděna v Divadle Rokoko od 28.3.2015 do února 2018.

¹²⁶Ruth Kanner navštívila Prahu dne 11.5.2007, součástí programu v Divadle Archa, byla I přednáška o klasickém židovském storytellingu.

¹²⁷Česko-izraelská divadelní sezóna 2009. *Divadlo.cz* [online]. Praha: Institut umění – Divadelní ústav, 15. 4. 2009 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://www.divadlo.cz/?clanky=cesko-izraelska-divadelni-sezona-2009>

věnující se buď přímo izraelskému, nebo blízkovýchodnímu umění. Aktivními prostředníky mezi hebrejským divadlem a českým publikem pak jsou židovské obce působící v Čechách a Velvyslanectví státu Izrael. Velké oblibě se těší také literatura současných izraelských autorů, jejichž díla jsou převedena do divadelních her, nejznámějším zástupcem je zdramatizování románu *Přijde kůň do baru* Davida Grossmana.¹²⁸ Na jeviště se vrací základní díla Hanocha Levina, Ephraima Kishona nebo Joshuy Sobola, stejně tak se objevují i českému divákovi dosud neznámá jména izraelského divadla jako je Josef Bar Josef či Gilad Evron, který se účastnil české premiéry jeho hry ve Zlíně 29. února 2016. Obliba her Hadar Galron je i přesto v poměrně úspěšném uvádění inscenací izraelských autorů nestandardním jevem.

3. Porovnání prvků české a židovské kultury z her Hadar Galron

V první kapitole jsem rozebrala podrobněji tři základní témata objevující se v divadelních hrách Hadar Galron představených u nás, jedná se o funkci a význam mikve, roli matky v židovské rodině a legitimitu rabínky v judaismu. Všechna témata se dotýkají ženského postavení ve společnosti, jsou ale původně prezentovaná pro izraelské publikum rozumějící problematice ultraortodoxnímu zázemí židovských věřících rodin. V analýze mediálních textů vycházejících jako reakce na divadelní hry nebo návštěvy Hadar Galron v Čechách jsem našla několik opakujících se motivů, které novináři, režiséři, dramaturgové i herci využívali pro lepší pochopení přenositelnosti textů z ortodoxní na českou společnost. V následujících kapitolách se pokusím definovat, jaké faktory vedly k tomu, že hry pocházející z takového specifického prostředí si české publikum oblíbilo a mediální rétorika vyzněla pozitivně. Jak jsem naznačila v předchozí kapitole, historicky jistě můžeme stavět na provázanosti českého a židovského národa a v poslední době i na kvalitních diplomatických vztazích, nelze ale jen na základě tohoto faktu obhájit úspěch feministicky laděných her situovaných do ultraortodoxních rodin.

Část inscenačních týmů poukázalo v mediálních výstupech na to, že při zpracování her využívalo publikace přibližující židovskou kulturu nebo mělo po ruce odborníka. Tým režiséra Petra Mikesky společně sledoval filmy a četl knihy k příslušnému tématu, absolvoval i přednášku odborníka na Izrael, režisér Michal Dočekal se snažil získat zkušenosti přizváním k tvůrčímu procesu paní doktorku Terezii Dubinovou a opřel se o

---

¹²⁸Představení *Přijde kůň do baru* mělo premiéru v České republice 7.3.2020 v Divadle Rokoko.

studie publikované pražským zemským rabínem Karolem Efraimem Sidonem. Pardubický ansámbl se vzdělával pomocí knih i dlouhých rozprav o inscenaci.

Při analýze recenzí jsem musela mít na mysli, že různé produkce Mikve se od sebe rozlišovaly podle záměru dramatického týmu, proto jsem se nezaměřovala na komentování hereckých výkonů ani scénografie.

3.1. Mateřství

Téma mateřství se stalo prvkem hry I LOVE MAMMA, na který odkazovali novináři i divadelníci jako nejvíce přenositelný mezi oběma kulturami. Společenský tlak na ženu mít děti je v České republice rozhodně menší než v Izraeli, z širší perspektivy se ale jedná o prvek, který je pozorovatelný ve všech společnostech stavěných na patriarchálních principech, situaci v Izraeli ještě umocňuje hluboká síla židovského národa přežít. Touhy po dítěti samozřejmě nepřicházejí jen ze společnosti, rodičovství je věcí dobrovolnou, přesto ale nejsou bezdětné páry přijímány bez odsuzování. „*Volba bezdětnosti není v české společnosti vnímána rovnocenně s volbou rodičovství. Rodičovství je v současné české společnosti i přes výrazný růst podílu mladých bezdětných v populaci považováno za jednu ze sociálních komponent identity dospělého člověka, a znamená tak silnou sociální normu,*“¹²⁹ publikuje socioložka Hana Hašková ve svém výzkumu. Izraelská žena zažívá kromě stejného tlaku i požadavky ze strany náboženství, je si vědoma vzpomínek na pogromy i holokaust a vnímá i demografickou hrozbu v podobě arabského obyvatelstva na Blízkém východě.

Mateřství je přesto jedna z univerzálních životních událostí, které zažívají ženy v různorodých společnostech. Těhotenství, porod, výchova se značně liší v českých a ultraortodoxních židovských komunitách, nicméně hra I LOVE MAMMA zobrazuje průběh těchto událostí především v sekularizovaných rodinných kruzích, kterých si kritika a diváci všimli nejvíce a dokázali je adaptovat na naši společnost. Umělé oplodnění, poporodní deprese, kariéra ženy a nechtěné těhotenství jsou v životech žen i u nás. „*Nová inscenace v režii Petra Svojtky sice odkazuje k židovské kultuře živým hudebním podkresem a ilustračními záběry na několika projekčních plochách, děj sám by se ale mohl odehrávat kdekoli,*“ potvrzuje Šárka Švábová v recenzi pro Týden.¹³⁰ Záměr představení potvrdil i režisér Petr Svojtka, který zdůraznil spíše univerzální téma mateřství než přiblížení

¹²⁹HAŠKOVÁ, Hana. *Fenomén bezdětnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Studie (Sociologické nakladatelství), s. 109.

¹³⁰ŠVÁBOVÁ, Šárka. Prsa ven! *Týden*. Praha: Empressa Media, č. 14/2018, s. 79.

postavení matky v izraelské společnosti. Sama Hadar Galron komentovala problematiku následovně: „*Ano, existuje velký tlak na to, abyste měla děti, ať jste Arabka nebo Židovka. Především to vychází zevnitř těch žen, ženy se neodvážejí říci, že nechtějí dítě. Velmi málo jich to řekne. A všechny se cítí svým způsobem nuceny k tomu, aby měly děti. Například všechny metody k tomu, aby žena otěhotněla jsou v Izraeli zdarma.*“¹³¹ I přes uznané rozdíly chápe, že náboženství konkrétně v této hře hraje jen dílčí roli a pochybnosti a slabosti matek i nastávajících matek jsou podobné všude na světě.¹³²

3.2. Domácí násilí

Domácí násilí tematizované ve hře Mikve vnímala část umělců a novinářů jako důležité téma, o kterém by se mělo mluvit i v kulturním prostoru. Domácí násilí je bohužel jevem, který postihuje muže i ženy ve všech společenských vrstvách a kulturách. Rozdílem mezi českou a izraelskou společností je pak skutečnost, že pro ženu v Izraeli je mnohem náročnější opustit vztah a nechat se rozvést. Zákony rozvod povolují, spadají ale do výlučné pravomoci ortodoxních rabínských soudů a jsou prováděny v souladu s židovským náboženským právem, halachou.¹³³ Poslední slovo má tedy vždy v rozvodu muž, manžel. V tomto soužití je pro manželku složitější vymanit se ze společné domácnosti, psychologická rovina domácího násilí je ale u obou kultur podobná. „*Ženy, které zažijí domácí násilí, se z toho mnohdy obviňují a mlčí. Myslím, že zde víra ani přesvědčení příliš velkou roli nehraje,*“¹³⁴ domnívá se režisérka pardubického zpracování Mikve Kateřina Dušková. Herečka pardubického divadla v roli Šošany Jindra Janoušková podotýká: „*Zajímavé je také to, že v hledišti sedí určitě minimálně třetina žen, které mají zkušenosti s domácím násilím.*“¹³⁵

Přenositelnost Mikve spočívá zvláště podle pardubického inscenačního týmu právě ve schopnosti hry upozornit na problematiku domácího násilí, které může být zamlčováno

---

¹³¹JUNEK, Adam. Výzva: Hrozili mi zabitím. Tvrdili, že pracuji pro Satana, říká dramatická, která tepe do ortodoxních Židů. *Seznam Zprávy* [online]. Praha: Seznam.cz, 19. 3. 2018 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: [https://www.seznamzpravy.cz/clanek/hrozili-mi-zabitim-tvrdili-ze-pracuji-pro-satana-rika-dramaticka-ktera-tepe-do-ortodoxnich-zidu-](https://www.seznamzpravy.cz/clanek/hrozili-mi-zabitim-tvrdili-ze-pracuji-pro-satana-rika-dramaticka-ktera-tepe-do-ortodoxnich-zidu-43759#utm_content=ribbonnews&utm_term=hadar%20galron&utm_medium=hint&utm_source=search.seznam.cz)

43759#utm_content=ribbonnews&utm_term=hadar%20galron&utm_medium=hint&utm_source=search.seznam.cz

¹³²SOPROVÁ, Jana. Hadar Galron: Mateřství je věc univerzální. *Scena.cz: Rozhovory* [online]. Praha, 9.4.2018 [cit. 2021-04-23]. Dostupné z: <http://www.scena.cz/index.php?d=1&o=1&c=32795&r=3>

¹³³SEDLÁKOVÁ, Dominika. *Role náboženského práva v právním systému Státu Izrael: Koncept „vázané ženy“: Aguna* [online]. Praha, 2012 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/41367>. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav Blízkého východu a Afriky. Vedoucí práce Pavel Sládek, s. 32.

¹³⁴UHEROVÁ, Jana. Režisérka Kateřina Dušková o hře Mikve. *Východočeské divadlo Pardubice* [online]. Pardubice, 31. 1. 2019 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.vcd.cz/clanek/reziserka-katerina-duskova-o-hre-mikve>

¹³⁵PLEŠKOVÁ, Kristýna. Mikve jsem přečetla jedním dechem, říká Jindra Janoušková. *Východočeské divadlo Pardubice* [online]. Pardubice, 3. 3. 2019 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.vcd.cz/clanek/mikve-jsem-precetla-jednim-dechem-rika-jindra-janouskova>

v jakékoliv uzavřenější komunitě. Stejně tak v jakékoliv komunitě může vyvstat postava Širy, která je obrazem soucitu, solidarity a touhy něco změnit. Lenka Štěpánková zdůraznila: „*Co je podstatné, jsou tajemství a problémy, které postupně vyplouvají na povrch rituální očistné lázně. Jedním z nich je domácí násilí. Přestože není explicitně znázorněno přímo na scéně, už jen při rozhovorech o něm mrazí.*“¹³⁶ Alice Marxová z měsíčníku Roš Chodeš podotýká: „*Není, domnívám se, zcela jednoznačné, do jaké míry lze izraelské problémy (a navíc problémy, jež jsou i v Izraeli specifické, neboť tamní společnost je většinou sekulární) přenést do jiných podmínek, do jaké míry je hra nadčasová a obecně lidská. Nejvíce tu zřejmě osloví problém domácího násilí a jeho vlivu na děti, jenž je i u nás vážný a dosud málo řešený společenský neduh.*“¹³⁷ Prvek domácího násilí také dodává hře na aktuálnosti, v režii Národního divadla se Mikve udržela po dobu deseti let a situace násilností páchaných za zavřenými dveřmi domácností je stále trvajícím problémem. Ačkoliv témat zobrazujících nerovnost mužského a ženského světa je ve hře Mikve více, ostatní jsou již více nábožensky zatížená a český divák je tedy může vnímat s větším odstupem, tematizace domácího násilí se naproti tomu stala můstkem v otevírání otázek ohledně postavení žen ve společnosti: „*I když se nám může zdát tato tematika ve volnomyšlenkářské Evropě trochu exotická, či přežitá, mnohé z problémů, které se tu probírají, existují v různých podobách i ve světě okolním,*“¹³⁸ komentovala Jana Soprová pro Vltava rozhlas.

Přijetí motivu domácího násilí v Mikve je zajímavým ukazatelem našeho vztahu s židovstvím – vyvstává otázka, jaké by byly reakce, pokud by se drama odehrávalo v ortodoxní muslimské rodině a zda by se stále poukazovalo na přenositelnost tématu násilí. Kateřina Veselovská ve své kritice zohlednila, že jakákoliv ortodoxní skupina se může chovat neobhajitelně: „*Síla a aktuálnost textu spočívá v prostém, ale o to zásadnějším sdělení, že radikalismus a přehnaná ortodoxie v jakékoliv formě je zvrácená, špatná a vede ke katastrofě.*“¹³⁹

¹³⁶ŠTĚPÁNKOVÁ, Lenka. Mikve otevírá témata, o nichž se ve společnosti mnoho nemluví. *Pardubický deník* [online]. Plzeň: Vltava Labe Media, 28. 2. 2019 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: https://pardubicky.denik.cz/kultura_region/mikve-otevira-temata-o-nichz-se-ve-spolecnosti-mnoho-nemluvi-20190228.html

¹³⁷MARXOVÁ, Alice. Mikve ve Stavovském: Česká premiéra hry Hadar Galronové. *Roš Chodeš: Věstník židovských náboženských obcí v Českých zemích a na Slovensku* [online]. Praha: Federace židovských obcí, 2009, únor 2009, 71(1) [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.fzo.cz/wp-content/uploads/ros-chodes-2009-01.pdf>, s. 8.

¹³⁸SOPROVÁ, Jana. Mikve (recenze). *Vltava rozhlas* [online]. Praha: Český rozhlas, 9.12.2008 [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/hadar-galron-mikve-recenze-5125761>

¹³⁹VESELOVSKÁ, Kateřina. Dokud nás Bůh obdařuje, buďme šťastní!? *PLAV: Měsíčník pro světovou literaturu* [online]. Praha: Spolek SPLAV!, 2009, 1. 9. 5/2009, [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.svetovka.cz/2009/05/05-2009-aktualita/>

3.3. Feminismus

Ačkoliv teorie feminizmu jakožto zrovnoprávnění ženy a muže jde z tradičního pohledu proti podstatě judaismu, feministické kruhy v Izraeli nabírají na popularitě i v ultraortodoxních kruzích. Sama Hadar Galron při několika rozhovorech potvrdila, že ženská emancipace v Izraeli se formuje: „*Musím říct, že právě veřejné poukazování na mnohé takové zákazy (ženám) a jejich odtabuizování nejen mnou, ale i jinými ženami, které podobná témata zpracovávají ve svých knihách, dokumentech či na divadle, hodně posunulo atmosféru v izraelské společnosti.*“¹⁴⁰ O tomto svědčí i fakt, že dramaturgyně Daria Ullrichová se poprvé setkala s Hadar Galron v Izraeli na akci pro zahraniční dramaturgy, kde byla uchváčena izraelskou ženskou dramatickou tvorbou: „*Prvořadě mě tam zaujalo ženské drama, které mně z českého pohledu připadalo mimořádně feministické. Nesmírně mi imponovalo svým sebevědomím, vitalitou a životním optimismem. Nejvíc ze všech autorek mě nadchla právě Hadar, která ve své hře mluví o problémech, které u nás máme taky. Koneckonců, celá evropská kultura je dědictvím judaistické a římské kultury, tudíž i dominantního patriarchálního postavení muže. A tato žena je feministická v tom, že píše o tom, že tak to prostě je, ale možná, že se s tím dá něco dělat a život půjde dál.*“¹⁴¹

České feministické divadlo se mohlo začít vyvíjet plně až po roce 1989, ani v dalších letech ale u nás nevznikla koordinovaná a dlouhodobá snaha přivádět feministická témata na česká jeviště. Teatroložka Lenka Jungmannová v roce 2009 napsala: „*Devadesátá léta lze chápat jako etapu ustavování české ženské dramatické poetiky, kterou vystihuje hledání výrazu a snahy o sebevyjádření. Protože je však „ženské psaní“ středovým pojmem, jehož obsah se na okrajích vytrácí, ne všechny objevivší se autorky reprezentují tyto hodnoty. Nehledě na to, že ani „ženská“ divadelní díla nejsou kritikou dostatečně přijímána a vykládána, protože přehodnocení stereotypních představ ženách je u nás stále ještě problematické.*“¹⁴² Jako zástupkyně ženské současné dramaturgie narážející na problematiku postavení ženy ve společnosti můžeme jmenovat Lenku Lagronovou, Ivu Klestilovou nebo Markétu Bláhovou.

¹⁴⁰HULEC, Vladimír – SOPROVÁ, Jana. Hadar Galron: Ba'al Šem Tov k broušení nikdy vodu nepotřebuje, *Divadelní noviny* [online]. Praha: Společnost pro Divadelní noviny, 21. 5. 2018 [cit. 2021-04-20]. Dostupné z: <https://www.divadelni-noviny.cz/hadar-galron-baal-sem-tov-k-brouseni-nikdy-vodu-nepotrebuje>

¹⁴¹KOVAŘÍKOVÁ, Gabriela. Svět žen, do kterého muži nesmí. *Pražský deník* [online]. Praha: Vltava Labe Media, 3.12.2008 [cit. 2021-04-20]. Dostupné z: https://prazsky.denik.cz/kultura_region/svet-zen-do-nehoz-muzi-nesmi-20081203.html

¹⁴²JUNGMANNOVÁ, Lenka. Málo českých dramaticček. *A2* [online]. Praha, 2009(12) [cit. 2021-04-20]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2009/12/malo-ceskych-dramatickek>

I přesto, že divadelní hry Galron prezentované u nás obsahují jasný požadavek zrovnoprávnit ženské a mužské životní rozhodnutí, česká média obcházela termín „feministické téma“ a nahrazovala ho spíše „ženským tématem“. Feminismus se tak nestal hlavním důvodem, proč byly hry tak široce přijímány publikem, kritikou i médii. Hadar Galron se v jednom z prvních rozhovorů pro česká média vymezila proti vnímání her jako feministických, nechtěla přijmout zúžený pohled na společnost skrz vyhraněnou optiku, postupem času ale potvrzuje, že po společnosti žádá stejné příležitosti pro muže a ženy, což je základní myšlenkou feministické teorie. Nejradikálnější pojmenování přinesla recenze Olgy Vlčkové pro kulturní portál A2: „*Sympatický dramaturgický krok je ale dalším významným příspěvkem k feministickému divadlu.*“¹⁴³ Jiří P. Kříž zašel dál svým poukázáním na nerovnosti i v našem světě: „*Dobře (liberecké studio) vystihli, jak aktuální jsou problémy, které Galronová řešila ve staré ženské očištné židovské lázni, a ty naše v setrvalé sexistické společnosti s marným voláním po rovnosti šancí a se samčí nadřazeností zejména v katolických vrstvách společnosti.*“¹⁴⁴ Ostatní autoři se tomuto definování vyhýbají a soustřeďují se na jiná témata her.

3.4. Náboženství, tradice a zvyky

Mediální výstupy se nevyhýbaly ani komentování náboženských zvyků, které jsou přítomny ve všech hrách Hadar Galron. Náboženství je přirozeně prvek, který hry jasně vytrhává z českého kontextu. Sami divadelníci přiznávají, že prostředí židovské ortodoxie je nám cizí, ale dodávají, že to na síle příběhů nic nemění. Přesto vládla jakási jistota, že český divák nebude odrazen exotičností her.

Novináři se zde ve svých textech mírně rozcházejí, většina nepožaduje od diváků odborné vzdělání v judaismu, aby hrám porozuměli. Mezi takové se staví Jiří Senohrábek v recenzi k *Tajemství*: „*Tajemství přináší nádherný příběh o lidské svobodě i obecném smyslu života, univerzálně srozumitelný i mimo ortodoxně židovské prostředí, v němž se odehrává.*“¹⁴⁵ O ortodoxním prostředí v stavovské Mikvi se Jana Machalická domnívá, že je posunuté na druhou kolej psychologickou vybaveností postav: „*I když by se mohlo zdát, že vztahy uvnitř tohoto společenství i jeho postoj k běžnému životu jsou téma v našem prostředí odtazité, text má jedno velké plus. A tím jsou postavy vybavené bohatou*

¹⁴³VLČKOVÁ, Olga. Mikve – příspěvek k feministickému divadlu. A2 [online]. Praha, 03/2009[cit. 2021-04-19].

Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2009/3/mikve-prispevek-k-feministickemu-divadlu>

¹⁴⁴KŘÍŽ, Jiří P. Neočišťuje mikve, nýbrž pospolitost. *Právo: Severovýchodní Čechy*. Praha: Borgis, 5.3.2019, s. 11.

¹⁴⁵SENOHRÁBEK, Jiří. Boleslavské Tajemství hned vstupuje do divadelní historie. *Novinky.cz* [online]. Praha: Borgis, 22.6.2018 [cit. 2021-04-20]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/vase-zpravy/clanek/boleslavske-tajemstvi-hned-vstupuje-do-divadelni-historie-40195650>

psychologii. Jejich vnitřní autenticita nakonec dokáže téma povýšit na obecnou výpověď o míře lidské svobody a touze po ní, která boří všechny překážky.“¹⁴⁶ Ani autorka nevnímá nutnou fixaci svých her na specifické publikum, prostor mikve je podle ní pouze metaforou a hlavním tématem jsou ženy.¹⁴⁷

Překážky nachází Marek Douša pouze v dlouhé expozici liberecké Mikve plné „šalomů a mazal tovů“, která působila na českého diváka úmorně.¹⁴⁸ Další autoři vyjádřili menší obavy nad tím, jak neznámé je izraelské divadlo nebo jak vzdálená jsou ortodoxní židovská pravidla pro ženu v ateistické společnosti. Nikdo z recenzentů ale nepředpokládal, že se hry stanou vinou tohoto faktu nesrozumitelné. Situaci přístupu diváka zachytil Pavel Šubrt v recenzi mladoboleslavské Mikve: „Český divák může přistupovat k této hře hned několika různými způsoby. Může zcela zavrhnout pro nás v mnohém nepochopitelný a pro ateisty i nepřijatelný svět s ortodoxními náboženskými i společenskými rituály a zvyklostmi. Může ovšem také docházet ke zjištění, že jak ortodoxní náboženské schéma, tak naše současná zcela nespoutaná svoboda, jsou krajní meze možné existence. A že k ideálu mají obě tyto krajnosti vlastně daleko.“¹⁴⁹ Autoři dále přirovnávali ortodoxní prostředí k již zažitým dějinným událostem.

Odstavení ortodoxní roviny příběhů Hadar Galron a soustředění se jen na problematiku nám blízkou pomohlo pozitivnímu přijetí her, musíme se ale zároveň ptát, zda to nezpůsobilo jejich zjednodušení. „To, co by možná v Izraeli vyvolalo bouřlivou debatu, tomu se české publikum jen směje a baví se strastmi hlavních hrdinek,“¹⁵⁰ poznamenala Barbora Bittnerová pro Informuji.cz. Ve svém textu se věnuje hře I LOVE MAMMA, která je zčásti komedií, momenty pro smích ale objevíme i v temnějším hrách Tajemství a Mikvi. Právě humor ale většina novinářů zmínila jako pozitivní aspekt, jako možnost se nadechnout a vidět věci z větší vzdálenosti a sama Hadar Galron dodává, že prvek humoru je pro ni důležitý i v překonávání životních strastí.

¹⁴⁶MACHALICKÁ, Jana. Mikve se nebojí emocí. *Lidové noviny: Kultura*. Praha: MAFRA, 11.12.2008, s. 15.

¹⁴⁷MIKVE – návštěva Hadar Galron. In: Facebook.com [online]. Zlín, 12. 10. 2019 [cit. 2021-04-19]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/watch/?v=381139576174748>

¹⁴⁸DOUŠA, Marek. V libereckém Malém divadle uvádějí hru o ženách i pro muže. Mikve. *Naseveru.net* [online]. Velký Šenov, 6.12.2018 [cit. 2021-04-20]. Dostupné z: <https://www.naseveru.net/2018/12/06/v-libereckem-malem-divadle-uvadeji-hru-o-zenach-i-pro-muze-mikve/>

¹⁴⁹ŠUBRT, Pavel. Nová hra Mikve dává nahlédnout do židovského světa i jeho problémů. *Mladá Boleslav – oficiální stránky* [online]. Mladá Boleslav, 16.10.2015 [cit. 2021-04-19]. Dostupné z: <https://m.mb-net.cz/nova-hra-mikve-dava-nahlednout-do-zidovskeho-sveta-i-jeho-problemu/d-40645>

¹⁵⁰BITTNEROVÁ, Barbora. Divadlo ABC se zaměřilo na těhotenství a mateřství v inscenaci I <3 Mamma. *Informuji.cz: Akce, kultura a turistika v ČR* [online]. Praha, 21.3.2018 [cit. 2021-04-19]. Dostupné z: <https://www.informuji.cz/clanky/4527-divadlo-abc-se-zamerilo-na-tehotenstvi-a-materstvi-i-v-inscenaci-i-lt3-mamma/>

Závěr

Cílem mé práce bylo podat ucelený obraz izraelské umělkyně Hadar Galron v České republice a prozkoumat, jak její dramatická díla rezonují na jevištích i v médiích, jelikož izraelská divadelní tvorba je u nás stále ještě neprozkoumaným terénem. Izrael je místem, kde se mísí tradice evropská, rusko-sovětská a orientální, čímž vzniká unikátní kulturní prostředí, které se může často zdát neuchopitelné pro cizince. Poměrně mladá generace izraelských umělců ale dokazuje, že jejich ambice nekončí na hranicích Izraele, nýbrž jsou ochotni se o svá díla podělit tam, kde bude zájem. Česká republika zůstává Izraeli politicky i kulturně otevřena, což přináší obohacení na obou stranách.

Židovské/izraelské divadlo v Českých zemích nemá tak silnou tradici jako jinde v Evropě, nemůžeme tedy vysvětlit úspěch Hadar Galron jen na základě historické zkušenosti. Kulturní historie česko-židovského soužití se stala symbolem, ale bohužel v rovině divadelní spíše mýtem. Klíčovým důvodem popularity her i osobnosti Hadar Galron se ukázala momentální spolupráce divadel v obou zemích, a především dlouhodobě vřelý vztah Hadar Galron k českému divákovi. Díky početným rozhovorům, která poskytovala českým médiím, si zde Galron vytvořila image milovnice českého publika. V rozhovoru opakovaně zaznívalo, že nikdy neodmítla nabídku na návštěvu premiéry její hry v České republice, a nakonec dokonce přijala pozvání režirovat její vlastní hru s divadelním ansámblem mladoboleslavského divadla a napsání jedinečné hry pro liberecké divadlo F.X. Šaldy.

Je důležité dodat, že hry byly divadelníky přijímány pozitivně také proto, že se ve všech nabízí vysoký počet rolí pro ženy, které jsou v divadelním prostředí znevýhodňovány. Hadar Galron toto vnímá, a i z tohoto důvodu se snaží vytvářet vyrovnané silné ženské role na pódiu. Na celkovém přijetí her pak dále participovala i strana diváků a novinářů, Mikve se ve Stavovském divadle udržela v repertoáru deset let s velkou většinou pozitivních reakcí. Kulturní kritika se věnovala všem hrám Galron, Mikve byla ale nejvíce sledovanou hrou. Nelze mluvit o jakémkoliv vyloženě negativním přístupu k hrám nebo dokonce k antisemitskému uvažování, sama Galron se pouze jednou v rozhovoru pro Seznam Zprávy zmínila o zkušenosti ředitele zlínského divadla, který dostal dopis, ve

kterém mu bylo vytýkáno, že uvedl hru s židovskými motivy.¹⁵¹ Jedná se však o ojedinělou reakci v záplavě pozitivního přijetí. Českým divákům se naopak Galron stala sympatická svým postojem k judaismu a skutečností, že se nebojí náboženství kritizovat.

Přenositelnost tématu ultraortodoxní židovské společnosti, na kterou mnozí novináři ve svých textech poukazovaly, se ukázala jako druhořadá, protože hry nabídly univerzální motivy, se kterými pracují komunity všude ve světě. Hry byly ceněné pro bourání tabu o ženském postavení. Toto téma se ukázalo jako nadčasové a všeobecné, s jímž bojují ženy i u nás. Přesto se nejedná pouze o hry pro ženy. I přes jistý souboj českých novinářů s pojmem feminismus, nebylo v tomto případě označení „feministická hra“ zacházeno opovržlivě jako spíš opatrně. „*Jsou Mikve feministická hra? Myslím, že ne... Jen velice ženská. To ale neznamená, že by se jí měli muži vyhnout. Právě naopak,*“¹⁵² podotkla ve své recenzi Lenka Valušová. Pozitivně reagoval redaktor Marek Douša, jenž ve své recenzi Mikve dospívá k názoru, že on je také vlastně feministka.¹⁵³ Sledovala jsem recenze v desetiletém horizontu, proto je nutné vzít v potaz i proměnu názorů ve společnosti, která probíhala. Nezaznamenala jsem ale větší pozorovatelnou změnu, která by dala vyznět jinak reakcím na první stavovskou Mikve oproti poslednímu zrežirování stejného textu v Liberci.

Z mediálního ohlasu se dále zdá, že spousta témat se do veřejného prostoru nedostala. Kromě Mikve i další dvě hry Hadar Galron nabízejí spektrum důležitých motivů – jmenujme například problematiku anorexie, milostný román mezi dvěma studentkami nebo mystický svět kabaly. Zatímco tematika Mikve byla svými adaptacemi vyčerpána, I LOVE MAMMA a Tajemství skýtají další hluboká témata, která se můžou stát lákavými pro české publikum. Kritika i mediální výstupy s divadelními soubory se těmito tématům však zatím vyhýbaly, náznakově o nich mluví Hadar Galron pouze v rozhovorech pro česká média.

---

¹⁵¹JUNEK, Adam. Výzva: Hrozili mi zabitím. Tvrdili, že pracuji pro Satana, říká dramatička, která tepe do ortodoxních Židů. *Seznam Zprávy* [online]. Praha: Seznam.cz, 19. 3. 2018 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: [https://www.seznamzpravy.cz/clanek/hrozili-mi-zabitim-tvrdili-ze-pracuji-pro-satana-rika-dramaticka-ktera-tepe-do-ortodoxnich-zidu-](https://www.seznamzpravy.cz/clanek/hrozili-mi-zabitim-tvrdili-ze-pracuji-pro-satana-rika-dramaticka-ktera-tepe-do-ortodoxnich-zidu-43759#utm_content=ribbonnews&utm_term=hadar%20galron&utm_medium=hint&utm_source=search.seznam.cz)

43759#utm_content=ribbonnews&utm_term=hadar%20galron&utm_medium=hint&utm_source=search.seznam.cz

¹⁵²VALUŠOVÁ, Lenka. Mikve: bazén plný emocí. *Pragueout.cz: Pražský kulturní přehled* [online]. Praha, 2010, 2. 1. 2009 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <http://www.pragueout.cz/articles/mikve-predstaveni-narodni-divadlo-5678?&tisk=1>

¹⁵³DOUŠA, Marek. V libereckém Malém divadle uvádějí hru o ženách i pro muže. Mikve. *Na severu* [online]. jesteziem.cz, 6. 12. 2018 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.naseveru.net/2018/12/06/v-libereckem-malem-divadle-uvadeji-hru-o-zenach-i-pro-muze-mikve/>

Poslední otázka, kterou je nutno zodpovědět, tkví ve možné schopnosti médií zjednodušit problematiku her Hadar Galron. Schopnost českého novináře i diváka zasazovat vzdálená témata z uzavřených tradičních náboženských skupin do bližšího kontextu pomohla hrám na získání popularity, zároveň ale kvůli tomu mohlo dojít k simplifikaci ukázaných problémů. Tam, kde se izraelské publikum bouří, protože vidí nelibivou, ale pravdivou výpověď ženy z ultraortodoxního prostředí, je český divák jen mírně zaskočen. Nelze ale požadovat po tuzemské vzdálené společnosti hlubší a razantnější přístup k problematice ženské rovnoprávnosti postavené čelem k tisíciletým tradicím, nařízením a výkladům náboženského práva. V mé práci je nastíněn jen zlomek konfliktů, ke kterým dochází v současném Izraeli při střetu moderního života a tradičního judaismu. Na příkladu fungování mikve, komplikací fungování ženského rabinátu a podob mateřství v Izraeli jsem ukázala, jak silně se v židovské zemi pohlíží na tradice.

Pro český kontext je nutno připomenout, že hry Hadar Galron se často objevovaly na festivalech židovské kultury nebo byly doprovázeny besedami, které dodaly určité motivy, zvyky a tradice do kontextů a návštěvník tak měl šanci pochopit dílo v širších souvislostech. Média o akcích referovala a nikdy hrami nastíněná témata nebagatelizovala, neobjevovaly se však texty, které by hlouběji srovnávaly právě reakce českého a izraelského publika ohledně upozornění na postavení žen v dnešním světě. Stojí tu tedy před kulturní kritikou výzva ponořit se globálněji do tématu postavení žen, což je určité téma, které bude následující roky rezonovat jak v kultuře, tak v žurnalistice.

Summary

My work concluded that the great popularity of Hadar Galron's plays in the Czech cultural environment stems mainly from her warm collaboration with Czech theatres. The young generation of Israeli theatre workers is not afraid to cross the borders of Israel, their plays are taking place on stages around the world. Although the themes of some plays seem distant and closely tied to the society of ultra-Orthodox Jews, the truth is that many motifs are transferable to any closed community. The core of Hadar Galron's works is the position of women in society, which is a current topic also in the Czech Republic.

Despite the weak tradition of Jewish and Israeli theatre, an ideal environment for the reception of Galron's plays was created here. Neither cultural critics nor spectators had a problem with the feminist subtext of the plays, although they have rather avoided the notion of feminism. *Mikveh* became the most reviewed and most visited play, the potential of the pieces *The Secrets* and *I LOVE MAMMA* can be utilized in the future. The other two Hadar Galron's plays offer a range of important motifs, for example, the issue of anorexia, a love affair between two girl students, or the mystical world of Kabbalah. It is important to add that the plays were received positively by the theatres also because all three plays offer a high number of roles for women who are disadvantaged in the theatre environment.

Thanks to Hadar Galron's frequent visits to the Czech Republic, two unique projects were created – directing the play *Secrets* personally by Galron in Mladá Boleslav and an author's play for the F.X Šalda Theatre in Liberec. The media output, whether interviews or reviews of Galron's works, did not sound negative and not anti-Semitic at all. The productions were often accompanied by discussions about Jewish culture.

The media did not trivialize the topics of the difficult fate of the Jewish woman, but one question remains: how credible the adaptations of the local problems to the Czech environment were. Where Israeli audiences revolt because they see a woman's unfavourable but true statement from an ultra-Orthodox background, the Czech spectator is only slightly surprised. In the eventual further directing of Hadar Galron's plays, media criticism could focus more on comparing Czech and Israeli viewers and capture the real depth of the problems of Israeli society, in which the modern worldview meets the thousand-year-old tradition of Judaism.

Použitá literatura

Knihy

- ARISTOTELÉS. *Poetika: řecko-česky*. Praha: OIKOYMENH, 2008. Knihovna antické tradice. ISBN 978-80-7298-131-1.
- BRUMLIK, Micha. *Judaismus*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3914-4.
- BŘEŇOVÁ, Kateřina. Od svátku Purim k jidiš divadlu. *Disk: časopis pro studium dramatického umění*. Praha: Nakladatelství AMU, 2006(17), s. 105-111. ISBN 80-86970-15-9. ISSN 1213-8665.
- ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé?: národní identita Židů v Čechách 1918 až 1938*. 2., přeprac. vyd. Praha: Paseka, 2013. ISBN 978-80-7432-294-5.
- DUBINOVÁ, Terezie. Mikve a nidda: pravidla menstruační čistoty v židovském náboženském právu. *Hadar Galron, Mikve: česká premiéra 4. a 5. prosince 2008 ve Stavovském divadle*. Praha: Národní divadlo, c2008, s. 28-37. Program divadelní inscenace. ISBN 978-80-7258-295-2.
- DUBINOVÁ, Terezie. Ženy v Bibli, ženy dnes: sborník přednášek z cyklu Terezie Dubinové, PhD. ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze leden 2007–leden 2008. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2008. ISBN 978-80-86889-69-6.
- HAŠKOVÁ, Hana. *Fenomén bezdětnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-020-9.
- HOLÝ, Jiří, (ed.). *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016. ISBN 978-80-7470-125-2.
- JAKUBCOVÁ, Alena. *Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století: osobnosti a díla*. Praha: Divadelní ústav, 2007. Česká divadelní encyklopedie. ISBN 978-80-200-1486-3.
- MAREČKOVÁ, Tereza. *Slovo a obraz na scéně: generační příspěvek k současné dramaturgii*. Praha: KANT, 2010. Disk (Akademie múzických umění v Praze). ISBN 978-80-7437-034-2.
- NEWMAN, Ja'akov, Gavri'el SIVAN, Leo PAVLÁT, Bedřich NOSEK a Daniel ZISS. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1992. Judaika. ISBN 80-900-8953-4.
- NOSEK, Bedřich a Pavla DAMOHORSKÁ. *Židovské tradice a zvyky*. Vydání druhé, upravené a doplněné. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-2996-4.
- PREČAN, Vilém. *Charta 77 (1977-1989) - Od morální k demokratické revoluci: Dokumentace*. Scheinfeld: Čs. dokumentační středisko nezávislé literatury, 1990. ISBN 80-9000422-1-X.
- SIDON, Karol Efraim. *Chamiša chumšej Tora: im ha-haftarot*. Praha: Sefer, 2012. ISBN 978-80-85924-67-1.
- SIDON, Karol, Karel HVÍŽDALA a Viktor VONDRA. *Karol Efraim Sidon*. Praha: Galén, c2014. ISBN 978-80-7492-137-7.
- ZOUFALÁ, Marcela. *Judaismus a ženy v Izraeli*. V Praze: Karolinum, 2012, ISBN 978-80-246-2039-8.

Elektronické zdroje

- ABRAMSON, Glenda. Hebrew Drama Comes of Age. *Israel Studies Bulletin* [online]. Philadelphia: Berghahn Books, 2000, 2000, 15(2) [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/41805431>.
- ADLER, Jeremy. WHAT WAS LOST? THE CZECH JEWISH COMMUNITY. *European Judaism: A Journal for the New Europe* [online]. London: Berghahn Books, 2005, 2005, 38(2) [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/41443754?seq=1>.
- BALSAM, Mashav. Theodor Herzl: From the Theatre Stage to The Stage of Life. *All About Jewish Theatre* [online]. Israel: The Jewish Agency, 2003, 12. 7. 2010 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: https://web.archive.org/web/20100612225851/http://www.jewish-theatre.com/visitor/article_display.aspx?articleID=2033.
- BAR-ON, Ya'akov. Born Again with a Passion. *News1* [online]. Israel, 2. 4. 2011 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://www.news1.co.il/Archive/0024-D-58261-00.html>.
- BRONZLITE, Sarah. When women don't want to be mothers: Interview with Orna Donath. *The Jewish Chronicle* [online]. London. 24. 12. 2016 [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: <https://www.thejc.com/lifestyle/features/when-women-don-t-want-to-be-mothers-1.147930>.
- DUBINOVÁ, Terezie. Židovské menstruační zákony. *Oheladom* [online]. 25. 3. 2011 [cit. 2021-4-27]. Dostupné z: <http://www.oheladom.cz/2011/puvodni-clanky/zidovske-menstruacni-zakony/>.
- HANT, Myrna. A History of Jewish Mothers on Television: Decoding the Tenacious Stereotype, *Journal of Interdisciplinary Feminist Thought*: Vol. 5: Iss. 1, Article 3. [online]. Los Angeles: University of California, 7.2011 [cit. 2021-04-23]. Dostupné z: <https://digitalcommons.salve.edu/jift/vol5/iss1/3>.
- JACOBSON, Rivka. Hadar Galron in conversation with Rivka Jacobson. *Plays To See: International Theatre Reviews* [online]. 2016, 27. 12. 2017 [cit. 2021-4-27]. Dostupné z: <https://playstosee.com/hadar-galron-conversation-rivka-jacobson/>.
- JUNGMANNOVÁ, Lenka. Málo českých dramatiček. *A2* [online]. Praha, 2009(12) [cit. 2021-04-20]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2009/12/malo-ceskych-dramaticek>.
- KIEVAL, Hillel J. Pursuing the Golem of Prague: Jewish Culture and the Invention of a Tradition. *Modern Judaism* [online]. Oxford: Oxford University Press, 1997, 17(1) [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/1396572.
- LEVY, Emanuel. National and Imported Culture in Israel. *Sociological Focus* [online]. Wisconsin: Taylor & Francis, 1980, 1. 1980 n. l., 13(1) [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/20831142>.
- MARKOWITZ, Joel. An Interview with Playwright Hadar Galron on Mikveh. *Harold Green: Jewish Theatre Company* [online]. Toronto [cit. 2021-4-27]. Dostupné z: https://www.hgjewishtheatre.com/201718_Mikveh.html#more.
- MASSINO, Guido. Franz Kafka's Vagabond Stars. In: *The Digital Yiddish Theatre Project* [online]. 2012, 24. 10. 2016 [cit. 2021-04-22]. Dostupné z: <https://web.uwm.edu/yiddish-stage/franz-kafkas-vagabond-stars#fnref-1>.
- ONDŘEJÍČKOVÁ, Sylva. Úvod do judaismu: synagogy [přednáška]. Praha, 11. 11. 2020, In: MS Teams [online]. [cit. 2020-12-01]

- POŠVAŘOVI, Josef a Jiřina. Mikve – židovská rituální lázeň. *Hotel Joseph 1699* [online]. Třebíč: Accomo, c2021 [cit. 2021-4-27]. Dostupné z: <https://joseph1699.cz/zajimavosti/mikve-zidovska-ritualni-lazen/>.
- SIKORSKA, Oksana, PAVLYSHYN, Yulia, ed. Gimpel's Theatre in Lviv: Its Role in the Jewish Community's Life and Its Place in the City's Cultural Space. *Lviv Interactive* [online]. Lviv: Center for Urban History [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: https://lia.lvivcenter.org/en/themes/?ci_themeid=86.
- STARCK-ADLER, Astrid. Yiddish language and literature, with special focus on Prague. *Chatreššar* [online]. 11/2018, 2018(1) [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: https://dSPACE.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/104204/Astrid_Starck-Adler_37-81.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- ŠTĚPKOVÁ, Tereza. Jidiš. *Holocaust.cz* [online]. Institut Tereziánské iniciativy a Židovské muzeum v Praze, 2001, 23. 7. 2018 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/zdroje/slovnicek-pojmu-z-judaismu/jidis/>.
- ŠUSTOVÁ, Jana. V době menstruace se ortodoxní židovské ženy mají vyvarovat fyzického kontaktu s manželem. *Témata Rozhlas: Šalom alejchem* [online]. Praha: Český rozhlas, c2021, 15. 11. 2020 [cit. 2021-4-27]. Dostupné z: <https://temata.rozhlas.cz/v-dobe-menstruace-se-ortodoxni-zidovske-zeny-maji-vyvarovat-fyzickeho-kontaktu-s-8360660>.
- WEISSMAN, Deborah a Lauren B. GRANITE. Bais Ya'akov Schools. *Jewish Women: A Comprehensive Historical Encyclopedia* [online]. Brookline: Jewish Women's Archive, 2021 [cit. 2021-4-27]. Dostupné z: <https://jwa.org/encyclopedia/article/bais-yaakov-schools>.
- WOJAKOVSKI, Nadine. Telling her story: Secrets of London-born playwright, actress, director and comedienne Hadar Galron. *The Jerusalem Post* [online]. Jerusalem, 14. 1. 2018 [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: <https://www.jpost.com/israel-news/culture/telling-her-story-534732>.
- ŽANTOVSKÁ, Kristina. Národní divadlo – sezóna 2008/2009: Rozhovor s Michalem Dočekalem. *Vltava rozhlas* [online]. Praha: Český rozhlas, 4. 3. 2008 [cit. 2020-12-01]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/narodni-divadlo-sezona-20082009-5113536>.
- Česko-izraelská divadelní sezóna 2009. *Divadlo.cz* [online]. Praha: Institut umění – Divadelní ústav, 15. 4. 2009 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://www.divadlo.cz/?clanky=cesko-izraelska-divadelni-sezona-2009>.
- Divadlo v Mladé Boleslavi odehraje hru izraelské dramatičky. In: *Židovská obec v Praze* [online]. Praha, 12. 6. 2018 [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: <https://www.kehilaprag.cz/cs/novinky/divadlo-v-mlade-boleslavi-odehraje-hru-izraelske-dramaticky>.
- Dny židovské kultury Olomouc 2011. In: *Židovská obec Olomouc* [online]. Olomouc, 11. 9. 2011 [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: <https://kehila-olomouc.cz/rs/4480/dny-zidovske-kultury-olomouc-2011/>.
- Fertility rate, total (births per woman) - Israel. *The World Bank* [online]. Washington: The World Bank, c2021 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=IL>.
- Galron, Hadar (ISR). In: *Dilia.cz* [online]. Praha [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: <https://www.dilia.cz/index.php/3d/item/11479-galron-hadar>.

- Hadar Galron se vrací s představením Whistle. *Velvyslanectví Státu Izrael v České republice* [online]. Praha, 12. 9. 2019 [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: <https://embassies.gov.il/Praha/NewsAndEvents/Pages/Hadar-Galron-se-vraci-s-predstavenim-Whistle.aspx>.
- Kafka hrající na ukulele? Vyrazte do Ameriky. Nebo do Kolowratu. *ČT24* [online]. Praha: Česká televize, 18. 5. 2014 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1033629-kafka-hrajici-na-ukulele-vyrazte-do-ameriky-nebo-do-kolowratu>.
- MIKVE – návštěva Hadar Galron. In: Facebook.com [online]. Zlín, 12. 10. 2019 [cit. 2021-04-19]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/watch/?v=381139576174748>.
- Moje první židovské Vánoce – Hadar Galron. *Šaldovo divadlo* [online]. Liberec, 2015 [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: <https://www.saldovo-divadlo.cz/program/detail-predstaveni/r/-moje-prvni-zidovske-vanoc>.
- Národní divadlo [Stavovské divadlo] – Mikve: Hadar Galron. *I-divadlo* [online]. [cit. 2021-4-27]. Dostupné z: <https://www.i-divadlo.cz/divadlo/narodni-divadlo/mikve>.
- Národní divadlo. Tisková zpráva k hostování izraelského souboru ITIM ENSEMBLE s inscenací DYBBUK. Tisková zpráva [online]. Praha, 7. 10. 2010 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://www.narodni-divadlo.cz/cs/pro-novinare/tiskove-zpravy/tz-k-hostovani-izraelskeho-souboru-itim-ensemble-s-inscenaci-dybbuk>.
- New Play THE SECRETS from Beit Lessin Theatre. *Broadway World Israel* [online]. New York: Broadwayworld.com. c2021, 25. 10. 2017 [cit. 2021-01-26]. Dostupné z: <https://www.broadwayworld.com/israel/article/New-Play-THE-SECRETS-Running-at-Beit-Lessin-Theatre-20171025>.
- Passion Killer Written and Performed by Hadar Galron. *Theatre Ariel* [online]. Merion Station [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <http://www.theatreariel.org/live-from-israel-stagebill-1>.
- *Slovník pojmů z edice Judaica* [online]. [cit. 2021-01-22]. Dostupné z: https://www.p3k.cz/odkazy/slovnicek_judaika_p3k.pdf.
- Taub Center Staff. Why are there so many children in Israel? *Taub Center for Social Policy Studies in Israel* [online]. Jerusalem: Taub Center, 14. 2. 2019 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <http://taubcenter.org.il/why-are-there-so-many-children-in-israel/>.
- The Hanoch Levin Institute of Israeli Drama (NPO), Hadar Galron –Playwright, actress, screenwriter and comedienne. *Israeli Dramatists Website* [online] Tel Aviv. [cit. 2020-11-26]. Dostupné z: <http://dramaisrael.org/en/playwright/galron-hadar-2/>.
- The Hanoch Levin Institute of Israeli Drama (NPO). News: New productions of plays by Hadar Galron, *Israeli Dramatists Website* [online]. Tel Aviv. [cit. 2021-01-26]. Dostupné z: <http://dramaisrael.org/en/new-productions-of-plays-by-hadar-galron/>.
- Theatre scripts from the heart of the Holocaust. *University of York* [online]. York, 24. 1. 2018 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://www.york.ac.uk/research/themes/theatre-from-holocaust/>.

Analyzované tištěné zdroje

- BAUEROVÁ, Ladka. Divadlo je moje terapie. *Marianne*, Burda, 2018, 20(7), ISSN: 1213-1423.
- ČECHLOVSKÁ, Magdalena. *Hospodářské noviny*. Praha: Economia, 10. 12. 2008, ISSN: 0862-9587.
- HAŠKOVÁ, Tereza. Slavná autorka přijela na svoji Mikve. *Mladá fronta Dnes: Zlínský kraj*. Zlín: MAFRA, 18. 8. 2012, ISSN: 1210-1168.
- KERBR, Jan. Dámy z Mikve obstály na výbornou. *Mladá fronta Dnes*. Praha: MAFRA, 31.12. 2009, ISSN: 1210-1168.
- KRÍŽ, Jiří P. Neočišťuje mikve, nýbrž pospolitost. *Právo: Severovýchodní Čechy*. Praha: Borgis, 5.3.2019, ISSN: 1211-2119.
- MACHALICKÁ, Jana. Mikve se nebojí emocí. *Lidové noviny: Kultura*. Praha: MAFRA, 11.12.2008, ISSN: 0862-5921.
- LANDA, Jan. Tajemství židovské komunity. *Týden*. Praha: Empressa Media, č. 39/2019, ISSN: 1210-9940.
- ŠVÁBOVÁ, Šárka. Kdy zanechají chodidla otisk? *Literární noviny: List pro kritické myšlení*. Praha: Litmedia, 5/2018, ISSN: 1210-0021.
- ŠVÁBOVÁ, Šárka. Prsa ven! *Týden*. Praha: Empressa Media, č. 14/2018, ISSN: 1210-9940.
- ŠVÁBOVÁ, Šárka. Batohy místo dětí. *Instinkt*. Praha: Empressa Media, č. 14/2018, ISSN: 1213-774X.

Analyzované mediální online zdroje

- BITTNEROVÁ, Barbora. Divadlo ABC se zaměřilo na těhotenství a mateřství v inscenaci I <3 Mamma. *Informuji.cz: Akce, kultura a turistika v ČR* [online]. Praha, 21. 3. 2018 [cit. 2021-04-19]. Dostupné z: <https://www.informuji.cz/clanky/4527-divadlo-abc-se-zamerilo-na-tehotenstvi-a-materstvi-v-inscenaci-i-lt3-mamma/>.
- DOLEČEK, Jaroslav. Mikve – Hadar Galron. *Vltava rozhlas* [online]. Praha: Český rozhlas, 3. 12. 2008 [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/mikve-hadar-galron-5132751>.
- DOUŠA, Marek. V libereckém Malém divadle uvádějí hru o ženách i pro muže. Mikve. *Naseveru.net* [online]. Jestezijem.cz, 6.12.2018 [cit. 2021-04-20]. Dostupné z: <https://www.naseveru.net/2018/12/06/v-libereckem-malem-divadle-uvadeji-hru-o-zenach-i-pro-muze-mikve/>.
- EBEN, Marek. Na plovárně Hadar Galron. *Česká televize: iVysílání* [online]. Praha: Česká televize, 21. 11. 2018 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1093836883-na-plovarne/218544160100021-na-plovarne-s-hadar-galron/bonusy/2>.
- HULEC, Vladimír – SOPROVÁ, Jana. Hadar Galron: Ba'al Šem Tov k broušení nikdy vodu nepotřebuje. *Divadelní noviny* [online]. Praha: Společnost pro Divadelní noviny, 21. 5. 2018

[cit. 2021-04-20]. Dostupné z: <https://www.divadelni-noviny.cz/hadar-galron-baal-sem-tov-k-brouseni-nikdy-vodu-nepotrebuje>.

- JUNEK, Adam. Výzva: Hrozili mi zabitím. Tvrdili, že pracuji pro Satana, říká dramatička, která tepe do ortodoxních Židů. *Seznam Zprávy* [online]. Praha: Seznam.cz, 19. 3. 2018 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: https://www.seznamzpravy.cz/clanek/hrozili-mi-zabitim-tvrdili-ze-pracuji-pro-satana-rika-dramaticka-ktera-tepe-do-ortodoxnich-zidu-43759#utm_content=ribbonnews&utm_term=hadar%20galron&utm_medium=hint&utm_source=search.seznam.cz.
- KOVAŘÍKOVÁ, Gabriela. Svět žen, do kterého muži nesmí. *Pražský deník* [online]. Praha: Vltava Labe Media, 3. 12. 2008 [cit. 2021-04-20]. Dostupné z: https://prazsky.denik.cz/kultura_region/svet-zen-do-nehoz-muzi-nesmi-20081203.html.
- MARXOVÁ, Alice. Mikve ve Stavovském: Česká premiéra hry Hadar Galronové. *Roš Chodeš: Věstník židovských náboženských obcí v Českých zemích a na Slovensku* [online]. Praha: Federace židovských obcí, 2009, únor 2009, 71(1) [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.fzo.cz/wp-content/uploads/ros-chodes-2009-01.pdf>.
- PATEROVÁ, Jana. Divadelní stereotypy ženského údělu. *Divadelní noviny* [online]. Praha: Společnost pro Divadelní noviny, 16. 4. 2018 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://www.divadelni-noviny.cz/hadar-galron-i-love-mamma-recenze>.
- PLEŠKOVÁ, Kristýna. Mikve jsem přečetla jedním dechem, říká Jindra Janoušková. *Východočeské divadlo Pardubice* [online]. Pardubice, 3. 3. 2019 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.vcd.cz/clanek/mikve-jsem-precetla-jednim-dechem-rika-jindra-janouskova>.
- ROKOSOVÁ, Alena. Autorka hry Mikve uvádí v Česku hru o mateřství. Jsou věci, ke kterým už nejsem tak kritická, říká Hadar Galron. *Vltava rozhlas* [online]. Praha: Český rozhlas, 21. 3. 2018 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/autorka-hry-mikve-uvadi-v-cesku-hru-o-materstvi-jsou-veci-ke-kterym-uz-nejsem-6941993>.
- SENOHRÁBEK, Jiří. Boleslavské Tajemství hned vstupuje do divadelní historie. *Novinky.cz* [online]. Praha: Borgis, 22.6.2018 [cit. 2021-04-20]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/vase-zpravy/clanek/boleslavske-tajemstvi-hned-vstupuje-do-divadelni-historie-40195650>.
- SOPROVÁ, Jana. Mikve (recenze). *Vltava rozhlas* [online]. Praha: Český rozhlas, 9. 12. 2008 [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/hadar-galron-mikve-recenze-5125761>.
- SOPROVÁ, Jana. *Nejlepší očištnou lázní je moře...* *Divadelní noviny* [online]. Praha: Společnost pro Divadelní noviny, 22. 2. 2009, 2009(03) [cit. 2021-04-21]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20160313201825/http://host.divadlo.cz/noviny/clanek.asp?id=18567>.
- SOPROVÁ, Jana. S Hadar Galron získal Jiráskův Hronov na světovosti. *Jiráskův Hronov* [online]. Hronov: Kulturní a informační středisko Hronov, 10. 8. 2012 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <http://www.jiraskuvhronov.cz/jh/clanky.php?id=6610>.
- SOPROVÁ, Jana. Hadar Galron: Mateřství je věc univerzální. *Scena.cz: Rozhovory* [online]. Praha, 9. 4. 2018 [cit. 2021-04-23]. Dostupné z: <http://www.scena.cz/index.php?d=1&o=1&c=32795&r=3>.
- SZYMANSKÁ, Olga. MIKVE. *Pozitivní noviny* [online]. 2004, 25. 12. 2008 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://www.pozitivni-noviny.cz/cz/clanek-2008120065>.

- ŠTĚPÁNKOVÁ, Lenka. Mikve otevírá témata, o nichž se ve společnosti mnoho nemluví. *Pardubický deník* [online]. Plzeň: Vltava Labe Media, 28. 2. 2019 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: https://pardubicky.denik.cz/kultura_region/mikve-otevira-temata-o-nichz-se-ve-spolecnosti-mnoho-nemluvi-20190228.html.
- ŠUBRT, Pavel. Nová hra Mikve dává nahlédnout do židovského světa i jeho problémů. *Mladá Boleslav – oficiální stránky* [online]. Mladá Boleslav, 16. 10. 2015 [cit. 2021-04-19]. Dostupné z: <https://m.mb-net.cz/nova-hra-mikve-dava-nahlednout-do-zidovskeho-sveta-i-jeho-problemu/d-40645>.
- ŠUBRT, Pavel. Divadlo završilo sezónu premiérou hry Tajemství. *Statutární město Mladá Boleslav – oficiální stránky* [online]. Mladá Boleslav, 15. června 2018 [cit. 2021-01-26]. Dostupné z: <https://mb-net.cz/divadlo-zavrсило-sezonu-premierou-hry-tajemstvi/d-58907/p1=948>.
- UHEROVÁ, Jana. Režisérka Kateřina Dušková o hře Mikve. *Východočeské divadlo Pardubice* [online]. Pardubice, 31. 1. 2019 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.vcd.cz/clanek/reziserka-katerina-duskova-o-hre-mikve>.
- VALUŠOVÁ, Lenka. Mikve: bazén plný emocí. *Pragueout.cz: Pražský kulturní přehled* [online]. Praha, 2010, 2. 1. 2009 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <http://www.pragueout.cz/articles/mikve-predstaveni-narodni-divadlo-5678?&tisk=1>.
- VESELOVSKÁ, Kateřina. Dokud nás Bůh obdařuje, buďme šťastní!? *PLAV: Měsíčník pro světovou literaturu* [online]. Praha: Spolek SPLAV!, 2009, 1. 9. 5/2009 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.svetovka.cz/2009/05/05-2009-aktualita/>.
- VLČKOVÁ, Olga. Mikve – příspěvek k feministickému divadlu. *A2* [online]. Praha, 03/2009 [cit. 2021-04-19]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2009/3/mikve-prispevek-k-feministickemu-divadlu>.
- WEISS, Martin. Hadar Galron: Po premiéře Mikve jsem se bála, žemě zastřelí. *Mladoboleslavský deník* [online]. Mladá Boleslav: Vltava Labe Media, 18. 10. 2015 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: https://boleslavsky.denik.cz/kultura_region/hadar-galron-po-premiere-mikve-jsem-se-bala-ze-me-zastreli-20151018.html.
- WILLOUGHBY, Tereza. Žena má v ortodoxní společnosti stejná práva jako manželova peněženka, říká Hadar Galron. *Seznam Zprávy* [online]. Praha: Seznam.cz, 28. 7. 2018 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zena-ma-v-ortodoxni-spolecnosti-stejna-prava-jako-manzelova-penezka-rika-performerka-hadar-galron-52787>.

Dramatické texty

- GALRON, Hadar, KÁBRTOVÁ, Denisa, ed. *Tajemství* [text divadelní hry]. Mladá Boleslav, 2017.
- GALRON, Hadar, ULLRICHOVÁ, Daria a Ester ŽANTOVSKÁ. *Hadar Galron, Mikve: česká premiéra 4. a 5. prosince 2008 ve Stavovském divadle*. Praha: Národní divadlo, Program divadelní inscenace, c2008. ISBN 978-80-7258-295-2.
- GALRON, Hadar, ŽANTOVSKÁ, Ester, ed. *I LOVE MAMMA: Komédie o současném mateřství*. [text divadelní hry] Praha: Dilia, 2017.

Akademické práce

- DVOŘÁKOVÁ, Jana. Česká židovská komunita na počátku 21. století. [online]. Praha, 2015 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/144651/>. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Evangelická teologická fakulta. Vedoucí diplomové práce Pavel Hošek.
- KALHOUSOVÁ, Irena. *Our Jews, Our Israel!: Origins of the Foreign Policy of Poland, the Czech Republic, and Hungary Towards Israel* [online]. London, 2019 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <http://etheses.lse.ac.uk/3954/>. Doktorandská práce. The London School of Economics and Political Science. Vedoucí práce Frederica Bicchi.
- PAVLOVSKÁ, Zuzana. Haskala a její vliv na postavení žen ve společnosti se zaměřením na střední a východní Evropu [online]. Praha, 2019 [cit. 2021-01-21]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/130745/?lang=en>. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakulta. Vedoucí práce Bedřich Nosek.
- SEDLÁKOVÁ, Dominika. *Role náboženského práva v právním systému Státu Izrael: Koncept „vázané ženy“: Aguna* [online]. Praha, 2012 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/41367>. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav Blízkého východu a Afriky. Vedoucí práce Pavel Sládek.
- VÁLEČKOVÁ, Sonia. *Ruské divadelní spolky působící v meziválečném Československu* [online]. Olomouc, 2017 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: https://theses.cz/id/77v00d/diplomov_prce_-_Sonia_Vle_kov_hotov.pdf. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Katedra slavistiky. Vedoucí práce Jitka Komendová.
- VESELÁ, Tereza. *Tadeusz Kantor a Divadlo smrti* [online]. Praha, 2011 [cit. 2021-4-24]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/96033>. Bakalářská práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Katedra divadelní vědy. Vedoucí práce Jan Jiřík.
- ZAMAZALOVÁ, Kateřina. *Hadar Galron: Mikve Kritický ohlas v České republice*. Praha, 2020. Dostupné z: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/940251/mod_resource/content/2/zamazalova_mikve_galron_RP.pdf Ročníková práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, katedra divadelní vědy, Vedoucí práce Petr Christov.
- ŽAHOUROVÁ, Ivana. *MIKVE: fenomén židovské obřadnosti: Poznámky k nedávno objeveným lázním v ČR*. Praha, 2010 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/29636> Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav etnologie. Vedoucí práce Jaroslava Krupková.

SCHVÁLENO

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK														
Teze BAKALÁŘSKÉ diplomové práce														
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:														
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Šimůnková Natálie	Razítko	podatelny: <table border="1"><tr><td colspan="3">Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd</td></tr><tr><td>Došlo dne:</td><td>30 -09- 2020</td><td>-1-</td></tr><tr><td>Čj:</td><td>335</td><td>Příloh:</td></tr><tr><td>Přiděleno:</td><td></td><td></td></tr></table>	Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd			Došlo dne:	30 -09- 2020	-1-	Čj:	335	Příloh:	Přiděleno:		
Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd														
Došlo dne:			30 -09- 2020	-1-										
Čj:			335	Příloh:										
Přiděleno:														
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2018														
E-mail diplomantky/diplomanta: 36941375@fsv.cuni.cz														
Studijní obor/forma studia: Žurnalistika, prezenční														
Název práce v češtině: Mediální obraz Hadar Galron – současná izraelská divadelní tvorba v českém kulturním prostředí														
Název práce v angličtině: Mediální obraz Hadar Galron – Contemporary Israeli Theatre Shaping The Czech Cultural Scene														
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013): (diplomovou práci je možné odevzdat <u>nejdříve</u> po dvou semestrech od schválení tezí) LS 2020/2021														
Základní charakteristika tématu a předpokládaný cíl práce (max. 1000 znaků): Bakalářská práce by měla odhalit důvody českého zájmu o židovskou kulturu na ukázce úspěchu divadelní režisérky Hadar Galron v České republice. Historie Čechů a Židů se protínala celá staletí a autoři dodnes čerpají například z tematiky holocaustu nebo pražské židovsko-německé komunity v první polovině 20. století, v případě Hadar Galron ale historická provázanost těchto dvou národů na vysvětlení oblíbenosti jejich her nestačí. Galron se soustavně věnuje ve svých hrách životu v ortodoxní židovské rodině a nerovnému postavení žen v tamější společnosti, což jsou témata pro ateistickou a zatím nefeministickou českou společnost dosti vzdálená. V této práci bych chtěla s přihlédnutím k historii židovské kultury na území České republiky najít odpověď, kde se zájem českého diváka o židovskou kulturu a tematiku judaismu bere. Důležitým prvkem her Galron jsou i židovské zvyky a způsob života, kterému se budu věnovat z pohledu českého diváka a vnímat tak všechny odlišnosti, které při komparaci naší a tamější kultury vyvstávají.														
Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu): V první kapitole představím osobnost Hadar Galron a její vztah k České republice, který je klíčový pro její opakované návštěvy zde. Po krátkém shrnutí jejího života se budu věnovat dvěma vybraným hrám – Mikve a Tajemství, které mají podobné motivy. Zmíním také ostatní její hry, které u nás byly uvedeny. Kapitulu uzavřu shrnutím české kritiky na zmíněné hry Galron. Navážu představením pár děl, která se u nás uchýtila a věnují se židovskému životu. Pro lepší orientaci a zjednodušení jsem vybrala dvě stěžejní témata – holocaust a moderní problémy státu Izrael. V obou tématech zkusím vysvětlit jejich atraktivitu jak pro české, tak i izraelské autory. Před závěrem se ze získaných informací pokusím vystavět hlavní rozdíly české a židovské kultury v oblastech, kterým se Hadar Galron věnuje – postavení ženy v patriarchální společnosti a způsob vnímání tradic a zvyků v moderní době. Pokusím se najít linii mezi potřebou dodržovat tradice a potřebou vývoje.														
<ol style="list-style-type: none"> 1. Úvod 2. Hadar Galron<ol style="list-style-type: none"> a. Dílo<ol style="list-style-type: none"> I. Mikve II. Tajemství														

III. Ostatní hry

b. Ohlasy her v české kritice

3. Vybraná divadelní představení s židovskou tematikou prezentována v ČR

a. Tematika holocaustu

b. Moderní témata současného Izraele

4. Soužití Židů a Čechů

a. Stručná historie

b. Antisemitismus v ČR

5. Porovnání prvků české a židovské kultury z her Hadar Galron

a. Postavení žen v obou kulturách

b. Tradice a zvyky

6. Závěr

Vymezení zpracovávaného materiálu (např. konkrétní titul periodika a období jeho analýzy):

Kromě programů zmíněných divadelních her bych přihlédla ke kritikám, které se jim věnují. Zaměřím se na rozhovory Hadar Galron, které poskytla i českým médiím. Věnovala bych se novějším inscenacím, které se dostala do českých divadel po premiéře Mikve (2008). Z historického pohledu se budu zabírat 20. stoletím, obdobím působení německých židovských umělců v Praze a obdobím holocaustu.

Postup (technika) při zpracování materiálu:

biografický, historický výzkum, komparace

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a způsobu jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

ARISTOTELÉS. Poetika: řecko-česky. Praha: OIKOYMENH, 2008. Knihovna antické tradice. ISBN 978-80-7298-131-1.

Filosofický spis je základním textem o básnickém umění, ve kterém se Aristoteles zabývá klasifikací dramatu a poezii. Čtenářům nabízí ucelený obraz o možnostech umění a uvažuje o jeho formách. Jedná se o první existující filozofické pojednání zaměřené na literární teorii.

DUBINOVÁ, Terezie. Ženy v Bibli, ženy dnes: sborník přednášek z cyklu Terezie Dubinové, PhD. ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze leden 2007–leden 2008. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2008. ISBN 978-80-86889-69-6.

Terezie Dubinová v knize informuje o židovské feministické interpretaci Bible, která se zrodila v liberálnějších židovských kruzích v USA. Tento pohled porovnává s tradičním postojem rabínských komentářů biblických textů.

HOLÝ, Jiří ed., Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století. Praha: Akropolis, 2016. ISBN 978-80-7470-125-2.

Obsáhlá monografie představuje židovskou kulturní tradici v českých zemích, která tu byla přítomna již od raného středověku. Nenabízí černobílý pohled, ale snaží se prezentovat ucelený obraz propletených národností na území českých zemí v kulturní sféře ve 20. století. Sleduje jak česky, tak německy i hebrejsky psanou literaturu.

KERR, Walter. Jak nepsat hru. Praha: Orbis, 1962. ISBN 11-039-62.

Zamyšlení předního amerického divadelního kritika nad krizí současného divadla USA. Snaha hledat východiska z krize, způsobené opakováním zastaralých vzorů. Radí, jak psát hry, které diváka zaujmou.

LENDEROVÁ, Milena, Božena KOPIČKOVÁ a Jana BUREŠOVÁ, MAUR, Eduard, ed. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: NLN – Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-988-1.

Kolektiv autorů popisuje postavení ženy v českém prostředí skrz témata jako je partnerství, rodina, vlastnictví, vzdělání, mecenášství. Kniha odmítá výhradně mužský pohled a popisuje ženu jako sebevědomou součást společnosti a ne pouze jako „doplňek.“

NOSEK, Bedřich a Pavla DAMOHORSKÁ. *Židovské tradice a zvyky*. Vydání druhé, upravené a doplněné. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-802-4629-964.

Publikace nabízí náhled do života praktikujícího Žida, věnuje se běžným záležitostem, ale i svátečním a významným dnům v židovském kalendáři. Popisuje židovské tradice a zvyky pro laické i odborné čtenáře.

PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě. 2., přeprac. a rozš. vyd.* Praha: Sefer, 2001. ISBN 80-85924-33-1.

Historie Židů v Čechách a na Moravě je pokusem o zobrazení jedné z méně známých tváří naší minulosti. Autor se snaží napomoci českému čtenáři, který má většinou jen kusé a často zkreslené představy o historii a kultuře židovských obyvatel českých zemí a o židovském fenoménu vůbec, zorientovat se v dané problematice a získat přehled. Zabývá se historií, podstatou judaismu i svátky a tradicemi.

ULLRICHOVÁ, Daria. *Hadar Galron, Mikve: [česká premiéra 4. a 5. prosince 2008 ve Stavovském divadle]*. Praha: Národní divadlo, c2008. ISBN 978-80-7258-295-2.

Pohled na život ortodoxních žen prostřednictvím nejintimnějšího židovského rituálu – mikve. Program Národního divadla nabízí kromě textu divadelní hry Hadar Galron také vybrané texty věnující se židovským rituálům a postavení žen v judaismu.

VRZGULOVÁ, Monika a Hana KUBÁTOVÁ. *Podoby antisemitismu v Čechách a na Slovensku ve 20. a 21. století*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3461-6.

Kolektivní monografie o podobách antisemitismu v Čechách a na Slovensku analyzuje diskursivní a vizuální formy obrazu Žida v české a slovenské většinové společnosti.

Diplomové práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

DVOŘÁKOVÁ, Jana. *Česká židovská komunita na počátku 21. století*. Praha, 2015. 109 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova v Praze, Evangelická teologická fakulta. Vedoucí diplomové práce Doc. Pavel Hošek Th.D.

HRADILOVÁ, Sára. *Postavení ženy v České republice z právního a náboženského hlediska*. Praha, 2016. 73 s. Bakalářská práce (Bc.). Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta podnikohospodářská, Vedoucí práce Zuzana Hubinková PhD.

KOHOUTOVÁ, Simona. *Judaismus v české společnosti*. Plzeň, 2016. 100 s. Diplomová práce (Mgr.). Západočeská univerzita v Plzni, Katedra filosofie. Vedoucí práce Mgr. et Bc. CSc. Dagmar Demjančuková.

WIENEROVÁ, Sára. *Židovská komunita v Praze 1945-1948*. Praha, 2017. Diplomová práce. (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Obor Evropské kulturní a duchovní dějiny. Vedoucí práce Prof. Jiří Pešek, CSc.

Datum / Podpis studenta/ky

7. září '20

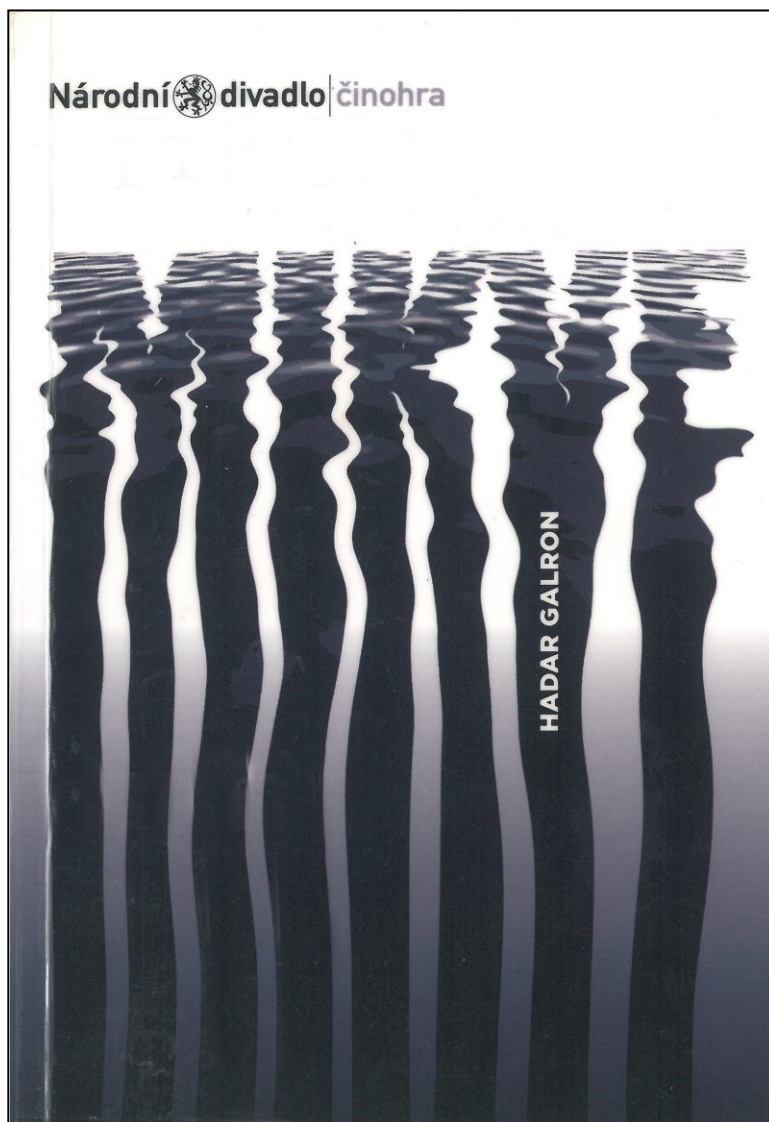
.....

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:	
Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:	
Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:	
Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.	
Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.	
Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga	..... Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNÝ FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTISKU DIPLOMOVÉ PRÁCE.
<u>TEZE SCHVALUJE GARANT PŘÍSLUŠNÉHO STUDIJNÍHO OBORU.</u>

Přílohy

Ukázky plakátů k divadelním hrám Mikve

Obrázek 1 – Plakát divadelní hry Mikve v režii Michala Dočekala a dramaturgii Darii Ullrichové ve Stavovském divadle. Převzato z: GALRON, Hadar, ULLRICHOVÁ, Daria a Ester ŽANTOVSKÁ. *Hadar Galron, Mikve: česká premiéra 4. a 5. prosince 2008 ve Stavovském divadle*. Praha: Národní divadlo, Program divadelní inscenace, c2008. ISBN 978-80-7258-295-2, titulní strana.

Obrázek 2 – Plakát divadelní hry Mikve v režii Kateřiny Duškové a dramaturgii Jany Uherové ve Východočeském divadle Pardubice, premiéru měla hra 23. února 2019. Převzato z: Mikve. *Virtuální studovna: Databáze a online služby Divadelního ústavu* [online]. Praha: Institut umění – Divadelní ústav [cit. 2021-5-2]. Dostupné z: <https://vis.idu.cz/ProductionDetail.aspx?id=50227#>.